

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

L. • 2021/1.

NÉPRAJZI HÍREK

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság életéből	(3)
Tudománytörténet	(8)
Fórum	(25)
Alma mater	(41)
Szemle	(45)
In memoriam	(53)
Mindenféle	(69)

ÖTVENEDIK ÉVFOLYAM
2021/1.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum
Felelős kiadó: Kemecsi Lajos
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Nyomdai munkálatok:
Kapitális Nyomda
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL	3
Paál Zsuzsanna: A Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő Szakosztályának 2020. évi eredményei és eseményei	3
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	8
Barna Gábor: „Hegyet hágék, lőtőt lépék...” Száz éve született Erdélyi Zsuzsanna	8
Lanczendorfer Zsuzsanna: Emlékezés Barsi Ernőre és Timaffy Lászlóra. Gondolatok a két tudós barát emléktáblájának avatása kapcsán	14
Novák László Ferenc: Szabó László emlékezete	21
FÓRUM	25
Prikler Szilvia: Papok a 18–20. századi lokális közösségekben. Történetek találkozása (Budapest, 2020. október 1–2.)	25
Cseh Fruzsina: Műhelybeszélgetés a kézműves- és kisiparkutatás jövőjéért. (Budapest, 2020. október 28.)	38
ALMA MATER	41
Ujhelyi Nelli: „Ami engem a legjobban érdekel, az valójában az EMBER, így, csupa nagybetűvel”. Beszélgetés Nagy Zoltánnal, a pécsi Néprajz– Kulturális Antropológiai Tanszék vezetőjével	41
SZEMLE	45
Lukács László: Nem marad torzó. Megjelent a harmadik könyv a Káli-medencéről	45
S. Lackovits Emőke: A felső-őrségi protestáns magyarokról	48
Gecse Annabella: Tanulmánykötet a Nagykunság kultúrájáról és kutatásáról	51
IN MEMORIAM	53
Kerecsi Ágnes: Búcsú Winter Erzsébettől (1941. március 3.–2020. január 6.)	53
Horváth Sándor: Mándics Mihály (1928–2020)	56
Verebélyi Kincső: Meghalt Romsics Lászlóné Szarka Vera népi iparművész, A Népművészet Mestere	58
Elhunyt Juhász Antal (1935. augusztus 8.–2020. december 9.)	61
Mód László–Simon András: Emlékezés Juhász Antalra	61
Bárkányi Ildikó: A muzeológus Juhász Antal	64
Sepsiszéki Nagy Balázs: In memoriam Géczy Gábor (1963–2021)	67

MINDENFÉLE	69
Szilágyi Zsolt: Négy évtizede alapították a Kínai Kisebbségek Irodalma Intézetet	69
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	73

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

A Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő Szakosztályának 2020. évi eredményei és eseményei

A 2020-as évben a Néprajzi Gyűjtő Szakosztály tevékenységére a COVID-járvány éppoly negatívan hatott, mint mindnyájunk civil életére és munkás mindennapjaira. A 2020. év tavaszán a teljes bezárások miatt nem volt megrendezhető a Tradíció Gyűjtőpályázat Eredményhirdető Konferenciája és Kiállítás, akárcsak nyáron a Tradíció Pályázat gyűjtőinek tervezett Alkotó- és Szakmai Tábor sem.

A szakosztály szakmai tevékenységének fontos pillérét képezi, hogy a gyűjtőket összefogja, a köztük meglévő vagy formálódó kapcsolatokat életben tartsa és tovább is éltesse Kárpát-medencei hatókörben. A kialakult világjárvány a gyűjtőkkel való kapcsolattartás terén azonban törést eredményezett. Fájó tapasztalattá vált az is – és ez azóta mind a mai napig változatlanul így van –, hogy különösen az idősebb gyűjtőgeneráció számítógépet és mobiltelefont nem használó tagjaival erősen meglazultak a szakosztály szakmai csapatainak kapcsolati szálai. Mindazonáltal a virtuális térben is aktív, főként fiatalabb gyűjtőkkel folytatódott a levélváltás, a csetelés. Ők telefonos kapcsolatokat is ápoltak a szakosztály tagjaival és önkéntes segítőivel.

Problémát jelentett még az is, hogy a programok megvalósításának folytonossága kényszerűen megszakadt és a finanszírozás tekintetében is törés következett be. A két továbbképzés jellegű esemény ugyanis 2012 óta minden évben megrendezésre kerül a szakosztály vezetésével, egyszersmind néprajzkutatók és néprajzi gyűjtők részvételével. Az évente megrendezendő két nagyobb eseményre rendszerint pályázati támogatást is igényel az elnökség (2020-ra Paál Zsuzsanna és Vasvári Zoltán) a Nemzeti Kulturális Alaptól. A két benyújtott pályázat sikeres volt, 2020. januárban érkezett meg az értesítés a támogatásról, ám a szakmai csapat a finanszírozást már nem tudta igénybe venni a 2020. márciusra bekövetkezett járványhelyzet és az általános korlátozások miatt. A megítélt támogatás nem volt áttehető sem egy későbbi, járványmentes évre.

A szakosztály központi tevékenysége a gyűjtőpályázat és annak szervezése, lebonyolítása. A tavalyi évben 2020. január 31-ig érkeztek be pályamunkák. A 2020-as VIII. Tradíció Gyűjtőpályázatra beérkezett pályaművek száma 44 volt. Örvendetes, hogy a szakosztályvezetés pályaművek elektronikus formában történő benyújtására irányuló kérésének évről évre nagyobb mértékben tettek eleget a gyűjtők. Egyre kevesebb a csak és kizárólag postai úton érkező pályamunka, a legtöbbször az elektronikus benyújtás is megtörténik. A ké-

sőbbi kutatásokat és az adattári feldolgozást elősegíti az elektronikus változat rendelkezésre állása.

A másik fontos előrelépés a gyűjtött anyagok minőségében a mellékletek mennyiségének látványos gyarapodása. Összességében megközelítik a 15 gigabájtot a 2020-as évben benyújtott pályamunkák. A szakosztály elnöksége kezdetektől fogva szorgosan biztatja a gyűjtőket arra, hogy bőséges mellékletekről gondoskodjanak. A pályaművek dokumentáltsága terén tehát pozitív irányú változás tapasztalható az elmúlt évekkel való összehasonlításban. A szakosztály 2012-től fogva célul tűzte ki az illusztrációk számának növelését. A benyújtott pályaművekhez kétségkívül a digitális fényképeket mellékelnek legnagyobb számban, ám esetenként filmeket és hanganyagokat is csatolnak a pályázók a munkájuk illusztrálására, öröndetesen növelve ezzel a dokumentáltság fokát. A benyújtott fényképek sok esetben azonban nem eredeti digitális felvételek, hanem családi dokumentumok másolatai. Nem kell különösen hangsúlyozni, milyen nagy értéket képviselnek szakmánk számára azok az eredetiről készült dokumentum-másolatok, melyek másképpen elérhetetlenek lennének. Reprodukciós képeket a digitalizáltság növekvő mértékének, a gyors optikai alkalmazások egyre szélesebb körű elterjedésének köszönhetően nyújtanak be a gyűjtők az írott pályaművel együtt.

Az eredményhirdető konferencia előkészítése megszakadt a járvány miatt. Azonban minden egyes pályamű értékelése megtörtént a szakemberek támogató segítségével. Akárcsak a pályaművek szűkebb területek (mint például kézművesség, folklórjelenségek, tárgyaink világa, visszaemlékezések, vallásos élet, szokások) szerinti zsűrizése is megvalósult. Az értékelésre felkért szakemberek többsége azonnal elvállalta a szakmai bírálat elkészítését. A zsűri munkáját segítette többek között Tátrai Zsuzsanna, Landgraf Ildikó, Tasnádi Zsuzsanna, Paál Zsuzsanna, Vasvári Zoltán és Horváth Kinga. Az értékelés feladatát idén Vasvári Zoltán, Vargha Katalin, Eitler Ágnes, Paál Zsuzsanna, Granasztói Péter, Szulovszky János, Tamás Ildikó, Barna Gábor, Landgraf Ildikó, Pákay Viktória, Geszti Zsófia, Erdei T. Lilla, Tasnádi Zsuzsanna, Tátrai Zsuzsanna, Kovács Bence, Juhász Katalin, Cseh Fruzsina, Szulovszky János, Iancu Laura látta el. Megemlítendő, hogy többen közülük nem csak egy pályamű értékelését vállalták el.

A pályaművek minőségét jellemzi, hogy 27 magas minősítést kapott bírálójától. A témakörök tekintetében különösen népszerű volt 2020-ban a szabadon választott kategória, valamint a bábtáncoltató betlehemezés, az oltári-szentség tisztelete és az *Emlékezünk!* kategóriák.

Az *Emlékezünk!* kategóriáról szólva, ez a kezdetektől az egyik legnépszerűbb témakör az önkéntes gyűjtők körében. A visszaemlékezések során a második világháború (egy esetben az első világháború) kerül előtérbe, továbbá a szocializmus időszaka és a családi visszaemlékezés, a szülőfalura emlékezés jellemzőek. Az amatőr gyűjtők felkészültségét, a gyűjtőmozgalom iránti elkötelezettségét jelzi, hogy az *Emlékezünk!* pályázói közül hárman a *Sebestyén*

Gyula-emlékérem tulajdonosai, ezért megérdemlik, hogy nevük itt is szerepeljen: Gaál Károlyné, Koncz Árpád, Szabó Ferencné.

A bábtáncoltató betlehemezés szokásának bemutatásában Szabadosné Hornyák Anikó, szintén *Sebestyén Gyula-emlékérmes* gyűjtő számára az eredeti ongai betlehemes műsor feltámasztása, újra összeállítása, az erre való felkérés adott kiinduló ötletet pályaműve elkészítésére. A hitelességen túl külön értéke a pályaműnek az élő rokoni és helyi kapcsolatokat híven tükröző bemutatási hangnem, mely az egész dolgozatot személyessé teszi. Megérteti az olvasóval azt is a dolgozat, hogy milyen többletet nyújt a közösségét belülről és születésétől fogva ismerő gyűjtő, aki ezer szállal és érzelmileg is kötődik közösségéhez. A betlehemes szövegének alakulására is adatot szolgáltat a pályamű. A 2020-ban bábtáncoltató betlehemezés témában beérkezett nyolc dolgozatról összességében elmondható, hogy azok bemutatják, milyen sokféle módon élt és él tovább a szokás, és hogy a betlehemezés felelevenítésében milyen fontos szerepet játszottak és játszanak a helyi tanítók, művelődési szakemberek. Ők vállalták magukra a betlehemezés gyűjtésében és visszatartásában az irányítást és szakmai támogatást, valamint magát a gyűjtést is.

A szakmai értékelés digitális úton, ugyan személyes jelenlét nélkül, de 2020-ban is megvalósult. A szakmai értékeléseket a szakosztály tisztségviselői digitalisan összegyűjtötték, őrzik és a bennük megfogalmazott szakmai véleményről, javaslatokról, valamint a zsűri döntéséről a díjazottakat elektronikus úton tájékoztatták, az okleveleket továbbították. Az eredményeket értékelő tanulmányok kíséretében a tradicio.weebly.com weboldalon és facebook-oldalon is közreadta a szakosztály vezetése és más csatornákon juttatta el a gyűjtőkhöz. A pályaművek és az azokat kísérő értékelő lapok a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában kerülnek elhelyezésre, a két intézmény közötti szoros együttműködés keretében – miként ez a múltban is történt az önkéntes gyűjtők pályázataival az értékelést követően. A benyújtott gyűjtések kutathatóságának ténye egyre inkább döntően fontos szemponttá vált a gyűjtők számára is. A szakmánk legnagyobb adattári gyűjteménye pedig minden pályaművel gazdagodik.

A 2020. évre tervezett VIII. Tradíció Tábor elmaradt a járvány miatt. Ennél még sajnálatosabb tény, hogy a 80–90. életévüket betöltő gyűjtőket sem ünnepelhette meg a szakosztály ősszel a részvételi korlátozások miatt – többek között Fehér Zoltánt, Gaál Károlynét, Koncz Árpádot.

2019 októberében köszöntötte a szakosztály 80. születésnapján legendás elnökét, Halász Pétert. Vasvári Zoltán „*A múltat nem megőrizni, hanem továbbadni kell*” – *Halász Péter 80. születésnapjára* címmel írt köszöntőt a *Néprajzi Hírek* 48. évf. 2019. 3. számában. Szintén Vasvári Zoltán *Halász Péter és a néprajzi gyűjtőmozgalom* címmel tanulmányt publikált a *Honismeret* XLVII. évf. 2019. évi különszámában.

2020 nyarán jelent meg a *Tradíció Magazin* újabb négy száma színes borítóval és fekete-fehér belívvel, NKA-résztámogatás jóvoltából. A 2020. évi

számok tartalmát Paál Zsuzsanna koordinálásával azok szerkesztői válogatták és állították össze. A szakmai füzetek szakemberek tanulmányait és önkéntes gyűjtők legjobb munkáiból történt válogatást tartalmazzák. A 2020/1. és 2. szám 1956 folklórjával és történelmi emlékezetével, a 2020/3. szám a tárgyalató népművészettel, a 2020/4. napjaink folklórjával foglalkozik. A nyomdai előkészítésben ezúttal Maróthi Csaba működött közre, aki a 2016-os kötetek grafikusának feladatát is átvette. A továbbiakban is a gyűjtők pályamunkái, valamint szakírások adják a legfőbb tartalmat a *Tradíció Magazin* számaihoz. A 2020-as esztendőben két újabb rovat is indult *Hírkosár* és *Arckép* címmel, ezekben gyűjtők arcképét rajzolják meg a szerkesztők és a gyűjtőmozgalom híreit jelentetik meg. Nem kisebb reményét fogalmazta meg a szakosztály vezetése, mint hogy a *Tradíció Magazin* folyamatos támogatással évente 3–4 számmal jelenik meg és a néprajzi gyűjtés módszertani szakfolyóirata lesz.

A pályázati tevékenység a szakosztály életében jelentős szerepet játszik, mivel a legtöbb program és a célok megvalósítása finanszírozást igényel. 2020 októberében két pályázatot nyújtott be a szakosztály vezetése az NKA-hoz, ezekben a 2021. évi eredményhirdető konferencia és a gyűjtők nyári bentlakásos továbbképzését szolgáló tábor megrendezésének finanszírozására kért támogatást. Az előkészítésben Paál Zsuzsanna és Horváth Kinga működtek közre.

A hétfévi, rendszerességgel zajló szakmai továbbképzéseket a szakosztály 2015-ben indította útjára. A második Tradíció Néprajzi Továbbképzés megrendezésére is a finanszírozásig kellett várni. 2019 októbere és 2020 februárja között rendezte meg a szakosztály az önkéntes néprajzi gyűjtők számára 5 + 1 alkalommal. A rendezvénysorozatnak az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum adott otthont (akkor még) saját épületében a Könyves Kálmán körúti Tündérpalotában. A korábban említett néprajzi dokumentálás módszerei a továbbképzéseken fokozottan előtérbe kerültek, azt kiemelten fontos kérdésként kezelték az előadók. A továbbképzés gyakorlati és elméleti blokkokból tevődött össze, összesen 20 önkéntes gyűjtő vett részt rajtuk és készített záródolgozatot. A téma a tárgyalató népművészet volt. A továbbképzés előkészítésében Benyhe Zsuzsanna önkéntes gyűjtő vállalt jelentős szerepet, az előadók a következők voltak: Paál Zsuzsanna, Birinyi József, Erdei Lilla, Geszti Zsófia, Pákay Viktória, Szulovszky János, Vasvári Zoltán etnográfusok és Szalay Imre önkéntes gyűjtő, a Sabján Tibor leírásai alapján dolgozó kályhakészítő, *A Népművészet mestere*.

2020 tavaszán nem egy, hanem két tradíció pályázati felhívást bocsátott ki a szakosztály Kárpát-medencei hatókörben – a szokásostól eltérően. A felhívások Paál Zsuzsanna és Maróthi Csaba közreműködésével kerültek kiadásra és a 2020-as *Tradíció Magazin*okban is megjelentek. Az évente meghirdetett pályázaton kívül ugyanis egy „rendkívüli” felhívásban az olvasás néprajza gyűjtését kezdeményezte a szakosztály – a járvány következtében karanténba

kényszülésre tekintettel. 2020-ban a neprajzihirek.hu tarsasagi weboldalon is meghirdetésre került pályázatok a következők.

1. Felhívás a IX. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatra („Így olvasunk mi!” – 2020. évi második – rendkívüli – felhívás).

2. Felhívás a X. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatra („Így gyűjtünk mi!” – 2021. évi rendes pályázati felhívás).

Vasvári Zoltán 2020-ban a gyűjtőmozgalom alábbi fontosabb eseményeiről több cikket is közreadott szakmai fórumokon.

- Önkéntes néprajzi gyűjtők publikációi. [Ismertetés.] = *Néprajzi Hírek*, 48. évf. 2019. 4. sz. 55–58. (Kovács László és Lilikné Badacsonyi Márta könyvéről és Katona Katalin folyóiratbeli publikációjáról.)

- Tradíció Néprajzi Tábor Balassagyarmaton. [Cikk.] = *Néprajzi Hírek*, 48. évf. 2019. 3. sz. 25–27.

- „Sziget a szigetben”. Új könyv a Csilizközről. [Ismertetés.] = *Honismeret*, XLVIII. évf. 2020. 5. sz. 103–104. (Csicsay Alajos önkéntes gyűjtő könyvéről.)

- Kmeth Jolán önkéntes gyűjtő családtörténeti könyvet jelentetett meg Kiskunhalason: *A kiskunhalasi Kmet’ család*. A Thorma János Múzeum könyvei 45. Kiskunhalas, 2019. 320 oldal. (A recenziót a *Honismeret*ben közölte Vasvári Zoltán.)

- Kovács László *Sebestyén Gyula-díjas* önkéntes gyűjtő könyve – *Ózd és környéke templomai* – 2020 októberében jelent meg, bemutatója október 14-én volt az Ózd Városi Könyvtárban. (A kötetet lektorálta és az előszót írta: Vasvári Zoltán.)

Az idei év terveinek megvalósulását a világvárvány még befolyásolhatja, tarthatunk tőle. Mindazonáltal a IX. és X. Tradíció Gyűjtőpályázatra 2021. február 28-ig meghosszabbított határidővel érkezhettek be a pályamunkák. Azok adminisztratív, majd szakmai kezelése (az iroda munkatársainak, Maróthi Csaba informatikai és a szakma képviselőinek közreműködésével) kezdetét vette, akárcsak a zsűri értékelési munkáját is elkezdte 2021. tavaszán.

PAÁL ZSUZSANNA

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

„Hegyet hágék, lőtőt lépék...” Száz éve született Erdélyi Zsuzsanna

Erdélyi Zsuzsanna
(Fotó: Hála József, 2001)

Száz évvel ezelőtt, 1921. január 10-én született Erdélyi Zsuzsanna, az elmúlt fél évszázad magyar tudományos és művelődési életének megkerülhetetlen alakja, aki az elmúlt évtizedekben az archaikus népi imádságok műfaji leírásával, művelődéstörténeti, irodalmi, folklorisztikai elemzésével és közzétételével szerzett szakmai tekintélyt magának és a magyar tudománynak idehaza és határainkon túl is. Olyan ember és tudós volt, aki alázattal folytatta a nagy elődök, Bálint Sándor és Domokos Pál Péter munkáját: a magyar vallási kultúra feltárását. Az 1976-ban megjelent archaikusimádság-gyűjteménye, a *Hegyet hágék, lőtőt lépék* nélkül ma már nehezen tudnánk elképzelni nemcsak a magyar néprajz, hanem a magyar művelődés történetét is. És ami legalább ennyire fontos: szakma iránti alázatból, emberségből, hűségből, segítőkészségből mindhárman példaképek lehetnek.

Az Erdélyi család fontos szerepet játszott a 19–20. század magyar művelődési és tudományos életében. A nagypapa, az Ung megyei Nagykaposon született Erdélyi János (1814–1868) költő, filozófus, népköltészeti gyűjtő volt, édesapja, Erdélyi Pál (1864–1936) pedig egyetemi tanár, könyvtáros, irodalomtörténész. A magyar–olasz–filozófia szakot végzett, kiválóan zongorázó Erdélyi Zsuzsanna nem néprajzosnak készült. Nagy nyelvtudása révén a kül-

ügyminisztérium sajtóosztályán dolgozott annak a kommunista hatalomátvétel utáni átszervezéséig.

1953-tól Lajtha László népzenei kutatócsoportjának munkatársaként került kapcsolatba a népköltéssel. Már a Néprajzi Múzeumban dolgozott, amikor 1968-ban a Somogy megyei Nagyberényben magnetofonra rögzített egy hosszú imádságot, ami őt e csodálatos szövegvilág felfedezésére sarkallta. Hasonló imádságszövegeket ugyan már Kálmány Lajos, Bálint Sándor és Fettich Nándor is lejegyzett, Erdélyi Zsuzsannáé azonban az érdem, hogy feltárta, meghatározta és leírta az archaikus népi imádság műfaját, lelkeségi és lélektani funkcióját, lehetséges történelmi és lelkeségtörténeti vonatkozásait, eredetét és európai összefüggéseit. Igazolta, hogy mind a mai napig a népi gyakorlatban imádság funkcióban élő szövegek középponti témájuknál fogva (Krisztus halála) elsősorban a késő középkor ferences ihletésű és szabad szárnyalású költői műfajaihoz, a passióepikához és a Máriasiralom-lírához kötődnek. De más epikus-dramatikus műfajelemeket, sőt, kereszténység előtti hitbéli mozzanatokot is őriznek.

Irodalmi folyóirataink, elsősorban az *Új Írás*, de a *Vigilia* is, számos cikket közöltek e szövegekről. Ám ha nincs a nyelv művészeinek, a költőknek elismerése, nem tudható, mi lett volna a kutató és a szövegemlék sorsa. Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Tandori Dezső és sokan mások lelkesült fogadtatása után azonban már nem lehetett figyelmen kívül hagyni Erdélyi Zsuzsannát, aki 1971-től 1987-ig a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának munkatársa volt. 1987-től 1990-ig az MTA Filozófiai Intézetének külső munkatársaként dolgozott.

Hosszú éveket, évtizedeket töltött terepen, könyvtárakban intenzív kutatómunkával. Munkája révén feltárult a középkori és a barokk vallásos költészet világának az a szelete, amelyet minálunk a szóbeliség őrzött meg, öregasszonyaink, az „*írástudatlanok felelőssége*”. Erdélyi Zsuzsanna felismerte, hogy menteni és rögzíteni kell mindent, amit „*öregjeink szétmorzsolódó emlékezete*” e gazdag szóbeli költészetből őriz, mert ők a műfaj utolsó őrzői. E generáció távozásával ez az imádságműfaj kihalt, mert a 20. század második felében gyökeresen megváltoztak az átörökítés társadalmi körülményei, szükségletei és lehetőségei. Erdélyi Zsuzsanna intenzív terepmunkával megmentette és rögzítette mindazt, amit egy generáció- és korszakváltáskor az öregek emlékezete egy gazdag szóbeli költészetből még őrzött. A szájhagyományozó népi kultúra mélyrétegeit irodalom- és művelődéstörténeti forrásanyagként tekintette. Ezzel előtérbe helyezte a közösségi emlékezet informatív-dokumentatív szerepét.

Bár csak alkalmanként adott elő egyetemeinken, a budapesti ELTE-n, a szegedi tudományegyetemen, nagy hatású publikációival, előadásaival követők és tanítványok sorát indította el kutatóútjukon.

Erdélyi Zsuzsanna tanulmányainak sorában az archaikus imádságok feledésre ítélt szövegeit elemezte interkonfesszionális szemlélettel, európai hori-

zontú történeti és összehasonlító kitekintéssel. Kutatásai példát adtak a szomszéd népek számára is. Felfedezéseiről ma már nemcsak egyetemi tankönyvek, néprajzi kézikönyvek adnak számot, hanem Török Erzs, Jancsó Adrienne, Lovász Irén és Ferencz Éva előadójestjein és hanglemezein széles közönség számára is hozzáférhetővé váltak. Ők voltak azok, akik rendszeresen illusztrálták Erdélyi Zsuzsanna előadásait.

Az imádságok legfontosabb témái – Jézus értünk vállalt kínszenvedése, s anyjának, Máriának efölött érzett fájdalma – sokakat megérintettek. A számos nyelvi archaizmust őrző szövegek olykor mehökkentő szürrealista látomások. Máskor nyers realizmust tükröznek, vagy éppen szívet szorító, szemet homályosító érzelmeket mutatnak. Költői eszköztárban gazdag szövegek, amelyeket pontosan kell elmondani, vállalva még a kihagyó emlékezetből fakadó torzulásokat is, mert csak betű szerinti áthagyományozott szövegeként hatásosak – idézhetjük Erdélyi Zsuzsanna elemzését. Az Istenre hagyatkozás mellett, a teremtmény önhitt magabiztosságával a Gondviselést mágiával befolyásolni akaró ember vágya is bennük van. Meg az együttérző szeretete, amellyel az imádkozó az esendő emberiségért kereszthalált is vállaló Megváltó, s Fia szenvedéseit Anyaként elviselő „*Boldogságos Szűzanya Mária*” fájdalmát átélte, szemlélte. Együtt szenvedett velük, s ebben a compassioban saját fájdalmait egy kozmikus méretű összefüggésben oldotta fel. A teremtmény itt eggyé válhatott teremtő Istenével.

A *Hegyet hágék...* megjelenése elindított egy sok-sok embert felrázó és megmozgató gyűjtőmozgalmat. Erdélyi Zsuzsanna gyűjtési felhívásaira levelek százai érkeztek a Kárpát-medence és a nagyvilág számos pontjáról nemcsak imádságszövegekkel, hanem vallomásokkal is, lélekben és imádságban egyesítve a szétszabdalt és szétszóródott magyarságot.

Minden közép-európai népre és nyelvre, sőt, Dél-Olaszországra is kiterjedő, külföldön is nagyra becsült egyéni tudományos teljesítményéért számos elismerést kapott, köztük jelentősebb a *Népművészeti Európa Díj*, a *Pitré Marino-nagydíj*, a *Bethlen Gábor-díj*. Munkássága a *Magyar Örökség* része lett. *Kossuth-díjjal* tüntették ki, és megkapta a *Magyar Művészeti Akadémia Aranyérmét*. Az indulástól, 1989-től tagja volt a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének, a Bálint Sándor Magyarságtudományi Szakosztály vezetőjeként tevékenykedett. Újraszervezésekor, 1999-ben tagjai közé hívta a Szent István Tudományos Akadémia. Több településen díszpolgárrá választották. Szokolay Sándor több imádságszövegét megzenésítette. A legnagyobb elismerést azonban a körülötte szerveződő fiatalabb pályatársak, költőink és előadóművészeink szeretete és egy nemzet megbecsülése jelentette.

Erdélyi Zsuzsannának nagy szerepe volt abban, hogy megjelenhettek Bálint Sándor, Domokos Pál Péter vagy Volly István hézagpótló munkái, hogy Magyarországon az 1970-es évektől kezdve a vallási néprajz a hatóságoktól is megtúrt tudományos diszciplínaként létezhesen. Bálint Sándorral együtt indí-

totta el az esztergomi népi vallásosság gyűjteményt, amely ma a Keresztény Múzeum értékes részlege.

A *Hegyet hágék, lőtőt lépék* metafora az akadályokon úrrá levő ember képét idézi, aki fáradhatatlanul törekszik célja felé, a nehézségekkel birkózva, azokat legyőzve. Ez a céltudatos, fáradhatatlan munkásság volt jellemző Erdélyi Zsuzsannára is. Sok-sok ezer megtett kilométer, sok önemésztő törődés és fáradság, nekikeseredett versenyfutás az idővel, majd szemrontó és agyzsibasztó, a legapróbb részletre is odafigyelő filológiai munka, hétköznapi és ünnepek egybemosása, közben a kötelező munkahelyi penzumok teljesítése, a nagy család ellátása – ezek voltak éveken át mindennapjai. A *Hegyet hágék, lőtőt lépék* könyv címével tehát önmagáról és munkájáról is vall Erdélyi Zsuzsanna. Ilyen munkát csak úgy lehet felvállalni, ha az ember felismeri küldetését. A kutatót ugyanis nemcsak a tudományos kíváncsiság vezérli. Erdélyi Zsuzsanna tudta, hogy az általa gyűjtött és elemzett imádságyanyag több mint értékes szöveghagyomány: „*Szívet erősítő, lelket könnyebbítő, Istenhez emelő szövegek*” – írta. Bennük az Istent kereső, az Istenhez igyekvő, az Istennél megnyugvást remélő ember jelenik meg. Már halála után jelent meg dédelgett terve, a *Mária Anya – Mária Anyánk* kötete Medgyesy S. Norbert gondozásában, amely Mária alakját mutatja be a népének tükrében. Méltó kiegészítője Hetény János *A magyarok Máriája* című könyvének.

Születésének centenáriumán fiatalabb pályatársként köszönjük a Teremtőnek, hogy támogatóként nekünk adta Őt, hogy biztatott, támogatott, inspirált bennünket. Hogy hatalmas kultúrkincset mentett meg áldozatos munkájával, hogy tanulhattunk tőle tudósi alázatot, emberi tartást és kitartást a munkában, szolgáló szeretetet, hűséget és elkötelezettséget a hitben, a magyarság, az Ember és Isten szolgálatában!

Élete példája folytatóra, hagyatéka feldolgozóra vár.

BARNA GÁBOR

Kitüntetései, díjai

1983: *Népművészeti Európa Díj*, Hamburg; 1984: *Somogy Megyei Alkotói Díj*, Kaposvár; 1991: *A Magyar Köztársaság Babérkoszorúval Ékesített Zászlórendje*; 1992: *Magyar Köztársasági Emlékérem*; 1993: *Március 15. emlék-érem, oklevél*; 1993: *Stephanus-díj*; 1994: *Nagykapos (Szlovákia) díszpolgára*; 1996: *Bethlen Gábor-díj* és *Pitre-Marino-díj*, Palermo; 1998: *Magyar Örökség Díj*; 2001: *Kossuth-díj*, *Pápai levél* és a *Magyar Művészeti Akadémia Aranyérme*; 2002: *Budapest Belváros–Lipótváros díszpolgára*; 2005: *Prima Díj*; 2006: *Ekel (Szlovákia) díszpolgára*; 2009: *Hazám Díj*; 2011: *Pro Cultura Christiana Díj* és *A Magyar Kultúra Lovagja*; 2013: *Magyar Érdemrend középkereszt a csillaggal*; 2014: *A Nemzet Művésze*.

Könyvei

- *Hegyet hágék, lőtőt lépék.* Előszó: Ortutay Gyula. Budapest: Magvető, 1976. (2. [3!] kiad. 1978, bővített kiadás 1999, Pozsony: Kalligram)
- *Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből.* Szerkesztette: Erdélyi Zsuzsanna. Budapest: Szent István Társulat, 1991.
- *Aki ezt az imádságot... Élő passiók.* Pozsony: Kalligram, 2001.
- *A kockás füzet. Úttalan utakon Lajtha Lászlóval.* Budapest: Hagymányok Háza, 2010.
- „...Századokon át paptalanul...”. *Az archaikus népi imádságműfaj fogadtatástörténete.* Budapest: Szent István Társulat, 2011. (Várhelyi Ilonával)
- *Múltunk iratlan lírája. Az archaikus népi imádságműfaj háttérvilága.* Pozsony: Kalligram, 2015.

Fontosabb magyar nyelvű tanulmányai

- Adatok a magyar népköltészet színszimbolikájához. *Ethnographia* LXXII. 1961/2: 173; 3: 405; 4: 583.
- Hegyet hágék, lőtőt lépék. *Új Írás* 1970/9: 75–100. (Juhász Ferenc bevezetője: Imák, apokrif mámorok. 73–74.)
- Archaikus és középkori elemek népi szövegekben. Pais Dezső, Mezey László, Holl Béla hozzászólásával. *Ethnographia* LXXXII. 1971/3: 343.
- Archaikus népi imádságok. In: *Magyar néprajz. 5. kötet. Népköltészet.* Főszerk.: Vargyas Lajos. Budapest, 1988: 692–742.
- Az írástudatlanok felelőssége. Beszélgetés egy moldvai csángó asszonnyal. *Új Írás* 1988/11: 70–89.
- „...Magyarországot a Máriára bízta.” Mária-énekek és imák az elmúlt századok népi imakönyveiből. I–II. *Új Írás* 1990/5: 61–76.; 1990/6: 10–36.
- Az archaikus népi imádságzáradékok történeti kérdései. In: *Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből.* Szerk.: Erdélyi Zsuzsanna. Budapest: Szent István Társulat, 1991: 51–142.

Hanglemezek

- *Boldogasszony Anyánk. Ősi népi imák és énekek.* Ancient Hungarian Folk Prayers and Religious Songs. Kiadó: Püski Sándor, New York, 1972.
- *Hegyet hágék, lőtőt lépék... Archaikus népi imádságok.* 1–2. Bevezető tanulmánnyal. Hungaroton, Budapest, 1991.
- *Boldogasszony anyánk. Archaikus népi imák, Mária-énekek.* Bevezetővel. Közreműködnek: Jancsó Adrienne, Török Erzsébet, Mosóczy Miklós. Hungaroton, Budapest, 1991.

- *Boldogasszony anyánk. Archaikus népi imák, Mária-énekek.* Bevezetővel. Közreműködik. Jancsó Adrienne, Török Erzsébet, Mosóczy Miklós. Hungaroton, Budapest, CD-n. Hungaroton Classic. Bp., 1994.

Róla

- Nádor Tamás: „Kipirosodik a hamuszürke arc...”. *Kincses Kalendárium* 1983. 42–46.
- A jóra való szándék. Erdélyi Zsuzsanna néprajztudóssal beszélget Juhász Judit. In: *Bennünk fák jajgatnak. Vallomások a természetről.* Szerk.: Balogh István–Juhász Judit. Budapest, 1992. 59–62.
- Bertha Éva: Népünk kincsei. *Remény* 1994. október 23-i, 30-i számai.
- Lovász Irén: A Vigília beszélgetése Erdélyi Zsuzsannával. *Vigília* 1998/12: 952–960. és *Vigília* 1999/1: 63–75.
- Az írástudatlanok felelőssége. Erdélyi Zsuzsanna válaszol Albert Zsuzsa kérdéseire. *Hitel* 1999/10: 31–66.
- Erdélyi Zsuzsanna 80 éves. Összeállította: Barna Gábor. *Kalligram* 2001. 1–2. január-február.
- Hovanyecz László: *Erdélyi Zsuzsanna. „Engem csak a fele illet meg...”* E-könyv. Kossuth Kiadó, Budapest, 2011.

Filmek

- *Majd az idő kipörgeti. Portréfilm Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutatóról.* Rendező: Tari János, operatőr: Tari János, producer: Fejős Zoltán, vágó: Krámos Zsolt, riportter: Lovász Irén. Néprajzi Múzeum MTFÁ.
- *Záróra – Erdélyi Zsuzsanna.* Kiss Pali–Veisz Alinda. Magyar Televízió, 2012.
- *Ikonosztáz – Erdélyi Zsuzsanna.* IKON Stúdió, Székely Orsolya, 2013.
- *Erdélyi Zsuzsanna néprajztudós, folklorista.* Operatőr: Újvári Gábor, riportter: Kovács Emília, operatőr, vágó, rendező: Tóth Péter Pál. Magyar Művészeti Akadémia, 2015.

(Teljes bibliográfiája megtalálható a *Múltunk íratlan lírája – Az archaikus népi imádságműfaj háttérvilága* [Pozsony: Kalligram, 2015. 1114–1125.] című könyvében.)

Emlékezés Barsi Ernőre és Timaffy Lászlóra Gondolatok a két tudós barát emléktáblájának avatása kapcsán*

Amikor felkérést kaptam dr. Barsi Ernő és dr. Timaffy László közös emléktáblájának avatása alkalmából egy megemlékezésre, úgy gondoltam, számba veszem azokat az eseményeket, jellemvonásokat, amelyek a két tudós barátot összekapcsolta. Életútjukban és személyiségjegyeikben is sok közös vonást találtam.

Dr. Timaffy László Mosonszentandráson született 1916. április 16-án és Győrben, 2002. december 4-én, 86 évesen hunyt el. Laci Bácsi jövő évben lenne 105 éves. Dr. Barsi Ernő Sályban, egy kis bükkaljai faluban született 1920. június 28-án és ő is Győrben, 2013. augusztus 8-án adta vissza lelkét a Teremtőjének 93 évesen. Idén lenne 100 éves. A jeles évforduló kapcsán Mesteremre úgy is emlékeztem, hogy nyáron családommal együtt meglátogattam életének korábbi fontos helyszíneit, Sályt és Sárospatakot.

Mindkettőjük családjának van erdélyi kötődése és mindketten tanítók gyermekei. Laci Bácsi nagyapja (cikolaszigeti) és édesapja, ifj. Timaffy Endre (mosoni) tanító volt. Ernő Bácsi szülei is, Barsi Lajos és Kiss Erzsébet református iskolában tanítottak.

Egyházi iskolában érettségiztek, Laci Bácsi Mosonmagyaróváron a Piarista Gimnáziumban, Ernő Bácsi a Sárospataki Református Kollégiumban. Mindkettőjüknek kiváló tanáraik voltak (többek között: Cholnoky Jenő, Györffy István, Harsányi István, Kodály Zoltán, Újszászy Kálmán, Szabó Ernő, Teleki Pál, Végh Sándor, Waldbauer Imre), és mindketten doktoráltak és tanítottak a felsőoktatásban. Ernő Bácsi 1970-ben szellemi néprajzból doktorált, disszertációjának címe: *Zene egy sályi pásztor életében*. Ernő Bácsi 50 éven keresztül az Apáczai Csere János Tanítóképzőben és jogutódjában tanított. Laci Bácsi a Pázmány Péter Tudományegyetemen doktorált, értekezésének témája a Szigetköz vízrajza volt. Mindkét disszertáció könyv alakban is megjelent. A sok gyűjtés, kutatás, kiadvány mellett sok zenész tanítványt, sőt, a néprajzi hivatásnak elszegődött utódot is tudhatnak magukénak.

Nemcsak a fiatalabb generáció oktatását tekintették feladatuknak, hanem a felnőttek képzését is: Laci Bácsi alapítója és tanára volt az Óvári Széchenyi Népfőiskolának, majd a Győri Apor Vilmos Népfőiskolának. Ernő Bácsi pedig a Ménfőcsanakai Népfőiskolának volt sok éven át az elnöke, amelynek kiadványában, a *Hegyaljában* sokat publikált is. Ez az újság munkásságuk szinte minden fontosabb tevékenységéről megemlékezett.

Életüket elsősorban Győr-Moson-Sopron megye néprajzi kutatásának szentelték. Mindkét csodás mester kutatási területe volt a Rábaköz, és az „*ezersziget országa*”, a Szigetköz. A gyökerek megbecsülését, a táj kutatást fontosnak tartották. Kutatási témáik nagyon változatosak: népi gazdálkodás,

* Elhangzott Ásványrácán 2020. szeptember 20-án.

állattartás, közlekedés, viselet, táplálkozás, mesterségek (szíjgyártók, nyerges mesterek), gyermekjátékok, jeles napok, népi vallásosság, hiedelemvilág. Mindketten kutatták a népzene, a népdalokat is. Nagyon fontos, hogy nem csak felgyűjtötték, de gyakorolták is az éneklést és a zenélést. Mindketten rendszeresen jártak terepen, népdalgyűjtő utakon. Fontos feladatnak tartották a szülőföld értékeinek, kincseinek feltérképezését, a honismereti, helytörténeti kutatást: „A honismereti munka az egyik legfontosabb ahhoz, hogy a magyarságtudatot, a haza szeretetét ébren tartsuk. Az ifjú nemzedékeknek is át kell adni a népi hagyományok értékeit és szeretetét.”¹ (T. L.) „Mindenkinek legyen valami, amit igen szeret, mert attól nem sajnálja az idejét, és a fáradságot...”² (B. E.)

A két tanítvány, Tóth György tanár, a Szigetköz Pávakör vezetője és Lancendorfer Zsuzsanna néprajzkutató az emléktábla előtt

Mindketten felkutatták, felkarolták a tehetségeket, az egyéniségeket (pl.: Horváth Dániel, Tarjáni András – Sály, Lisztné Ferber Mária – Alsóőr, Kaszás Ferencné – Abda, Tudós Nagy Ferenc – Rábapatona, Bedes József – Acsalag, Bán József – Ásvány, Sós Antal – Cikolasziget).

A népi értékek megmentése és a tanítás mellett tudományos és ismeretterjesztő előadásokat tartottak, fontosnak tartották a tudás közvetítését is. Nemcsak megtalálták a közös hangot az adatközlőkkel, de csodás módon tudták azt továbbadni. Előadásaikban mindenkor jelen volt a „szent egység”, a tartalom és forma harmóniává egyesült. Ilyenkor verseket is mondtak, énekeltek,

¹ Cs. Kovács Attila: Szeretettel közeledni... *Kisalföld* 1994. 02. 23.

² Lancendorfer Zsuzsanna: A „Mindenes”. Interjú Barsi Ernővel. *Műhely* 1993/2. 52.

zenéltek és vetítették a szemet gyönyörködtető képeiket a szeretett tájról, és az ott élő emberekről. Oly ízesen, oly szép orgánummal, no meg kellő humorral tudtak előadni, hogy minden korosztályt ámulatba ejtettek. Tudtak szólni tudományos fórumon, nyugdíjasklubok foglalkozásain és a táborok gyerekkarójában is. „Hivatástudatom pedig arra kötelez, hogy amíg erőm engedi, továbbadjam ismereteimet, tapasztalataimat az embertársaimnak.”³ (T. L.) „Talán a legnagyobb öröm az, ha az ember tovább tudja adni, amit magának összeszedett...”⁴ (B. E.)

Népdalcsoportok, pávakörök alapítói és vezetői voltak (Écs, Hédervár, Rábapatona, Sály) és gyűjtött népdalaik nap mint nap életre kelnek ma is különféle rendezvényeken, népdalversenyeken, kórusfesztiválokon. Ernő Bácsi tanítóképzős hallgatóiból kamarakórust is verbuvált (Melodiárium Kamarakórus), amelynek én is tagja voltam.

Mindketten számos könyvet, tanulmányt írtak. „Az országosan kibontakozó Honismereti Mozgalom révén végre publikálhattuk eredményeinket.”⁵ (T. L.) Hatásukra Győr-Moson-Sopron megyében több mint 50 intézményben indult meg a néprajz oktatása, pl. Győréságon.

Nem szabad azt sem elfelejteni, hogy mindig segítettek egymást. Nemcsak tudós kollégák, de barátok is voltak. Jól szimbolizálja ezt a most felavatásra váró közös emléktábla szimbóluma, az életfa is. Például Barsi Ernő Timaffy László meghívására tanított a mosonmagyaróvári népfőiskolán: „Népfőiskolád azzal is felejthetlenné vált számomra, hogy azon szerepelhettem először közösen menyasszonyommal, életem hű társával. Sok közös előadásunk közben gyakran jutottak eszembe Petőfi verssorai, azzal a különbséggel, hogy nem »titkon«, hanem igazán a legnagyobb nyilvánosság előtt kísérhettem »lépteid«.”⁶ (B. E.)

Amikor a rendszer Laci Bácsit mellőzte, Ernő Bácsi segítette álláshoz a zeneiskolában, ahol furulyát, harmonikát és szolfézszt tanított (1959–1964). „Ebben a nehéz időben mutatkozott meg számomra Barsi Ernő igaz embersége, segítő barátsága. Állás nélkül maradván úgy segített rajtam és három gyermekes családomon, hogy nem félt kiállni mellettem, és meghívott a vezetése alatt működő MŰDOSZ zeneiskola szolfézs és furulyatanárának. Így nem szakadtam el a művelődéstől és az ifjúság nevelésétől.”⁷ (Nemrég Tóth Ildikó győri kékfestő megajándékozott egy egykori tanítvány leckekönyvével, ami azért nagy érték, ritkaság, mivel mindkettőjük aláírása szerepel benne.)

Ha valamelyiküknek születésnapja, jeles évfordulója volt, nem volt kérdés, hogy melyik tudóstársat kérjék fel a köszöntésére. Bölcsen mondta a ba-

³ Pálfalvi Gábor. *Szabad Föld* 1993/2.

⁴ Lanczendorfer Zsuzsanna: A „Mindenes”. Interjú Barsi Ernővel. *Műhely* 1993/2. 53.

⁵ Timaffy László szóbeli közlése.

⁶ Barsi Ernő: A hetvenöt esztendő Timaffy László köszöntése. *Honismeret* 1991/5. 96–97.

⁷ Timaffy László: Barsi Ernő baráti köszöntése. Köszönet Timaffy Gyöngyvérnek a kéziratért!

rát, Barsi Ernő egy alkalommal: „Legyen hála a Mindenható Istennek, hogy Téged adott ennek a tájnak, ennek a népnek, mert nemcsak kincsekkel látta el, ajándékozta meg, hanem adott Téged, hogy ezeket a veszendőbe induló kincseket megmentsed, átadd az utókornak.”⁸ Timaffy László Barsi Ernő 80. születésnapján 2000-ben ezt mondta: „Mi mutatja meg az igazszívű jó barátot? Az emberség, a nyíltszívű tudóstárs, a nehéz időkben is kitartó barátság. Barsi Ernő ilyen ember. A mi barátságunk egyidős a legrsőbb alkotó ifjú éveinkkel és a honismereti mozgalommal. A sárospataki és pannonhalmi konferenciákon találkoztunk először. Egy volt a célunk: elköteleztük magunkat népünk ősi műveltségének szolgálatára, szellemi kincseink megőrzésére, magyar műveltségünk terjesztésére. Meghívásomra feleségével együtt népdalbe-mutatókat tartottak a vezetésem alatt álló Magyaróvári Széchenyi Népfőiskolán, csallóközi és szigetközi parasztfiatalok részére.”⁹ (T. L.)

Hitüket semmi áron nem hagyták el, Laci Bácsi elszántságát semmiféle vihar sem törte meg, erről a barát így ír: „Nehéz útvesztőkön azt is bizonyítottad, hogy aki a felülről jövő elhívó szóra tud figyelni, népének meg a tudománynak akar szolgálni, annak munkáját lehet ugyan ideig-óráig gátolni, de eredményét nem lehet.”¹⁰ (B. E.) Ernő Bácsi református lelkész is volt. Ezt a szellemiséget a családjukból hozták. Laci Bácsi lábai még el sem érték az orgona pedáljait, már a mosoni kántor megkérte, hogy orgonáljon a hajnali misén. Édesanyjával többször elkerékpároztak Máriakálnokra, a kegyhelyre, hogy Szűz Máriát, a mennyei édesanyját köszöntsék. A Pázmány Péter Egyetemen szerzett diplomát, tanított Pápán a katolikus iskolában, majd a győrszigeti templomban kántorkodott. Gyermeküket is hitben nevelték: „A feleségem is vallásos családból származik, a gyerekeinket ugyanígy neveltük.”¹¹ (T. L.) Ernő Bácsi nemcsak csodálatosan tanított, de hirdette az igét, amikor már lehetett, mint lelkész. Előtte, ahogy mondta: „Templomba szerveztem hangversenyeket Sátoraljajhelytől Sopronig. Az összekötő szövegekbe pedig becsempésztem az igehirdetést...”¹² Hitbéli meggyőződésüket – a megpróbáltatások ellenére – szelíden tükrözte a békés hang, a panaszra soha sem nyíló ajak, a keresztényi örömet, lelki derűt árasztó mosoly és a mindig biztató nevetés. Életük a krisztusi útba torkollott, cselekedeteik igazolták a szavaikat.

Mindkettőjük gyermekei énekeltek, zenéltek. Hajna többször lépett fel édesapja hegedűkíséretével. „Most már unokáink is velünk énekelnek: Boglárka hegedül, Botond és Atilla furulyázik és zongorázik. Vittem őket ifjúsági táborba, templomi hangversenyt adtunk a családdal.”¹³ (B. E.) Laci Bácsi há-

⁸ Barsi Ernő: A hetvenöt esztendő Timaffy László köszöntése. *Honismeret* 1991/5. 96–97.

⁹ Timaffy László: Barsi Ernő baráti köszöntése. Kézirat.

¹⁰ Barsi Ernő: A hetvenöt esztendő Timaffy László köszöntése. *Honismeret* 1991/5. 96–97.

¹¹ Perger Gyula beszélget Timaffy Lászlóval. *Műhely* 1996/3.

¹² Barsi Ernő szóbeli közlése.

¹³ Lanczendorfer Zsuzsanna: A „Mindenes”. Interjú Barsi Ernővel. *Műhely* 1993/2. 54.

rom lánya, Ildikó, Emőke és Gyöngyvér hegedű-, zongora- és csellósóval dicsérte az Urat. A családi együttzenélések mindkét familiában jelen voltak: „*De talán legszebbek a meghitt karácsonyesti muzsikálásaink, amikor együtt énekeljük és játszuk a karácsonyi énekeket.*”¹⁴ (B. E.)

Mindkettőjük párja pedagógus volt, emellett Ida néni és Edit néni is hímzett, sőt, tanította erre a szép technikára, a csodás rábaközi motívumokra a falvak asszonyait. Timaffy Edit néni hímzését féltve őrzöm az egyik párnahéjon, amit lányaitól kaptam. „*A nehéz időszakban pedagógus feleségem volt a bázis, én csak úgy melléje kerestem, ezzel tudtuk a három lányos családomat fenntartani. A család adta a nagy erőt a hitem mellett. Feleségemnek az odaadó, nagy szeretete, az összetartó családunk: ma is ez a boldogságunk.*”¹⁵ (T. L.)

Az écsi Dr. Barsi Ernő Népdalkör és Citerazenekar

Mindketten nemcsak hivatásukhoz, de hazájukhoz is hűek maradtak. Laci Bácsi vállalta a bélistát, a börtönt, a szenvedést: „... *hogya szívem szerint csak furulyázni tanítok meg magyar gyerekeket, akkor is többet használok a népemnek, mintha kinn maradok!*” – vallotta az egyik interjújában.¹⁶ Talán a legfontosabb: előadásaikból sugárzott a szeretet, a mások iránti tisztelet: „*A néprajzi munka kiindulópontja a szeretet. Ezt megérik az emberek és csak annak nyitják ki szívüket, akiből érzik, hogy szeretet árad.*”¹⁷ (T. L.) „*A szeretet sugározzon mindenüvé, mert szeretet nélkül nem lehet se muzsikálni, se*

¹⁴ Lanczendorfer Zsuzsanna: A „Mindenes”. Interjú Barsi Ernővel. *Műhely* 1993/2. 54.

¹⁵ Perger Gyula beszélget Timaffy Lászlóval. *Műhely*, 1996/3.

¹⁶ Perger Gyula beszélget Timaffy Lászlóval. *Műhely*, 1996/3.

¹⁷ Cs. Kovács Attila: Szeretettel közeledni... *Kisalföld* 1994. 02. 23.

tanítani, se írni! Szeresse mindenki övét, népét s értékeit, hogy a másokét is szeretni tudja.”¹⁸ (B. E.)

Személyes megjegyzést is engedjenek meg nekem! Szerencsém volt mindkettőjüket köszönteni születésnapjuk alkalmából számos alkalommal, vagy nevükkel bearanyozott termék avatásán.¹⁹ Sokszor ért megtisztelő felkérés, hogy mutassam be új könyvüket²⁰ vagy egészítsem ki bibliográfiájukat.²¹ Laci Bácsit „kisalföldi Tudós Embernek”, „Tudós Táltosnak”, „Tudós Aranyásznak”, „Szigetköz Tudósának”, Ernő Bácsit: „Fáklyagyújtónak”, „Mindenesnek”, „Mesterek mesterének”, „Vir Justusnak”, azaz Igaz embernek neveztem. Mindkettőjüket mint tanítvány én búcsúztattam.²² Utolsó találkozásunkkor azt mondta nekem Laci Bácsi a betegágyán, miközben fogta a kezemet: „Hálát adok a jó Istennek, hogy szerető családdal és tehetséges tanítványokkal áldott meg. Bennetek élek tovább, szívem együtt dobban veletek.”²³ Ernő Bácsi kórházi ágyán még előadást tartott nekem és kérte vigyázzak tovább az emberi és népi értékekre.

Ők már beírták a nevüket a halhatatlanok könyvébe, a tudomány aranybetűs kódexébe és az emberek szívredőibe. Kedves egyéniségük ott marad féltve őrzött újságokban, közös emlékek képein, filmek kockáin. Olyan emberek, akik küldetésnek és szolgálatnak tekintették életüket. Ők nem haltak meg, hisz

¹⁸ Lanczendorfer Zsuzsanna: A „Mindenes”. Interjú Barsi Ernővel. *Műhely* 1993/2. 54.

¹⁹ A nyolcvanesztendő Timaffy László köszöntése. *Honismeret* 1996/4. 99–100. (Elhangzott Hédervárott 1996. 04. 27.); A kisalföldi Tudósember dr. Timaffy László. *Hogyan Tovább?* 1996/3. 2.; A tudós „aranyász” dr. Timaffy László, a Domus Hungarica Egyesület elnöke. In *Hajszálgyökerek*. Győr, 2001. 6–10.; A tudós aranyász. A nyolcvanöt éves Timaffy László köszöntése. *Néprajzi Hírek* 2001/1–4. 103–104.; Dr. Timaffy László terem. *Honismeret* 2006/4. 105–106.

²⁰ Pl.: Barsi Ernő: Daloló Szigetköz. Győrzámoly, 1995. *Néprajzi Hírek* 1995/1–4. 29–30.; Az esztendő nevelő munkája keresztény szemmel a néphagyományok tükrében. Szerk.: Timaffy Lászlóné. Győr, 1995. *Hogyan Tovább?* 1996/1. 28.; Barsi Ernő: „A távoli szekerek”. Népi ismeretanyag a magyar költők verseiben. Győr, 2000. *Néprajzi Hírek* 2001/1–4. 75–77.; Barsi Ernő: Népzenei hagyományok Kisfaludy Károly szülőfalujában. Győr, 2001. *Műhely* 2002/5. 83–84.; Barsi Ernő: Daloló Bükkalja. Győr, 2001. *Honismeret* 2002/5. 92–94.; Barsi Ernő: Népi hagyományaink iskolai és amatőr színpadon. Győr, 2003. *Honismeret* 2003/5. 101–102.

²¹ Kiegészítés Timaffy László bibliográfiájához. *Győri Tanulmányok* 1997/19. 195–199.; Barsi Ernő bibliográfia. *Győri Tanulmányok* 1995/16. 145–158.; A tudomány és a zene szolgálatában című 80. születésnap köszöntő melléklete (Barsi Ernő publikációi és a róla szóló írások). *Néprajzi Hírek* 2000/1–2. 83–88.

²² „Boldogok, akik...” Búcsú Timaffy Lászlótól. *Néprajzi Hírek* 2003/1–2. 93–94. (Elhangzott 2002. december 13-án a győri Szentlélek templomban, Timaffy László hamvasztás előtti búcsúztatásán.); Példabeszédek. Emléksorok dr. Timaffy Lászlóról. *Hitvallás Kalendárium*. Győr, 2004. 164–167.; Áldás békesség voltál nekünk. *Néprajzi Hírek* 2014/1. 74–78.

²³ Timaffy László szóbeli közlése.

itt maradtak a rábaközi, a szigetközi, hansági emberektől gyűjtött mondákban, dalokban. Itt maradnak szeretteik, tanítványaik szívében, és gondolataiban. Szerencsére mindkettőjükéről több intézményt, csoportot, termet, sőt, versenyt is elneveztek. (Például: Timaffy László Általános Iskola, Hédervár [2004]; Dr. Timaffy László Győr-Moson-Sopron Megyei Néprajzverseny [2006]; Timaffy László Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Csorna [2009]; Timaffy László Pedagógiai Központ Általános Iskola és Óvoda, Hédervár, Timaffy László terem TIT Pannon Egyesület, Győr [2006]; Timaffy László Vándorszerleg, Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet [2005]; Timaffy László Emlékérem, Timaffy László Pedagógiai Központ és Óvoda, Hédervár [2008]; Dr. Timaffy László Emlékdíj, Csobolyó Táncegyüttes, Győrújbarát [2009]; Dr. Timaffy László Művelődési Otthon és Faluház, Győrújbarát [2013]; emléktábla [Dunasziget, 2016]; utcanév [Mosonmagyaróvár]; Timaffy László Stratégiai Cél, Táj, település, értékek projekt; Dr. Barsi Ernő Kórus, Sály, Dr. Barsi Ernő Népdalkör és Citeraegyüttes, Écs [2014]; Dr. Barsi Ernő Díszterem, Győr [2013]; Dr. Barsi Ernő Alapfokú Művészeti Iskola, Kapuvár [2014]; Dr. Barsi Ernő Szakkollégium, Győr [2015]; Barsi Ernő-emlékérem [2016]; Barsi Ernő megyei népdaléneklési minősítő verseny, Győr; utcanév [Győr]. A Győr-Moson-Sopron Megyei Értéktárban a „megyerikumok” között ott van életművük: 68. „Dr. Timaffy László életműve”, 83. „Dr. Barsi Ernő munkássága”.)

Mindketten igaz magyar emberek voltak, és egyben tudósok és népnevelők: „*Én hiszek a küldetésemben. Abban, hogy Isten ezt a feladatot szánta nekem. A hivatástudatom pedig arra kötelez, hogy amíg erőm engedi, tovább adjam ismereteimet, tapasztalataimat az embertársaimnak.*”²⁴ (T. L.) Ernő Bácsi pedig ezt mondta, hagyta tanítványainak útravalóul: „*Vigyázzanak arra, hogy megismerjék, megszeressék hagyományainkat és vigyék tovább, mert ez a megmaradásunk egyetlen útja!*”²⁵ (B. E.)

Mindketten példát mutattak emberségükkel, családi életükkel, mások iránti szeretetükkel. Hiszem, hogy életükért, munkásságukért megkapták az égi jutalmat, és örömmel néznek le ránk ma is a zenélő angyalok égi karából. Köszönet ezért mindenkinek, aki az emléktábla készítésében, avatásban bármi módon segédkezett!

Berzsenyi Dániel írta versében: „*A míveletlen föld csak gazt terem / A lélek is csak úgy emelkedik / A józanság tisztább világához, / Ha a tudományok és ismeretek / Tárából gazdag zsákmányt gyűjt magának.*”²⁶ Nekünk van miből meríteni, gyűjtsünk hát az „*ismeretekből*”, és dr. Barsi Ernő és dr. Timaffy László példájából!

LANCZENDORFER ZSUZSANNA

²⁴ Pálfalvi Gábor. *Szabad Föld* 1993/2.

²⁵ Lanczendorfer Zsuzsanna: A „Mindenes”. Interjú Barsi Ernővel. *Műhely* 1993/2. 54.

²⁶ Berzsenyi Dániel: *Kazinczy Ferenchez*.

Szabó László emlékezete

*Barna Gábor, Ikvai Nándor és Szabó László
a Nagykőrösön 1980-ban megrendezett halottkultusz-konferencián
(Fotó: Novák László)*

Szabó László Mátészalkán született 1939-ben. Felsőfokú tanulmányait a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte magyar és néprajz szakon. Szolnokra, a Damjanich János Múzeumba került 1963-ban. Gazdag életművét, alkotómunkáját 2012-ben zárta le a halál.

Jómagam 1972-ben kerültem néprajzos – valójában interdiszciplináris – muzeológusnak és igazgatónak a nagykőrösi Arany János Múzeumba, s hamarosan kapcsolatba kerültem a szolnoki múzeummal, annak kiváló néprajzkutatójával, Szabó Lászlóval. Nem csupán a szakma kötött össze bennünket, de annál több, emberi, baráti kapcsolat alakult ki közöttünk. Ezért is mondhattam neki, mivel hazánkban sok Szabó László létezik, javasoltam, vegye fel a „*Szolnoki*” előnevet. Ettől azonban elzárkózott, mondván, aki számára az ő személye és tudományos eredményei fontosak, az tudja, kiről is van szó.

A jubileumi emlékkonferencián¹ erre a nagy formátumú, széles műveltségű és mélyen humánus tudós emberre, barátára, kollégára emlékeztem.

¹ A társadalom kutatója: Szabó László. (Szolnok, 2019. november 14.). Részletesebben lásd: *Néprajzi Hírek* 2020. 1. sz. 5–9.

Elöljáróban emeltem ki azt, hogy Szabó László a „*debreceni iskola*” prominens személyisége, tudósa volt, mintegy képviselve Gunda Béla és Ujváry Zoltán professzorok és a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének tanárait, akik az etnográfia iránti szeretetet és tiszteletet belénk plántálták. Bátran mondhatjuk, ilyen alapokkal Szabó László „*Tanár úr*” valóságos kutatóközpontot teremtett „*vidéken*”, múzeumban, nagy figyelmet fordítva, inspirálva a más megyei múzeumokban működő, debreceni vénával megáldott fiatal kutatókat is. Valóságosan is tudományos központtá vált a Damjanich János Múzeum és annak megyei intézményei. Óriási fegyvertény volt akkoriban, hogy saját rotagépes kiadványok készítésére is berendezkedtek. Ez nagy szó volt abban az időben, mivel segítette tudományos életünket, a nehézségekkel küszködő publikációs tevékenységünket.

Számomra különösen jelentős az 1974-es esztendő. Szabó László országos múzeumokkal és intézményekkel ekkor szervezte meg a *Falvak – mezővárosok – tanyák* konferenciát. (Ennek anyaga Hofer Tamás közreműködésével meg is jelent a szolnoki múzeum rota-kiadásában.) Számomra különös élményt jelentett, hiszen egyetemi pályafutásom idején a településnéprajz kutatómunkájába mélyedhettem el Gunda professzor úr ösztönzésére. Örökre belém vésődött Benda Kálmán hozzászólása, aki lakonikus rövidséggel tette fel a kérdést, mire szeretne választ kapni a konferenciától, hogy valójában „*Miért is mező a város?*” Tulajdonképpen a tudós történész elhangzott szavai alapvetően hatottak a további település-, mezőváros-kutatásaimra, amelyek kibontakoztatásában már korábban – egyetemi disszertációm írásakor – a kitűnő történész etnográfusnak, Varga Gyulának is része volt (ötödévesen a múzeumi gyakorlatot a Déri Múzeumban végeztem, ahol „*Gyuszi bácsi*” volt a Néprajzi Osztály vezetője és tudományos tanácsadóm). Kutatómunkámban a Benda Kálmán-i gondolat adott ösztönzést az általa feltett nagy kérdés megválaszolására, s ösztönzött a Három Város (Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd) és az Alföld más vidékeinek, mezővárosainak településnéprajzi kutatására.²

Szabó Lászlóval és a szolnoki múzeummal egyre mélyült a kapcsolatom. A nagykőrösi múzeum alapításának 50. évfordulójára szerkesztettem a *Tanulmányok Nagykőrös történetéből és néprajzából* jubileumi kötetet, amelynek szerzői sorába kérhettem Szabó Lászlót és testvérét, Szabó Istvánt („*Testa*”), valamint Barna Gábort is. A hetvenes évek végén indult be az ún. Tiszazug-kutatás, melynek fő szervezője Szabó László és Barna Gábor volt. E kutatásokba én is bekapcsolódtam. Minden esztendő októberében, a Múzeumi Hó-

² Egyetemi diplomámat Hajdúböszörmény településrendszeréből írtam, majd 1987-ben védtem meg az MTA kandidátusa minőségében a Három Város (Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd) mezővárosok településrendszere munkámat, 1996-ban pedig a *Településnéprajz* című disszertációval az MTA doktora tudományos fokozatot szereztem meg. Kutatásaim meg is jelentek. Erről részletes tájékoztatást nyújt a *Magyar Tudományos Művek Tára* (MTMT).

nap jelentős eseménye volt Kunszentmártonban a Tiszazug-konferencia, ahol számot adtunk a nyaranta végzett kutatásaink eredményéről.

Jelentős néprajzi gyűjtőmunka történt 1983-ban. Szabó László a Tiszakutatást szervezte meg. Tiszafüredről egészen Tiszaugig árvízvédelmi csónakokkal hajókáztunk és végezhattunk kutatást a Tisza menti falvakban.

Szolnok megyén kívül más vidékeken is kutathattunk Szabó László szervezésében.³ Ugyancsak debreceni néprajzos, Kerényi Gábor hívott bennünket 1979–1980-ban Külső-Zselicbe, majd a kecskeméti Katona József Múzeum néprajzosa – később megyei igazgatóhelyettese – szervezésében kutatómunkát folytathattunk Szabadszálláson és Kiskunmajsán. Sajnos a tanulmánykötet nem készült el, de kutatási eredményeim a KLTE Néprajzi Tanszéke kiadványsorozatában megjelenhettek.⁴

A „*Szolnoki Kutatócsoport*” Szabó László vezetésével gömöri kutatásokba is bekapcsolódott. A gömöri származású – héti születésű – Ujváry Zoltán tanszékvezető professzor meghívására vettünk részt Nagy-Gömör kutatásában (Lice, Szilice, Tornalja). Szabó László a társadalom, én a település kutatását vállaltam magamra.⁵

Szabó Lászlóval az Alföld-kutatásra összepontosítottuk figyelmünket. Kutatásának egyik kiemelkedő területe a Jászság, amelyből könyvei, tanulmányai születtek. A Gondolat Kiadó 1985-ben adta ki a néprajzi kismonográfia sorozatában a Jászság-kötetet, majd az én Három Város-könyvemet 1986-ban. Szabó László könyvének lektora Bellon Tiborral én voltam, viszont az én könyvemet Szabó László lektorálta.

Szabó Lászlóval egy Alföldkutató Tudományos Központ felállítását tartottuk szükségesnek Nagykovács központtal. Sajnos, a Kulturális Minisztérium illetékes közgyűjteményi főosztálya és múzeumi osztálya ehhez nem járult hozzá, elutasításban részesültünk. Tekintettel azonban arra, hogy muzeológusokként szerveztük a tudományt, eredményeink felmutatására szerveztem meg Nagykovácsoson az Arany János Múzeum égisze alatt az Alföld-kutatást úgy,

³ A munkaközösség tagja volt Szabó László, Szabó István, Barna Gábor, Füvessy Anikó, Örsi Julianna, Bereczki Ibolya, Bellon Tibor, Kriston Vizi József, Bathó Edit, Korkes Zsuzsanna, Tóth Judit, Zomborka Márta, Magyarai Márta, Sztrinkó István, Nagy Molnár Miklós, valamint Novák László Ferenc.

⁴ *Mozsgó és vonzaskörzete településnéprajza a XVIII–XX. században* (Siedlungsethnographie von Mozsgó seinem Einzugsbereich im 18–20. Jahrhundert). Folklor és Ethnográfia 29. KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen. 1986; *Szabadszállás településnéprajzi viszonyai a XVIII–XIX. században*. (Siedlungsethnographie von Szabadszállás im XVIII–XIX. Jahrhundert). Folklor és Ethnográfia 54. KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen, 1991.

⁵ A szlovákiai levéltárakban, Besztercebányán, Rozsnyó-Berzétén, valamint Miskolcon, a Magyar Országos Levéltár anyagában is kutathattam. A Mária Terézia úrbáriumának anyagát is magában foglaló *Gömör és Kishont népe a XVIII–XX. században* című munkám még jelenleg is kiadásra vár.

hogy a különböző tudományos intézmények és múzeumok szakemberei bemutatják a már elért eredményeiket. Ennek előzményeként került megrendezésre 1980-ban az MTA Néprajzi Kutatócsoporttal közösen a *Halottkultusz*, majd 1983-ban a *Lakodalom* konferencia a KLTE Néprajzi Tanszékével.⁶ Ezután következett az Alföld-kutatás, amely konferenciákon a néprajzosok mellett régészek, történészek, geográfusok is jelen voltak: 1985-ben *Falvak, mezővárosok*, 1987-ben *Az Alföld építészete*, 1990-ben a *Hiedelmek, szokások az Alföldön*, 1997-ben *Az Alföld társadalma*, 2002 és 2004-ben *Az Alföld gazdálkodása* (földművelés és állattenyésztés), 2005-ben a *Tradicionalis kereskedelem és migráció az Alföldön* címmel.

A konferenciák a magyar tudományos élet kiválóságait mozgatták meg, a tudományos eredmények közzétételével a tudományos kutatás reprezentálói és útmutatói voltak. Ennek bizonyossága az is, hogy a konferenciák anyaga megjelent az *Arany János Múzeum Közleményei*, az *Acta* sorozat köteteiben. Örömünkre és megbecsülésünkre szolgál a tudományos szakma megítélése, miszerint valamennyi kötetünk megkerülhetetlen, alapvető kézikönyvnek számít.

Szabó László mint konferencia-elnök és -előadó aktív részese volt a konferenciáknak. Ezek eredményessége ösztönzött bennünket arra, hogy közösen megírjuk *Az Alföld néprajza* monográfiát. Ez azonban kiadó hiányában már nem valósulhatott meg.

NOVÁK LÁSZLÓ FERENC

* * *

⁶ Mindkét konferencia anyaga meg is jelent. A *Halottkultusz* az MTA NKCs Előtmunkálatok a Magyarság Néprajzához 10. köteteként 1982-ben, a *Lakodalom* a KLTE Néprajzi Tanszék Folklor és Etnográfia című sorozatának 9. köteteként 1983-ban.

FÓRUM

Papok a 18–20. századi lokális közösségekben Történetek találkozása (Budapest, 2020. október 1–2.)

A hazai néprajzi és egyháztörténeti kutatástörténet második „*alsópapság-konferenciája*” az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport és az ELTE BTK Folklore Tanszéke közös szervezésében valósult meg 2020. október 1–2-án az ELTE Néprajzi Intézetének könyvtárában. A pandémiás helyzetre tekintettel a szervezők a „hibrid” megoldás mellett döntöttek: kevesebb jelenléti résztvevő mellett az előadók többsége online platformon kapcsolódott be a konferenciába.

A kutatócsoport és a tanszék vezetője, Bárh Dániel bevezetőjében felidézte az ugyanitt 2012-ben megtartott *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. században* című konferenciát és annak egy évvel később megjelent tanulmánykötetét, valamint a 2018-ban megindult Lendület-kutatócsoport vonatkozó tematikáját, könyvsorozatát (*Folkloristica historica*) és terveit.

Az első szekció a katolikus és református egyházmegyékkel, valamint a plébánosok és lelkészek egyéni életútjaival egyaránt foglalkozott, a szekció vezetője Fazekas István történész, az ELTE BTK Kora Újkori Történeti Tanszékének tanszékvezetője volt. Az első előadást Gözsy Zoltán, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Újkortörténeti Tanszékének vezetője tartotta az alsópapság helyzetéről a 18–19. századi Pécsi egyházmegyére fókuszálva, kiemelten vizsgálva azt, hogy az alsópapság hogyan tagozódott be a társadalomba. A plébánosok iratanyagainak feldolgozásával tendenciák rajzolódtak ki, ami alapján a vizsgált korszakot három periódusra osztotta: a 18. század első és második felére, valamint a 19. század első felére. A korban előrehaladva megfigyelhető, hogy a papok száma egyre nőtt, miközben a hivatali helyek száma nem változott, így a papi és kápláni idő egyre hosszabb lett. A korszakban a papok jogkörét a felsőbb szervek is meghatározták, a Cassa parochorum segítségével a rendszeres fizetés is lehetővé vált számukra. Mindez a papok társadalmi elismertségét növelte, amelyet tovább erősített a megfelelő teológiai képzés elindítása, valamint a pestisjárvány okozta félelem és a vallás felé fordulás.

Mihalik Béla Vilmos, az MTA BTK Történettudományi Intézetének munkatársa egy egyéni életutat mutatott be, Ferenczffy Ferencét, aki a Heves megyei Pély első plébánosa volt az 1700-as évek első felében. A község erős református közegben az egyetlen katolikus település volt. Itt sem volt konfliktus.

tusmentes a viszony a plébános és a közösség között, amelyet büntetőperes dokumentumok bizonyítanak. A plébánosok körében ugyanis bevett gyakorlat volt, hogy a parókiára a plébános családjának tagjai is beköltöztek, és az egyik nőrokon vezette a háztartást. Ellenkező esetben idegen nőt csak szigorú feltételek mellett lehetett felfogadni házvezetőnőnek. Ferenczffy Ferenc esetében az idegen nővel való kapcsolat nem volt elfogadható a közösség számára, amivel kapcsolatban 1725-ben tettek feljelentést, amikor az állapotos szolgáló el akarta hagyni a parókiát. Ennek következtében Ferenczffyt elítélték a szolgálóval folytatott túl szoros kapcsolat miatt, és egy évre fel is függesztették a misézés megtartása alól.

Hegyí Adám a Szegedi Tudományegyetem Könyvtár- és Humán Informatívtudományi Tanszékének docense a 18. századi Dél-Alföld református tanítóinak társadalmi megítéléséről, a rektorok lelkészi szolgálatairól tartott előadást. Mivel a református egyháznál a lelkésszentelés nem számít szentségnek, csak szimbolikus jelentősége van, így a lelkész nélküli területeken a közösségeknek nagyobb mozgásterük volt lelki vezetőjük kiválasztásában is. Itt a rektorokat általában egyéb feladatokkal is felruházták annak ellenére, hogy nem tekintették őket felszentelt lelkészeknek, de az adott közösségben a rektorok szinte automatikusan lelkésszé váltak, mivel általában őket kérte fel a közösség erre a pozícióra. Ahol viszont rektorok sem voltak a közösségben, ott lévitákat alkalmaztak a lelkész és a rektor helyett is, aki elvégezhette a szükséges feladatokat.

Zentai Tünde, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum nyugalmazott főmzeológusa a Baranya megyei református eklézsiák életéből hozott szemléletes példákat a lelkész és a község viszonyára fókuszálva. Az előadó hangsúlyozta, hogy az általa vizsgált dokumentumokban általában az átlagostól eltérő került elő, hiszen a harmonikus és szabályszerűen működő egyházközségekről csak ritkán születtek feljegyzések. Gyakori volt a török hódoltság időszakában, hogy a törökök elfogták a lelkészeket és váltságdíjat követeltek értük, amit az adott közösségnek kellett kifizetnie. Konfliktusok általában abból adódtak, hogy a református lelkészek idegenként kerültek a településre, így a lakossággal és a világi vezetéssel is meg kellett találni az összhangot. A bíróval kivételesen nehezen jöttek ki a lelkészek, mivel a település vezetése a lelkész és a bíró között oszlott meg, kétpólusúvá vált, az összeütközésekből és nézeteltérésekből pedig komoly konfliktusok is kialakulhattak.

Ugrai János, az egri Eszterházy Károly Egyetem Pedagógusképző Kar Neveléstudományi Intézetének egyetemi docense aktuális témával állt elő, ugyanis egy lelkész, Gaál János kolerajárvány idején elkövetett ballépéséről és annak egyházi társadalomtörténeti tanulságairól tartotta előadását. Az említett Gaál János ugyanis kolerajárvány idején az előírások ellenére is eltemette a közösség egyik tagját a köztemetőben, mely a járványtagadás tipikus megnyilvánulása volt részéről. A vidéken körülbelül 30 egyházközség között folyamatosan váltakozott a lelkészek személye, és a gyülekezetek rossz anyagi

helyzete következtében a lelkészek is szegények voltak. Ennek ellenére Gaál István viszonylag sokáig maradt egy helyen, mivel tevékenységével anyagilag és lelkileg is felvirágoztatta az egyházközséget, mely az ő távozása után sem süllyedt a korábbi szint alá. Az erős rotáció megakasztása tehát a lelkész sikerességével és ennek folytán a közösség ragaszkodásával magyarázható.

Zakar Péter, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának egyetemi tanára két királyhű plébános, a 19. század közepén élt Szűts Antal és Kreminger Antal eltérő életútját hasonlította össze. A két, emberileg és jellemben is hasonlóan kellemetlen, azonos politikai nézeteket valló lelkész polgári családból származott. Az egyházközség tagjaival egyikük sem jött ki jól, Szűtsre hívei gyűjtötták rá a templomot és Kreminger ellen is eljárás indult. Az 1848-as forradalom és szabadságharc alatt viszont eltérő attitűdöket vettek fel, ugyanis míg Kreminger politikailag következetes volt és a régi alkotmány híve maradt végig, addig Szűts is konzervatív maradt ugyan, de a forradalmi kormány kedvében akart járni, így hangoztatni kezdte támogatását. Jellemük hasonlósága ellenére tehát egyetlen vonásban való különbségük teljesen más útra terelte őket: Kreminger végig nehezen kezelhető maradt a világi hatalom irányába is, míg Szűts igyekezett kihasználni és saját javára fordítani a politikai fordulatokat.

Fogl Krisztián Sándor, a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum történész muzeológusa, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktorandusza szentszéki peranyagok alapján vizsgálta Nemesovits János csicsói plébános életpályáját, valamint pasztorális és hivatali kapcsolatait 1845 és 1847 között. Nemesovits a győri szemináriumban végzett és Sümegen szentelték pappá, ezután szentszéki jegyző, majd titkár lett. Balatoncsicsóra került plébánosnak, ahova tíz környékbeli település is tartozott. Hivatali ideje alatt számos panasz érkezett ellene mértéktelen alkoholfogyasztása, verekedései és munkájának el nem végzése miatt. A hívek több panaszlevelet is intéztek az egyházmegyéhez, azonban az eljárások alatt készült tanúvallomások ellentétes tartalmúak voltak, a filiák lakossága negatívabban állt hozzá, mint az anyaegyházé. A káplánnal rosszul bánt, és a segédlelkésszel is rossz viszonyban voltak, többször megvádolták és hiteltelenítették egymást a hívek és a hatóságok előtt. A botrányok és vádak hátterében a paloznaki plébános tevékenysége is közrejátszott, akivel Nemesovitsnak korábban komoly vitája volt.

Az ebédszünet után Gárdonyi Máté, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának tanszékvezetője elnökletével megkezdődött a második szekció, amelyben Kothencz Kelemen, a bajai Türr István Múzeum néprajzkutatója egy botrányos 19. század végi bácskai merényletnek az elemzésével állt a közönség elé. Mélykúton egy éjszaka rálöttek a paplakra, később pedig tettelesen is bántalmazták a plébánost egy állás betöltéséért folytatott küzdelemben. A tettes később öngyilkosságot követett el: bebújt az égő kemencébe. Kutatói szemszögből felmerülnek az öngyilkosság okának morális és etikai kérdései, amelyekre a korszak világnézete és lelkisége adhatja meg a választ.

MTA-ELTE Lendület
Történelmi Folklorisztikai
Kutatócsoport

MEGHÍVÓ

Az MTA-ELTE Lendület Történelmi Folklorisztikai Kutatócsoport
 és az ELTE BTK Folklore Tanszéke

Papok a 18–20. századi lokális közösségekben
Történetek találkozása

címmel tudományos tanácskozást rendez.

Időpont: 2020. október 1–2. / Helyszín: ELTE BTK Néprajzi Intézet könyvtára
 (1088 Bp., Múzeum krt. 6–8. Fszt. 22.)

Fábián Borbála bajai történész, a *Bácsország* folyóirat olvasószerkesztője a dávidi templom és plébánosainak 19. századi történeteiről beszélt, kiemelve a plébánosok közösségért, az egyházközség fejlődése érdekében végzett tevékenységét, például a leányiskola építtetését és a községnek való ajándékozását. Az iratok a plébánosok jellembeli különbségeiből adódó eltérő attitűdökre is rávilágítanak, például míg az egyik plébános szoros kapcsolatban volt a káplánnal, addig a másik már konfliktusba került vele, amiért nem tudta megfelelően ellátni feladatait. A konfliktus addig fajult, hogy a káplán gyónás és az utolsó kenet feladása nélkül hunyt el, ami kirívó esetnek számít. Máskor a közösség hagyta figyelmen kívül a plébános akaratát, és saját döntésük szerint választottak új harangozót.

Bednárík János, a rendező Lendület-kutatócsoport tudományos munkatársa egy solymári házassági eset elemzését végezte el. A házasodni vágyó felek harmadfokú unokatestvérek voltak. Ilyen frigyét az egyház eredendően nem szokott engedélyezni, viszont a polgári házasságkötés ekkor már két éve törvényileg létezett, ezáltal nem kellett feltétlenül az egyház jóváhagyása az érvényességhez. Az anyakönyvvezetés változása a hatalmi viszonyok átrendeződését is magával hozta. A jegyesek felmentést szerettek volna kérni a pap-

tól, hogy rokonokként is összeházasodhassanak, indokként a vagyonmegőrzés, a testi fogyatékoság és a már előre elhált kapcsolat meglétére hivatkoztak. A polgári házasság megtörtént, amiért a plébános a jegyzőt felelősségre akarta vonni. A helyzetet súlyosbította, hogy a jegyző nyíltan kampányolt az egyházi házasság ellen. Az állami és az egyházi anyakönyvezés szétválasztása hatalmi harcot eredményezett a két apparátus között, ami a katolikus egyház térvesztését és a protestáns egyház előretörését is magával vonta. Ez az eset az egyház számára fenyegető precedens volt, a polgári házasság kizárólagossá válása felé vezető út első lépcsőfoka, amely után szimbolikus küzdelem kezdődött állam és egyház között: a jegyző a polgári szertartáson is ugyanúgy megkövetelte az ünnepi viseletet és az emelkedettséget.

Lehoczki Zsuzsanna, a Magyar Földrajzi Múzeum történész muzeológusa Kereskényi Gyuláról, a Janus-arcú plébánosról és botrányos életéről tartotta meg előadását. Az érdi esperesplébános a kevert lakosságú, de katolikus többségű Érden több botrányt is okozott hivatali ideje alatt, melyek közül a legnagyobb port a házvezetónővel való kapcsolata kavarta. Korábban is belekeveredett kétes ügyekbe, például amikor káplánként táncmulatságon vett részt, ahol illetlen táncot (polkát) járt és flörtölt a nőekkel, ami miatt megrovást kapott. Érdre kerülése után idegen házvezetőnőt fogadott, aki özvegyasszonyként gyermekeivel együtt költözött a plébániára. A pappal együtt étkeztek az asztalnál, felverték az egész házat és a káplán szobáját sem takarították rendesen. Az első igazi botrányt a plébánián történt gyermekszülés okozta, majd a tanító öngyilkossága, akinek családja a plébánost okolta a történetekért. A vádak szerint munkáját sem végezte megfelelően, és még az alapítványi pénzeket is elköltötte. 1906-ban végül azonnali hatállyal nyugdíjazták, és a házvezetőnőt is elküldték a plébániáról.

Tengely Adrienn, az egeri Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Intézetének egyetemi docense a 19. századi anekdotákat vizsgálta, melyek görbe tükröt állítottak a papok és hívek elé egyaránt. Az összegyűjtött és vizsgált 450 rövid, humoros történet műfaji sokszínűsége ellenére is a tipizálás és az elemzés volt a cél, melyek főleg három forrástípusból, 19. századi kéziratos és nyomtatott gyűjteményekből, egyházi folyóiratokból, valamint néprajzi gyűjtésekből származnak. Valóságtartalmuk a vizsgálat szempontjából lényegtelen, vándortémák is gyakran megjelennek a szövegekben, szereplői egységűek, legjellemzőbb tulajdonságukat domborítják ki, ami a komikumot okozza. Általában zsánerfigurák jelennek meg a történetekben, de nem mindig a pap a főszereplő. A kanonokok és püspökök általában a gazdag úr szinonimájaként jelennek meg, a szerzetesek erkölcsileg ingoványosak, az apácák pedig mindig valamilyen pajzán összefüggésben mutatkoznak. A papnak készülő diákok és kántorok jellemzően csalafinták és mindig jól jönnek ki az adott helyzetből, a harangozók, egyházfik, kurátorok és a házvezetők pedig mindig az átlagosnál fontosabb személyek, mivel közelebb állnak a plébánoshoz a hétköznapi embereknel. A hívők viszont csoportként jelennek meg

ezekben a történetekben, akiket a tudatlanság és tájékozatlanság jellemez. A szakrális helyek és vallási szertartások általában valamilyen hiba vagy kirívó esemény kapcsán válnak fontossá a narratívákban, valamint az egyházi szövegek profán helyzetben való megjelenésének eltérő értelme okozhat komikumot.

Tóth Kelemen, az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola doktorandusza a papi bajusz- és szakállviselésről, valamint a papi magyaros viselétről vitájáról érkezett az 1848–49-es Magyarországról. Ez Hanák János pap-társaihoz intézett nyílt levele kapcsán robbant ki a konzervatív keresztények és az erősebb nemzeti érzelmeket táplálók között. Felhívásának célja az volt, hogy a papságot a polgársághoz közelítse. Nézőpontja szerint a bajusz és a szakáll viselése a szabadságot jelzi, csupán a rabszolgáknak volt csupasz arcuk. A hosszan elhúzódó vitába egyházi és világi személyek egyaránt beszálltak, melyet a külföld véleménye is formált a magyarokra általánosan jellemző bajusz- és szakállviselés sztereotípiáján keresztül.

Madarászné Kajdacsy Ágnes családkutató a falusi lelki tanítók 19. századi feladatairól tartotta meg előadását, kiemelve a református lelkészdinasztia kialakulásának folyamatát, a családok egymás közötti házasságait és a foglalkozás generációról generációra való öröklődését. Feladataikat a központi és állami irányítás is megszabta az anyakönyvek vezetésében, a dokumentálás folyamatos elvégzésében, valamint az általános és ismeretterjesztő feladatok ellátásában, ami még az egészségügyi szférára is kiterjedt, például az oltások népszerűsítésére és a halotti anyakönyvekben a halálokok beírására. Tevékenységük lenyomatai a vizitációs jegyzőkönyvekben is megjelennek a pontokba szedett problémák és a feladatok felsorolása formájában.

A marosvásárhelyi Kicsi Noémi, a kolozsvári egyetem doktorandusza egy 20. századi nagykászoni példán keresztül mutatta be a konfliktusforrásokat a pap és a kántor viszonyában. Az egyházköztségben a kántor már fél évszázada tevékenykedett, amikor új plébános került mellé, akivel folyamatos konfliktusokba keveredett. A nő kántor és a plébános viszonyában a magán és társas, a munkaerőpiaci, és a hatalmi alá-fölérendeltségi konfliktusok is közrejátszottak. A pap állítólag folyamatosan kritizálta a fiatalokat, így nagy részük inkább Csíkszeredába járt templomba. A plébános nem adott fizetést a kántornak és megpróbálta leváltani. A konfliktus sokáig elhúzódott.

Ilyefalvi Emese, az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport munkatársa és az ELTE BTK tanársegédje egy tavaszi kurzus keretében több hallgatóval, Peták Imolával, Prajczér Zsófiával és Vásárhelyi Péterrel a pandémiás helyzetre reflektálva széles körű kérdőíves kutatást indított el a koronavírus és a vallásgyakorlat összefüggéseiről. A kérdőívet online lehetett kitölteni 2020 húsvétjának környékén, és eredményeinek egy részletét ismertették a konferencián. A fő kérdés az volt, hogy az egyházak és a hívek hogyan reagálnak a járvány okozta krízishelyzetre, melynek érdekében két különálló, egy híveknek és egy vezetőknek szóló kérdőívet állítottak össze. Ezeket összesen 1332-en töltötték ki. A felekezeti eloszlás nagyon vegyes volt

a kitöltők között, de a kiségyházak felülreprezentáltsága egyértelmű. A felmérésből kiderült, hogy a központi intézkedésekkel való egyetértés vegyes a hívek között minden felekezetenél, ezt azonban a közösség vezetőjének véleménye jelentősen befolyásolta. Az intézkedésekkel való egyetértés mértéke Budapesten belül volt a legmagasabb.

A konferencia másnapján kezdődő harmadik szekció elnöke Bárth Dániel volt, az első előadó pedig Dénesi Tamás, a pannonhalmi Főapátsági Levéltár igazgatója, aki a templompénztárak működését vizsgálta a 18. századi Veszprémi egyházmegyében. Ingtalan vagy mezőgazdaságilag hasznosítható terület nem tartozott automatikusan minden plébániához, viszont a szabályszegések, mint a káromkodás, misemulasztás, tiltott tánc, börtben való húsfogyasztás után beszedett pénzbüntetések, valamint a pénztárból adott kölcsönök törvény szerinti 6%-os kamatai biztos bevételi forrásnak számítottak. A pénztárhoz való hozzáférés, hozzáférhetőség kérdése akkor vált igazán fontossá, amikor egyszerre nagyobb összeget tartottak a pénztárban, ez pedig mindig egy közelebbi nagyobb kiadást jelzett előre.

Bárth János néprajzkutató, történész, nyugalmazott múzeumigazgató előre felvett videóban tartotta meg előadását a papi hagyatékok árverésének történeti néprajzi tanulságairól. Az árverési jegyzékekben külön rovat volt a vevő nevének és adatainak, így annak megfelelő vezetése esetén lehetséges a személyek beazonosítása. Bárth János előadásában 19 plébános hagyatékát vizsgálta a Duna–Tisza közéről. Az itt szolgáló papok sok esetben tíz-húsz évig is káplánként dolgoztak és gyakran váltották munkahelyüket, mire plébánossá válhattak, így tárgyi anyaguk is vegyes volt. Az árveréseken különböző csoportok beazonosítása lehetséges: voltak, akik rendszeresen jártak árverésre, például zsidó kereskedők, akik főként drága tárgyakat vásároltak kifejezetten továbbadás céljából. A jobbágyparaszt származású vásárlókat nehéz beazonosítani, viszont általánosan elmondható, hogy inkább olcsó, háztartási és mindennapi használatra való tárgyakat vásároltak. További érdekes kutatási irány lehet a tárgyak útjának és szétszóródásának, valamint más papok vásárlási szokásainak vizsgálata.

Horváth József történész, a győri Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér igazgatóhelyettese a ma már egy településként létező Magyarokimle és Horvátokimle példáján vizsgálta a plébánosok és a helyi közösség kapcsolatát a plébánoshagyatékok tükrében. A horvátok lakta Horvátokimle plébánossal rendelkező egyházközség volt, míg a filiája, a németek lakta Magyarokimle csak káplánnal rendelkezett. Horváth József négy itt elhunyt plébános hagyatékát és végrendeletét vizsgálta. Általánosan elmondható, hogy a plébánosok hagyatékuk nagy részét jótékony célokra hagyták, például örökmise alapítványok létrehozására, a falu szegényeinek megsegítésére, könyveiket pedig a plébániára. Pénzt általában a templomra, rokonaikra és szolgálókra hagytak, tárgyaikat pedig árverésen értékesítették. A Bárth János által megállapított csoportok itt is megfigyelhetőek voltak: kiemelkedtek a zsidó kereskedők,

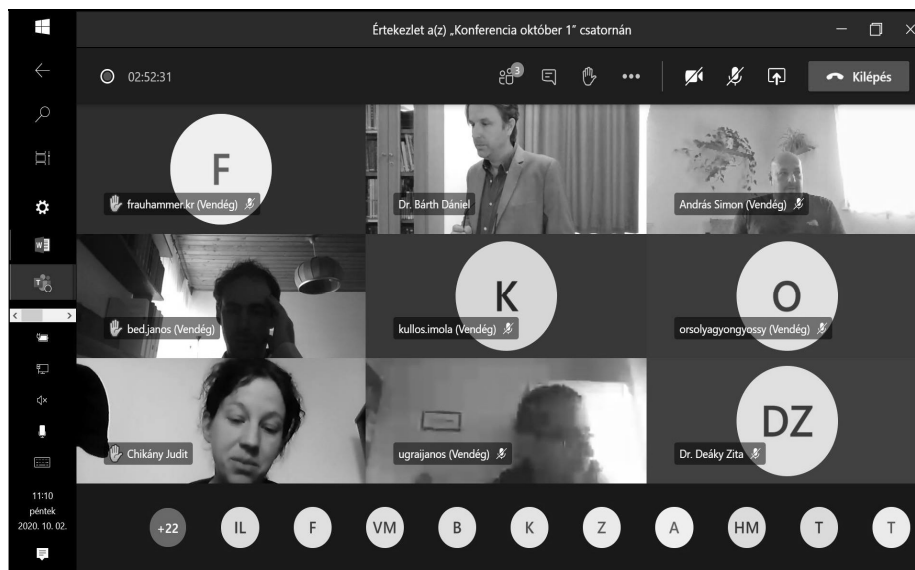
akik a drágább tárgyakat vették meg, melyekre helyben nem lett volna kereslet. A helybeliek itt is csak a kisebb, olcsóbb használati tárgyakat vásárolták meg, melyek a háztartáshoz vagy a gazdálkodáshoz kötődtek. Fontos megemlíteni a tanúk névsorát, akik előtt a plébános végrendelkezik, hiszen ők minden bizonyal vezető szerepet tölthettek be az egyházközségben. A plébánoshoz közel álló személyek amúgy is számos attitűdöt átvettek a jótékony magatartásból, még a szakácsnője is, akit sokszor a helyben született törvénytelen gyermekek keresztanyjának kértek fel.

Gyöngyössi Orsolya, a csongrádi Tari László Múzeum igazgatója egy csongrádi plébános személyes tárgyainak hagyatéki jegyzékét vizsgálta 1840-ből, melyből életmódjára, életszínvonalára próbált meg következtetni. Alaptézise, hogy a plébános társadalmi pozícióját és megítélését is tükrözi tárgykészlete. A hagyatékban közel félezer tárgy jelent meg, melyek egy része az értelmiségi létre engedett következtetni, mint a könyvek, szemüvegek, a kalitka és a játéktábla. A vadászathoz kapcsolódó tárgyak, a tajtékpipák, az étkezési eszközök, ezüsttárgyak az úri életmódra utalnak. Hagyatékában több mázsa dohány is megjelent, melyet a jobbágyok fizettek számára. A gyarmatárúk, mint a kakaó és a kávé a változatos és a polgári luxust sem nélkülöző gasztronómiáról árulkodnak, azonban azt, hogy egyházi személyről beszélhetünk, csak néhány tárgy tükrözi. Hagyatékának árverési jegyzőkönyvében ez esetben is megállapítható, hogy a jobbágyok az ócska, olcsó háztartási és használati tárgyakat vették meg, paptársai, a nemesek és az izraelita kereskedők pedig a drágább tárgyakat vásárolták. Összességében elmondható, hogy a hagyatéki tárgylista úri életmódra és kényelmes hétköznapiakra utal.

Mód László, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének adjunktusa Csongrád megyei példákat hozott a református lelkészek és a katolikus plébánosok gazdálkodó tevékenységére. Szentes református lelkészének, Kiss Bálintnak, a szegedi katolikus papnak, Városi Gyulának, Kálmány Lajos hagyatékának, valamint Makó plébánosainak életrajzát megvizsgálva az előadó megállapította, hogy a gazdálkodással is foglalkozó lelki vezetők a gyakorlatban is példát mutattak a parasztok számára. Saját gazdaságukban kísérleteztek, feljegyzéseket készítettek és tankönyveket, illetve cikkeket írtak szaklapokban eredményeikről. A változó borizlés, a korábbi vörösbor fajták fehér és siller fajtákkal való felváltásának, a különböző szőlőfajták betelepítésének és a boltkertészek bevonásának is élenjáró patronusai voltak. Számos országos elismertségű gyümölcsfajta is kötődik tevékenységükhöz, mint a szentesi meggy és a szentesi rózsanaspólya.

Kádár Zsófia, az ELTE Történelmi Intézetének tudományos munkatársa a csodák, a gyógyítás, a szentelmények és a néphit elemeit vizsgálta a 17. századi nyugat-magyarországi jezsuita lelképásztori gyakorlatban. Ebben a korban a népi és az elit vallásgyakorlat szétválasztása problémás, amit a jezsuiták, így a vizsgált győri, pozsonyi és soproni kollégiumok csodatévő és gyógyító tevékenysége is bonyolított. Az isteni segítséget valamilyen közvetítő

eszközön keresztül adták azok számára, akiknek szükségük volt rá, aminek következtében egy-egy tárgy egy-egy adott szent nevéhez is hozzákapcsolódhatott. Ilyen volt például az Ignác-ereklye és az Ignác-víz, melyeket különböző bajok, mint a vajúadás, megszállottság, epilepsziás rohamok esetén használtak. Xavéri Szent Ferenchez fordultak a vajúadás és a haldoklás megkönnyítése, a tűzvész, valamint különböző betegségek, mint az orbánc, daganatok, gu-taütés és fejfájás esetén. Gonzága Szent Alajos kultuszának kezdete is az ő tevékenységükhöz kapcsolódik, akihez fogfájás és epilepszia esetén imádkoztak. Emellett Szűz Mária kultuszának erősítése is fontos céljuk volt, amihez a foy-i kövek használata kapcsolódik. Utóbbiakat betegségek, a nehéz szülések és a haldoklás megkönnyítésére és a rabok kiszabadítására használták. Tevékenységükben a gyógyítások és csodák a hiterősítő és az áttérést elősegítő funkciókat töltötték be, melyet az is erősített, hogy paphiány miatt sok esetben a rendtagok lelkipásztori tevékenységét is folytattak.

Az online konferencia néhány résztvevője
(Forrás: www.facebook.com/historicalfolkloristics/photos)

Muntagné Tabajdi Zsuzsanna, az BTK Néprajztudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa egy 18. századi temetésen elfajult atrocitás kapcsán tárta fel a Nógrád megyei Szügy település felekezeti szembenállását. A településen a 18. században a földesurak száma egyre nőtt a birtokaprózódások miatt. A korban a Paczolay család volt egyedül katolikus, a temetéseket hagyományosan mégis a helyi evangélikus lelkésszel végeztették. Horváth Eszter temetése alkalmával az új balassagyarmati plébánost kérték meg a szertartás lebonyolítására, mely a bevett szokás szerint úgy zajlott, hogy a halottas

hánál elvégezte a vallásos cselekményeket, majd levette papi ruháját és a templomban és a temetőben már csak nézőként vett részt az evangélikus szertartáson. A faluban azonban elterjedt az az elképzelés, miszerint változtatni akartak az addigi békés gyakorlaton, így a temetés idejére már feszült hangulat alakult ki. A temetési menet útját elállták a falubeliek, aminek következtében dulakodás alakult ki, melyben három egyházi személy, Balassovitz Gábor szügyi lelkész, Blahó János balassagyarmati plébános és Szabó Márton balassagyarmati káplán is részt vett, utóbbi az általa cipelt kereszt védelmében azt fegyverként is felhasználta. A verekedés okait vizsgálva elmondható, hogy a lokális közösség erős felekezeti identitása, a békés rend felrúgása miatti félelem és a két új balassagyarmati pap helyi szokásokban való tapasztalatlansága mind hozzájárult a konfliktus kirobbanásához.

Szakál Anna, a BTK Néprajztudományi Intézet posztdoktori ösztöndíjas tudományos munkatársa a 19. századi erdélyi unitárius falvak részeges lelkészekkel szembeni megítélését vizsgálta az unitárius püspöki iratok segítségével. Egyes esetekben a problémás alkat már a felszentelés előtt megmutatkozott, amiről a hivatalos megintések is tanúskodnak. A leggyakoribb vád a feladatok rosszul vagy hanyagul való ellátása, esetleg egyáltalán el nem végzése volt. Az italozások több alkalommal vitatkozásokba, verekedésekbe és súlyos testi sértésekbe torkolltak, előfordultak lopások, bicskázások és randalírozások is. A botrányok a lelkész más településen folytatott részegeskedésével a falun kívülre is eljutottak, ami a helyiek szégyenérzetének újabb szintet adott, azaz nyilvánossá vált. Ennek következtében a falusiak a hitközség elhagyásával és másikkhoz való csatlakozással fenyegetőztek, vagy valóban át is tértek.

Komáromi Tünde, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának docense a papok szenvedélybeteggekkel szembeni attitűdjeit vizsgálta az eskü és a terápia vonatkozásaiban az erdélyi Mezőség református és ortodox közösségeiben. A bűn és a betegség összefüggésének viszonylatában a szenvedélybetegségek speciális helyet foglalnak el a gyógyítás és a vallási megítélés terén. Jelenleg főként az alkoholizmus és a szerencsejáték-függőség okozza a legnagyobb problémát ezekben a közösségekben, ezekkel a problémákkal azonban az emberek ritkán fordulnak a lelkészhez a szégyenkezés miatt, a lelkész presbiterrel való családlátogatásai alkalmával pedig szintén nem nyíltak meg a hívek. Noha Magyarózdton van egy terápiás központ, a falusiak nem járnak pszichológushoz, pedig a papok segítő szándékkal általában ide küldik az érintetteket. A szenvedélybeteg egyházi személy előtt, írásban leadott esküjét azért alkalmazzák, mert ennek alapján jogosultakká váltak a fogadalom betartásának ellenőrzésére.

A befejező negyedik szekció elnöke Dénesi Tamás volt, első előadója pedig Kovács Bence, a BTK Néprajztudományi Intézet tudományos segédmunkatársa, aki az ELTE Magyar és Összehasonlító Folklorisztika doktori programjában végzett kutatása kapcsán a 18. századi Mercy-uradalombeli szakadati egyház filiális viszonyainak diverzitását vizsgálta. Az uradalom evangélikus,

római katolikus és református lakossággal rendelkezett. A török hódoltság utáni német betelepítés első generációja küzdött meg leginkább a letelepedés nehézségeivel. Az egyházközségek bevételei nagyjából egységesek voltak, mégis a konfliktusok több típusát lehet elkülöníteni az uradalmi iratok alapján, materiális és immateriális, azaz morális konfliktusokról egyaránt beszélhetünk. Több összetűzés alakult ki az evangélikus és a katolikus vegyes lakosságú településeken, valamint a protestánsok által a katolikus lelkek megmenetéseért folytatott harc nyomán.

Szász Lajos történész, református lelkész-teológus a Barla Szabó, a Szondy és a Csécsi Nagy lelkészcsaládok, dinasztiai történeteinek keresztül igyekezett feltárni a familiák stratégiáit. A lelkészi családok a polgári életmód és műveltség terjesztői voltak, azonban a 19. században az egyházon belüli megítélésük nem volt egyértelműen pozitív. A lelkészdinasztiák folytatódásának megrendülése figyelhető meg a 19. század második felében az anyagi nehézségek, valamint a felemelkedési lehetőségek kicsi esélye miatt. A kollégiumok a szegény, de tanulni akaró gyerekek gyűjtőhelyeként vonultak be a köztudatba, míg az egyházmegyei elitbe leginkább csak házasság útján lehetett bekerülni. A korszakban a nagypapok elzárt kasztjairól beszélhetünk, miközben a lelkészek lányainak hozománya átlagosan szegényebb volt a parasztlányokénál. A lelkészi pálya inkább a kismemesi családok számára jelentett jó kitörési lehetőséget, mivel a család társadalmi presztízsét meg tudták őrizni vagy akár emelni is. A lelkészdinasztiák kialakulásával akár több generáció is szolgálhatott ugyanazon a településen, akik közül a második generáció már mindig stabilabban kötődött az egyházközséghez.

Simon András, az SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének vezetője református és katolikus papok 19. század eleji tevékenységét vizsgálta a szőlészet és a borászat megújítása érdekében. Fábrián József lelkész és Gombás János plébános hasonló életpályája kapcsán tette meg következtetéseit. A korszakban a szőlőterület növekedése, de annak problémás minősége nyomán megjelent az igény a modernizációra, melynek úttörői többek között a gazdálkodással gyakorlatban és tudományosan is foglalkozó egyházi személyek voltak. Szakkönyveket és cikkeket írtak, nagy terjedelmű külföldi műveket fordítottak és láttak el magyarázatokkal, valamint a gyakorlatba is átültették az elméleteket. Munkásságuk nyomán felismerték, hogy a termőhely és annak adottságai milyen fontos hatással vannak a termésre és a bor jellegére.

Ilyefalvi Emese, az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport munkatársa a kidei református presbiteri jegyzőkönyveket vizsgálta előadásában, melyekből a 19. században eltűntek az egyházfegyelmi bejegyzések. A presbitérium inkább a világi és a gazdasági ügyekkel foglalkozott a lelkiek rovására. A belmisszió kutatása során kirajzolódott, hogy a századforduló és az azutáni időszak egy új típusú vallásosság kialakulásának időszaka volt. Ez kidén Bonczidai Dezső alatt bontakozott ki, aki a lelki megújítást szorgalmazta és külön egyházfegyelmi szabályzatot állított fel. Ez alapján az

egyházközséget csoportokra osztották és minden posztra egy-egy presbitert állítottak. Szabályzatát még a kolozsvári *Az Út* című folyóirat is lehozta. A kidei példa azonban nem egyedülálló, hiszen több más egyházközségben is megjelentek ugyanezek a problémák és megoldási mozzanatok, melyeknek alkalmazására vagy nem megfelelő betartására több helyen is található utalás a későbbiekben is.

Sáfár Anna, az ELTE BTK Néprajzi Intézetének mesterszakos hallgatója Motsi István solti lelkész lokális közösségének erkölcsi életét igyekezett rekonstruálni az általa vezetett anyakönyvek, presbiteri jegyzőkönyvek és egyéb írott források alapján. Motsi István 1777 és 1829 között volt lelkész Solton, férfirokonai és sógorai is lelkészek voltak és a család nemesi oklevelet is kapott. A dokumentumokban számos eset előkerül megesett lányokkal, házassági szerződésekkel, házasságtörésekkel és házassági problémákkal, szexuális devianciákkal, válási szándékkal, halálesetekkel, temetésekkel, járványokkal, gyilkosságokkal és még a népi gyógyítással kapcsolatban is. A dokumentumok alapján a lelkész számára kiemelten fontos volt híveinek segítése, melyet hatékonyan kezelhetett, hiszen a kényes ügyekben is hozzá fordultak.

Szabó Róbert, az ELTE BTK történész doktorandusza a kalocsai és a budapesti jezsuita rendház helyzetét vizsgálta a Tanácsköztársasággal szembeni tüntetések és az ellenforradalom függvényében levéltári dokumentumok, naplók, visszaemlékezések, a korabeli sajtó és szakirodalmi kutatások tükrében. A Tanácsköztársaság igyekezett anyagilag és politikailag is ellehetetleníteni a jezsuita rendet, a tanulóifjúságot és az egyházi személyzetet is a rendház ellen hangolták, aminek következtében a magatartás is romlott a jezsuiták által fenntartott egyházi iskolákban. A társadalom nagy része azonban nem szövetkezett a Tanácsköztársasággal, intézkedéseik nyomán inkább ellenszenv alakult ki a hatalom irányában, mely megtorpantotta az ellehetetlenítés folyamatát. Ez a Tanácsköztársaság elleni és a jezsuiták melletti tüntetésekben is megmutatkozhatott, különösen az apácák kilakoltatása elleni tiltakozás alkalmával.

Varga Mátyás, a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár munkatársa Szittyay Dénes bakonykúti plébános, kiátkozott pap életútját vizsgálta, különös tekintettel felfüggesztésének körülményeire. A konfliktus a plébános és Shvoy püspök között alakult ki, mivel a püspök nem engedte át az egyházi helyeket a kommunistáknak, Szittyay viszont együttműködött velük, prédikációiban dicsérte őket, ami az egyházi vezetésnek és a lakosságnak sem tetszett. Képviselőnek is jelölték, de az egyházi törvények miatt ezt nem engedték meg számára, végül Rajk nyilvános üdvözlése miatt megvonták tőle egyházi hivatalait és felfüggesztették, kiközösítették. Ezután állami állást akart szerezni Budapesten és 1948-ban a Kultuszminisztériumban sikerült is miniszteri tanácsosi beosztásban elhelyezkednie. Története a kommunista vezetés részéről jó példa volt a papok számára, hogy ne riadjanak vissza a kiug-

rástól. A Shvoy Lajos elleni sajtóhadjárat tulajdonképpen a magyar népesség körében végzett kísérlet volt, amely a Mindszenty-per előzményének tekinthető.

Molnár Sándor történész, református teológus a délvidéki lelkipásztorok életútját vizsgálta 1943-as források tükrében, amikor a magyar lelkészek életrajzi lexikonának elkészítési tervén dolgoztak. Ennek keretében a lelkészeket felszólították, hogy írják meg saját önéletrajzukat, melyek közül jelen előadás húszat vizsgál. Közülük kettő püspök, kettő pedig esperes lett, egyikük pedig egykori katolikus papként tért át, mivel házasodni szeretett volna. Erre a vidékre kiterjedt területről érkeztek és különböző helyeken tanultak a lelkészek, így széles körű, akár nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkeztek, amiket az egyházközség anyagi támogatására is felhasználtak. A trianoni békeszerződés után a délvidékieknek Magyarországon nem lehetett tanulni, viszont Kolozsvárra szabadon mehettek. A délvidéki lelkészek jellemzően nem szereztek doktori fokozatot vagy akadémiai tagságot.

Hesz Ágnes, a Pécsi Tudományegyetem Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszékének adjunktusa a kommunista titkosszolgálat anyagaiban nézte át az alsópapságra vonatkozó anyagot. A kutatásokból körvonalazódtak azok az alkalmazkodási stratégiák és kialakult gyakorlatok, létrehozott dokumentum-típusok, melyek az egyházi és vallási kisebbségekre irányultak. A kutatás során fontos szem előtt tartani a forráskritikát és az olvasási stratégiát, és elkezdni a „*sorok közötti olvasást*”. Az ügynöki jelentések jellemzően irányítottan készültek és meghatározott feladatot kellett végrehajtaniuk. A jelentések a papok életének négy területére irányultak: a politikai beállítottságra, kapcsolatrendszerükre, gazdasági tevékenységükre és a hívekkel való viszonyra, kiemelten befolyásuk mértékére, a konfliktusokra és a fiatalok bevonására.

A konferencia záróelőadását Bárh Dániel tartotta, aki az alsópapság kutatásának kultúrtörténeti jelentőségéről, a jelentések, attitűdök, értékek és szimbolikus formák történeti hasznáról beszélt. A papok ugyanis a népi kultúra első megőrkítői voltak, nagy mennyiségű ego-dokumentumot hoztak létre, így a róluk szóló és az általuk létrehozott anyagok feldolgozása kiemelten fontos. Az esettanulmányok szerepét növeli, hogy az egyedi esetek mögött a kultúra mélyszerkezete, a jelentések, értékek és szimbólumok rendszere, a papi habitusok jellemzői is megfigyelhetők, így a vallás társadalmi felépítése és működése is megérthető általuk. Egyes egyházi levéltárak ellenállása dacára sem hanyagolható el a konfliktusos (szentszéki, perszonális) iratok mélyfűrés jellegű kutatása és az ilyen jellegű történetek mikroszintű vizsgálata.

A konferencia előadásainak tanulmányá formált változata a kutatócsoport könyvsorozatában fog megjelenni.

PRIKLER SZILVIA

Műhelybeszélgetés a kézműves- és kisiparkutatás jövőjéért (Budapest, 2020. október 28.)

A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottság Kézművesipar-történeti Munkabizottsága 2020. október 28-án tudományos ülést rendezett az MTA Humán Tudományok Kutatóházában *Műhelymegbeszélést a kézműves- és kisiparkutatás jövőjéért* címmel.

A munkabizottság 2001-ben tartott X. szimpóziumán annak tagjai számot vetettek az előző harminc év történéseivel, eredményeivel és igyekeztek kijelölni a további kutatási perspektívákat. A 2020-ban esedékes tisztújítást követően újra felmerült az igény a magyarországi kutatások jelenlegi állapotának, helyzetének felmérésére. Ennek érdekében az egynapos workshop célja az volt, hogy bemutassuk egymásnak a több tudományágat képviselő kutatógárdát, különös tekintettel a fiatalokra, és meghatározzunk olyan kutatási irányokat, amelyekben integrálni tudnánk a már futó projekteket és témákat. Követve a 2001-ben kijelölt irányokat, a műhelymegbeszélés résztvevői a társadalomtörténet és kisipar-, illetve kézműipar-történet viszonylatában tárgyalták az együttműködés lehetőségeit. A meghívottak körének összeállításakor a munkabizottság hármasként kívánt megjelölni a kihívásnak igyekezett megfelelni. Egyfelől egy szűk kört kijelölni, hogy a beszélgetés minél eredményesebb és hatékonyabb tudjon maradni, másfelől pedig az ország minél több intézményét, illetve minél több diszciplína képviselőjét megszólítani annak érdekében, hogy aztán a lehető legtágabb körű kutatói gárdát be tudjuk vonni a további munkálatokba. Rendkívül fontosnak tartottuk továbbá, hogy minél több fiatal kutatót meghívjunk, annak érdekében, hogy személyesen is megismerkedhessünk velük. A pozitív visszajelzések ellenére, sajnos – a járványhelyzet miatt – több meghívott kénytelen volt az utolsó pillanatban visszamondani a részvételt. Ám a szűk körű műhelybeszélgetés így is igen eredményesnek bizonyult.

A jelenlévő kutatók a néprajztudomány, a történettudomány, a levéltartudomány, a régészet, a restaurálás és a muzeológia területeit képviselték a következő intézményekből: BTK Történettudományi Intézete, BTK Néprajztudományi Intézete, Magyar Országos Levéltár, Néprajzi Múzeum, Károli Gáspár Református Egyetem, Magyar Nemzeti Múzeum, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, ELTE BTKE, ELTE Régészettudományi Intézet, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum (Győr).

A tanácskozást Cseh Fruzsina, a Kézművesipar-történeti Munkabizottság elnöke nyitotta meg. A vendégek köszöntése után megfogalmazta a célkitűzéseket, felvázolva a munkabizottság lehetőségeit és korlátait, valamint ismertette a műhelymegbeszélés részletes programját. Kincses Katalin Mária, a munkabizottság alelnöke előadást tartott a kézművesipar-történeti kutatások és a társadalomtörténeti kutatások eddigi eredményeiről, hangsúlyozva az utóbbi húsz évben a kutatásokban bekövetkezett változásokat, s kiemelve a

hiányosságokat. Tekintettel a szűk körű beszélgetésre, lehetőség nyílt a résztvevők részletes bemutatkozására, kutatási területük ismertetésére. A munkabizottság legfőbb célként a korábban nagy sikerű hazai és nemzetközi kézművesipar-történeti szimpóziumok hagyományának felelevenítését, valamint a 2022-re tervezett szimpózium témakörének kijelölését tűzte ki célul. A tanácskozás eredményeként a kijelölt témakör a következő: *Anyagi és szellemi javak migrációja a Kárpát-medencében*. A témakör feltétlenül magában foglalja a kézművesipar-történet lehető legtöbb korszakát. Tekintettel a téma megjelölt földrajzi határait, felmerült a szomszédos országok kutatóinak meghívása is. Felmérendő annak lehetősége, hogy angol nyelvű szimpóziumot rendezzünk szinkrontolmáccsal (és az ehhez szükséges eszközállománnyal), annak érdekében, hogy az angol nyelvben kevésbé jártas kutatókat se zárjuk ki a részvétel lehetőségéből. A szimpózium témájának meghirdetését 2021 elejére tervezzük, míg magát az eseményt 2022 őszére.

A tanácskozás során megfogalmazódott a folyamatos együttműködés igénye is. A résztvevők megjelöltek több hosszú távú feladatot és lehetséges pályázati témát. Kincses Katalin Mária és Tuza Csilla hangsúlyozta a Magyarországi céhes adatbázis fejlesztésének szükségességét, a munkába szeretnének fiatalokat bevonni. Szulovszky János a kézműves- és kisipartörténet írott forrásait feldolgozó és összegző térképek készítésének lehetőségére hívta fel a figyelmet, példaként említve a BTK Történettudományi Intézetének Gistory projektjét és gistory.hu oldalát, valamint a „Lendület” Tíz Generáció Kutatócsoportot. Több résztvevő megfogalmazta a komplex interdiszciplináris kutatások hiányát egy-egy témakörben, melyek szintén pályázati együttműködés keretében valósulhatnak meg. Ilyenek voltak pl. a pártatörténet (Lengyel Boglárka) és a fegyvertörténet (Kozák-Kígyóssy Szabolcs László) feldolgozása régészek, néprajzkutatók és restaurátorok együttműködésével.

A tanácskozás tagjai egyetértettek abban, hogy feltétlenül szükséges a munkabizottság gondozásában korábban megjelent forráskiadványok népszerűsítése, úgymint az *Az Mester Emberek Míveinek árazása* sorozat és a *Magyarország kézművesipartörténetének válogatott bibliográfiája* (Domonkos–Nagybákay szerk., 1992) kötet. Mind a sorozatból, mind a bibliográfiából és további kötetekből is számos példány áll még a munkabizottság rendelkezésére, melyekből felajánlott a tanácskozáson jelen lévő résztvevőknek és azok intézményeinek. A műhelymegbeszélésen elhangzott egyöntetű vélemény az volt, hogy feltétlenül bővíteni kell a bibliográfiát, lehetőleg egy internetes adatbázis formájában. Erre érdemes lenne a közeljövőben pályázni. Ezt előkészítendő létrehozható egy kezdetleges adatbázis, melynek részleteiről hosszan tartott a tanácskozás: milyen kategóriákat határozzunk meg az adatbázisban, hogyan kulcsszavazzuk a tételeket, hogyan legyen elérhető és egyszerűen használható minél több kutató számára. Cseh Fruzsina felajánlotta a munkabizottság honlapját erre a célra, a technikai feltételekről és a rendel-

kezésre álló tárhelyről további megbeszéléseket folytat informatikai szakemberekkel. Az eredményekről értesíteni fogja a munkabizottság tagjait.

A műhelymegbeszélés résztvevői megvitatták a szimpóziumok anyagainak, illetve további kutatási eredményeknek a hagyományos és internetes publikálási lehetőségeit.

A munkabizottság céljainak megvalósításához több intézmény képviselője kifejezte együttműködési és segítő szándékát termék rendelkezésre bocsátásával, valamint szerkesztői munkával kapcsolatban, továbbá intézményi háttér biztosításával a pályázati lehetőségekhez.

A tanácskozás azon résztvevői, akik még nem tagjai a munkabizottságnak, örömmel vállalták a tagságot.

CSEH FRUzsINA

* * *

ALMA MATER

**„Ami engem a legjobban érdekel, az valójában az EMBER,
így, csupa nagybetűvel”**

**Beszélgetés Nagy Zoltánnal, a pécsi Néprajz–Kulturális Antropológiai
Tanszék vezetőjével**

A három évtizede fennálló pécsi Néprajz–Kulturális Antropológiai Tanszék vezetőjével, prof. dr. Nagy Zoltánnal beszélgettünk. Véleménye szerint napjainkban kincset érő tudást jelent a társadalomról, különböző kultúrákról tanulni, megismerni emberek, közösségek szokásait, megvizsgálni, hogy hogyan adaptálhatóak hagyományaink a változó világunkra és megérteni mindennapjainkat érintő társadalmi jelenségeket.

– *Hogyan lett Ön néprajzos, kulturális antropológus?*

– A néprajzot, kulturális antropológiát nem én választottam, hanem ő választott engem. Magyar szakos voltam a PTE Bölcsészettudományi Karán, és rendkívül megfogtak az ott meghirdetett finnugor nyelvészeti órák, ezért fel is vettem a „*finnugor specializáció*”-t. Az ugyanakkor hamar kiderült, hogy minden nagyrabecsülésem ellenére engem a nyelvészetnél sokkal jobban érdekel az, hogy mit lehet tudni ezekről a népekről, és hogy hogyan élik a min-

dennapjaikat. Kerestem a lehetőséget, a tudományt, ami ebben segíthetne. Ekkor indult Pécssett a néprajz szak, harminc évvel ezelőtt, és rögtön felvételiztem is ide, mert azt gondoltam, ez lesz számomra a leghasznosabb. A vártnál azonban sokkal többet kaptam, hiszen kiderült, hogy különösen a kulturális antropológia témájában, világlátásában, ideológiájában is rendkívül közel áll hozzám; mindenre kiterjedő kíváncsiságával is magamra ismerhetek; és megközelítésmódja, módszertana is az, amivel azonosulni tudok. Szellemi otthonra találtam ebben a tudományban. Elsőéves néprajzos koromban, első szibériai terepmunkámon bizonyosodtam meg arról végleg, hogy ami engem a legjobban érdekel, az valójában az EMBER, így, csupa nagybetűvel. És ehhez a tudáshoz szerintem semmi sem vezethet közelebb, mint a néprajz és a kulturális antropológia. Meggyőződésem szerint ugyanis ez a leghumanistább tudomány.

– *Őn Szibériában járt többször terepkutatáson. Azt szokták mondani, hogy a néprajz és a kulturális antropológia tereporientált tudomány. Voltaképpen mit is jelent ez, hogyan kell elképzelniük?*

– Ez elsősorban azt jelenti, hogy más bölcsész és társadalomtudományokkal összevetve sokkal hangsúlyosabb a kutatásaink során: rövidebb, hosszabb időszakokra elutazunk, elvonulunk egy-egy közeli-távoli terepre. A világ különböző városaiban, falvaiban ismerkedünk meg az ott élők életével, legyenek azok Szibériában, Vietnámban, Indiában, Romániában vagy csak a szomszéd utca sarkán. Az emberekkel beszélve és rövid ideig velük együtt élve igyekszünk megérteni a mindennapjaikat. Ehhez nem elég ott lenni a terepen, de a nyelvüket is el kell sajátítanunk ahhoz, hogy igazán megértsük érzéseiket, gondolataikat és döntéseiket.

Nagy Zoltán terepkutatáson Szibériában

– *A közgondolkodásban sokszor úgy él, hogy a néprajz a múlt hagyományaival foglalkozik. Ön mit gondol erről?*

– Ez talán azért lehet, mert a klasszikus, 20. századi néprajz gyakran a hagyományos, eltűnő népi, paraszti társadalom tudásának dokumentálásán, rekonstruálásán és megmentésén fáradozott. Valóban napjainkig vizsgáljuk a 19–20. századi népi kultúra és hagyomány fennmaradt, úgynevezett értékeit, de a múlt feltárása mellett tudományunk érdeklődési körébe tartozik a falusi és városi kultúrák napjainkban zajló jelenségeinek megismerése is.

– *Említette a városi társadalmak kutatását. Fölmerül a kérdés, hogy a néprajz és a kulturális antropológia keres-e válaszokat olyan napjainkban aktuális kérdésekre, mint a klímaváltozás, a migráció, vagy a vallások találkozása?*

– Igen, ez alapvetően jellemző magára a tudományterületünkre is. A mi tanszékünk oktatói külön hangsúlyt fordítanak a társadalom és a környezet történeti és kortárs összefüggéseinek vizsgálatára (fenntarthatóság, hagyományos gazdasági és mezőgazdasági módok, tájgazdálkodás, ökotudatosság, környezetvédelem), a különféle etnikai és vallási kisebbségek együttélését is kutatják kollégáink, valamint az urbanizáció összetett jelenségét, sőt, a COVID-19 vírusjárvány társadalmi-kulturális hatásainak feltárásával kapcsolatban is folynak vizsgálataink.

– *Mire számíthat, aki ide jelentkezik?*

– A képzési programunk hallgatói behatóan megismerkedhetnek a „magyar népi kultúrá”-val is, de az ország más tanszékeivel összevetve nagyobb hangsúlyt fektetünk az Európán kívüli népek (főleg Ázsia és Ausztrália, Óceánia), valamint a modern magyar társadalom kérdéseivel foglalkozó kulturális antropológiára. Így például a kurzusaink és a tanszéki kutatások palettáján megtalálható a valláskutatás és a vallási néprajz (néphit, boszorkányság, újvallási mozgalmak, sámánizmus); az ökológiai antropológia és a gazdaságantropológia (táj és ember kapcsolata, ökotudatosság, fenntartható fejlődés, kisgazdaságok, ökofalvak); a szociálintropológia és a társadalomnéprajz (társadalmi kapcsolatok, házasság, rokonság, interetnikus kapcsolatok, etnicitás); az alkalmazott antropológia (fejlesztések, fejlesztéskritikák, közhasznú antropológia), a szubkultúra kutatás, a romakutatás és még sok minden más.

– *A végzett hallgatók visszajelzéséből hogyan látja, mik az erősségei a tanszékének?*

– Mind a személyes beszélgetések, mind a tanszéki Facebookunk oldalán megjelenő bejegyzések, értékelések alapján úgy tűnik, a végzett és jelenlegi hallgatóink számára a legfontosabbak: a nálunk szerzett szakmai tudás, szakmai és emberi attitűdök, emellett erősségünk a hangulatos tanszéki légkör. Büszkén mondhatom, hogy ezt a légkört a profi, elhivatott oktatói gárda és a lelkes, érdeklődő hallgatók közös munkája hozza létre – a mindennapokban, a tanórákon, az órák közötti szünetekben az iskola falai között vagy éppen az elmúlt év során online felületeken.

A PTE BTK Néprajz-Kulturális Antropológiai Tanszék kolektívája

– *Hol helyezkednek el a végzett hallgatók?*

– A néprajz szakon végzett hallgatók olyan szakemberekké válhatnak, akik a társadalom- és kultúrakutatás elméleti és gyakorlati kérdéseiben jártasan képesek a múltbeli és a jelenkori magyar és európai, valamint Európán kívüli társadalmak kultúráját, mindennapi életének jelenségeit elemezni, értelmezni. Mindezzel a speciális tudással kutatóként, oktatóként, muzeológusként, szakértőként is el tudnak helyezkedni akadémiai, egyetemi intézményeknél, nonprofit és állami szervezeteknél, ugyanakkor több végzett hallgatónk a versenyszférában talált állást, ahol saját véleményük szerint is kiválóan tudják használni a nálunk szerzett tudásukat, attitűdjeiket.

– *Kinek javasolja ezt a szakot?*

– Jó választás lehet azok számára ez a szak, akiket érdekelnek a társadalom- és humán tudományok (például a történelem vagy az irodalom), a különböző nyelvek és kultúrák, akik érzékenyek a társadalmi problémákra, és nem érik be az egyszerű, egyoldalú válaszokkal. Mindezek mellett számos hallgatónkat a hagyományos népi kultúra, tánc, népzene, népművészet iránti érdeklődés, szenvedély vezet el a tanszékre. Általában ők is jól megtalálják a számításaikat, hiszen a tanszéki stúdiumok között a népi-nemzeti kultúra létrehozásával, a hagyományörzés kérdéseivel, az örökségésítés folyamataival is foglalkozunk. Azt hiszem, akiben van egy alapvető kíváncsiság a magyar, vagy más kultúrák, nyelvek, életmódok iránt, az jól fogja magát érezni nálunk.

A tanszék kisfilmje ezen a linken érhető el: <https://www.youtube.com/watch?v=ph-rU9Oiis8>

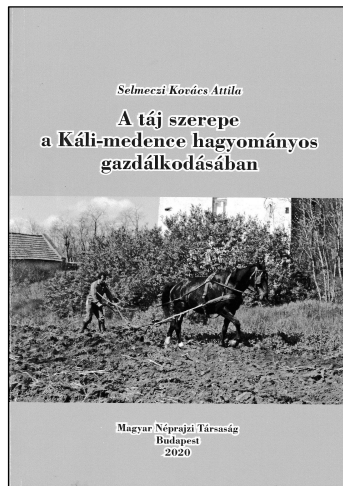
UJHELYI NELLI

* * *

SZEMLE

Nem marad torzó Megjelent a harmadik könyv a Káli-medencéről

Selmecezi Kovács Attila: *A táj szerepe a Káli-medence hagyományos gazdálkodásában*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2020. 112 p. 25 fekete-fehér fényképpel, német nyelvű összefoglalóval.

A veszprémi Bakonyi (ma Laczkó Dezső) Múzeum 1981–1988 között Lackovits Emőke irányításával, veszprémi, szentgáli, székesfehérvári, budapesti és szentendrei kutatók bevonásával néprajzi vizsgálatokat végzett a Káli-medencében. A Balaton-felvidék Tapolca és Zánka között, vulkanikus hegyek koszorújában elhelyezkedő nyolc települése a táj- és népkutatás számára ígért értékeket. A kisnemesi mezővárosok, falvak (Köveskál, Kővágóörs, Balatonhenye, Monoszló) mellett az egyházi és világi nagybirtokokra települt Szentbékállá, Mindszentkállá, Kékkút és Salföld révén izgalmas társadalmi, népi jogéleti kérdések vártak válaszra. Gazdálkodásukban a köves

talajon kialakult szőlőmonokultúra (Badacsonyi borvidék), a kőmunkák, az árkapós tornácú házak, a fejlett lakáskultúra feltárása várt a kutatókra.

Kutatás közben három konferenciakötetben számoltak be az első, figyelemre méltó eredményekről. Mindhárom Lackovits Emőke szerkesztette, és a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság adta ki (*Néprajzi gyűjtőúton a Káli-medence falvaiban* [1983]; *Történeti és néprajzi dolgozatok a Káli-medencéből* [1986]; *Kapcsolatok rendszere a Káli-medence falvaiban a 18. századtól a 20. századig* [1988]). A kutatás kiemelkedő eredménye Lackovits Emőke *Köveskál*-kötete, amely a *Száz magyar falu könyvesháza* sorozatban jelent meg (2002). Mindezekon kívül több, a Káli-medencét érintő cikk, tanulmány készült az elmúlt három évtized során, de a tervezett tájmonográfia nem készült el.

Már-már néprajztudományunk torzóban maradt vállalkozásai közé került a káli-medencei kutatás. Ez fájó volt, mert tudtuk, láttuk, tapasztaltuk, hogy a sokat emlegetett 24. órában értékes anyagot sikerült gyűjteni.

Tájmonográfia helyett a kutatók önálló kötetekben jelentetik meg a témájukban gyűjtött, feldolgozott anyagot. Ez a megoldás lehetővé teszi az elma-

radt monográfia fejezeteinél nagyobb terjedelmű könyvek kiadását, a feltárt anyag egészének közzétételét, bőséges illusztrációkkal együtt. Az első két kötet megjelentetését, a két székesfehérvári szerző munkájaként a Szent István Király Múzeum vállalta (Lukács László: *A káli-medencei lakóház a Dunántúl népi építészetében* [2017]; Gelencsér József: *Népi jogélet a Káli-medencében* [2019]). Harmadikként Selmeczi Kovács Attila könyvét a Káli-medence hagyományos gazdálkodásáról a Magyar Néprajzi Társaság adta ki (2020).

Címe szerint Selmeczi Kovács Attila könyve a táj szerepét vizsgálja a nyolc település gazdálkodásában. A tájat, a természeti környezetet, a talajadottságokat a földművelés, állattartás alakulásában valóban meghatározónak kell tekinteni. Ahogy két település (Köveskál, Kővágóörs) neve is jelzi: a kő, a köves talaj a legjellemzőbb természeti adottsága a Káli-medencének. Községei köves határral, Kővágóörs és Szentbékálla egyenesen kőtengerekkel rendelkeznek. Az állattartást korlátozó kedvezőtlen természetföldrajzi adottságként rétjeik, legelők kövesek, kavicsosak, ráadásul szűk terjedelműek. Rétjeiket kétszer kaszálták, de a sarjűszénára csak alkalmas időjárás esetén számíthattak. A községek határában a kisebb-nagyobb tölgy- és bükkerdők a sertésmakkoltatásnak kedveztek, ahogy ennek emlékét az 1777-ből fennmaradt úrbéri összeírás megőrizte.

Köves szántóföldjeik sem nyújtottak előnyösebb feltételeket a mezőgazdálkodáshoz, mint a rétek és a legelők. Ráadásul a határbeli földek rendkívül elaprózódtak, a kis parcellák erősen szétszórtak voltak. A hagyományos szántóföldi növények közül Köveskálról a 18. század közepéről a köles és a tönköly termesztésére van adat. A 19. század közepén, 20. század elején a Káli-medence szántóföldi gazdálkodásában meghatározó szerepet a rozs kapott.

Megélhetésük alapját a szőlőművelés és a borászat jelentette. *„A borértékesítés jól jövedelmezett, vendéglősök, borkereskedők, főképpen tapolcaiak jártak ide vásárolni. Őt hold szőlőből meg lehetett élni, leginkább rizling, saszla és ezerjő volt forgalomban. Amint egy monoszloi gazda említette, húsz holdon gazdálkodott, ennek fele szántó volt, a többi rét, erdő, szőlő. A szőlő három hold. A borból pénzelt: körmendi, kőszegi, ajkai kocsmárosok tízhektós kocsi-tételekben vették a bort tőle, szerették a borát.”* (17–18. old.)

Az állattartás és a szántóföldi növénytermesztés egymásra épült: *„A megélhetést a szőlő és a bor biztosította. Ennek rendelték alá az állattartást és a szántóföldi növénytermesztést. Az állatokat főképpen azért tartották, hogy a szőlő trágyázását biztosítani tudják.”* (18. old.) *„A talajviszonyokkal összefüggésben a nagyobb igaerő, az igénytelenebb takarmányozás, valamint a szőlő talajerő utánpótlásának biztosítása miatt a szarvasmarha fontos szerepet játszott a hagyományos gazdálkodásban. Az ökör számított a legfontosabb lábasjószágoknak. A köves földben végzett talajmunkákhoz a lovakkal szemben mindenütt alkalmasabbnak tartották az ökröket, lassúbb járásuk és a nagyobb vonóerejük miatt.”* (19. old.)

Számos helyen volt olyan része a határnak, ahol „csákánnyal szántottak”. Szántás közben csákánnyal feszegették fel a nagyobb köveket, amelyekben az eke megakadt. A 19–20. század fordulóján még általánosan a félvaseket használták, amelynek a földet felhasító és megfordító szántóvása, kormánydeszkája vasból, gerendelye, szarva, taligája fából készült. A szántóföldi talajművelés eszközváltása során, az 1910-es, 1920-as években a gyári vasekék kezdték átvenni a félvasekék szerepét. Különösen a köves földben volt előnyös a vaseke, amely ha ráment a köre, akkor sem dőlt ki a barázdából. Mivel a vaseke nehezebb volt, egyenletesebben haladt a barázdában, nem kellett annyira lenyomni, mégis 5–10 cm-rel mélyebbre szántottak vele, mint elődével: „*A vaseke éppen a súlyánál fogva eredményezte az egyenletesebb és biztonságosabb szántást a fagerendelyes ekével szemben, amire az volt a panasz, hogy »az erős, köves talajban a faeke nagyon rázott« (Köveskál). A vaseke ezen előnyös tulajdonsága viszont azt is lehetővé tette, hogy az ökrök helyett lovakkal végezzék a szántást, ami a munka gyorsaságát lényegesen megnövelte. Általában kétszer annyi földet tudtak lóval megszántani, mint ökrrel.*” (26. old.)

Igyekeztek a háromszori szántást (*tarrószántás, keverőszántás, vetőszántás*) elvégezni, de gyakori volt az ősziék alá a kétszeri szántás. A szántást közvetlenül a kézi vetés követte: „*A kézi vetés egyértelműen férfimunkának számított, a nők nem is vállalkoztak erre. [...] A vetéshez nagyméretű vászonlepedőt, vetőruhát, abroszt kötöttek a nyakukba, olyan módon, hogy jobb kezük felől nyílást hagytak rajta. [...] A vető jobb kezével szórta el a magot minden lépésnél, amint mondták: két lábra, lépésre vetettek. Amikor jobb lábbal kiléptek, jobbra; bal lábnál bal felé lendítették félkörívben a karjukat. Marokból vetettek, az ujjai között szórták el a magot.*” (29. old.) A vetőgépek alkalmazását a kapások, elsősorban a kukorica nagyobb arányú termesztése segítette elő az 1930-as évek végétől. Ez egyenletesebb talajfelületet kívánt meg, amelyen könnyebben haladhatott a gép és a vonóállat, így a szántás utáni fogasolást, simítózást, boronálást, oldalazást, hengerezést el kellett végezni.

A köves határban a kenyérgabonán: búzán, rozson, kétszeresen kívül nagy mennyiségben termeltek árpat és zabot is az állatok takarmányozására. Kaszás aratásnál a kenyérgabonát mindig *rávágták*, azaz a kaszás a fennálló gabonának döntötte a levágottat; a takarmányozásra termesztett árpat és a zabot viszont *rendre vágták*, a tarlóra fektették a levágott szálakat. A rávágó kaszás aratásnál a kaszást közvetlenül követte a *marokszedő*, aki a kaszavágásnyi gabonát azonnal felszedte, és az odaterített szalmakötélre fektette, majd a második markot is rátette. A kétmaroknyi gabonát a *kévekötöző* sorra bekötötte. A rendre vágott árpat, zabot fagereblyével húzták össze, lábbal is segítették összetolni. Amikor az összehúzott gabona kévényi méretű lett, szalmakötéllal vagy kócmadzaggal bekötötték. Behordáskor, *takaruláskor* többen összefogtak, és sorban behordták egymás gabonáját. A kutatás idején az emlékezetben még élt a lovakkal *nyomtatás*, Köveskálon 1908–10-ben még előfordult. A rozst kézi cséppel verték ki, mert szalmáját, a zsúpot tetőfedés-

re, szőlőkötözésre használták, így ügyeltek arra, hogy ne törjék össze. A gépi cséplés a 19–20. század fordulóján meghódított minden gabonaneműt, a rozs kivételével.

A köves föld megmunkálásához alkalmasabbnak tartották az ökröket a lovaknál: az 1895. évi állatösszeírás szerint a Káli-medencében az ökrök száma öt-hatszorosa volt a lovakénak. „A gazdák a nagy testű, 8–10 mázsás ökröket szerették. A gondozott, kövér jármos ökör a parasztgazdaság anyagi erejét is hivatott volt demonstrálni. Például Szentbékállán az egyik gazda nem kis büszkeséggel emlékezett vissza, hogy olyan kövér ökrei voltak, hogy éjszaka kellett szántania, mert nem bírták a nappali melegben a munkát. Napközben istállóban tartották az ökröket.” (57–58. old.) Különösen a két világháború közötti időszakban elterjedt az *örzőgyerek* felfogadása, aki kialkudott fizetségért legeltette a gazda marháit tavasztól őszig.

A beltelek gazdasági épületei: az *istálló*, a *pajta*, a *disznóól*, a *birkaól*, a *tyúkház* és a *rakománypince* (burgonyatároló) a lakóházakhoz hasonlóan kőből épültek. Egykor a lábakon álló, fából rótt *hidasban* tartották a hízósertéseket, ami a 20. század második felében már meglehetősen ritkán fordult elő az udvar végében.

Összegzőképpen: Selmeczi Kovács Attila röviden bemutatja a Káli-medence gazdálkodásának arculatát, amit kutatásai során sikerült jól megragadni, s könyve olvasóival, a Káli-medencével rokonszenvezők egyre növekvő táborával is megismertetni. Kiemelem, hogy munkája a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában jelent meg. Társaságunk ezzel a káli-medencei kutatócsoport eredményeit, egyúttal a magyar táj- és népkutatást is értékelte, elismerte. Várjuk kollégáinktól a társadalom, a lakáskultúra, a szőlészet-borászat, a táplálkozás, a kőmunkák feldolgozását, az újabb köteteket a Káli-medence néprajzáról.

LUKÁCS LÁSZLÓ

A felső-örségi protestáns magyarokról

Csoma Zsigmond: *Protestáns magyarok a Felső-Örségben. Társadalom- és életmódtörténeti pillanatkép 1919–1921*. Inform Kiadó és Nyomda, Budapest, 2020. 333 p. Fotókkal, rajzokkal illusztrált.

A világvárvány miatti karantén termése Csoma Zsigmond új kötete, amely az 1980–1988 között ösztöndíjasként végzett kutatási eredményeit foglalja össze.

Tíz fejezetben jellemzi a szerző a felső-örségi protestáns (Felsőőr református, Órisziget, Jobbágyi evangélikus) magyar nyelvsziget közösségeinek életmódját, társadalmát, kulturális jellegzetességeit, megkülönböztetve őket a

német anyanyelvű többségtől, de azonosságokat mutatva a magyarországi Őrséggel. A kutatástörténeti áttekintés a szerző főhajtása az előtte járók és te-repmunkáját segítők előtt. Elévülhetetlen érdemei vannak Gaál Károly néprajzprofesszornak, Galambos Ferenc Iréneusz (OSB) alsóőri plébánosnak, de a Bécsi Egyetemen hallgatott osztrák tanárainak is, akiknek felhasználhatta kutatási eredményeit.

A legfontosabb fejezetek egyike a Felső-Őrség magyarságának története, amelyet döntően meghatározott a kultúrájukat gazdaggá tevő protestantizmus. A korai reformáció jeles személyiségeinek (Beythe István, Clusius) nyomában később is kimagasló egyéniségek szolgáltak itt, így Szij György (Kossuth tábori papja), majd a 20. században az evangélikus dr. Teleki Béla, a református dr. Gyenge Imre. Meghatározó volt a gyülekezetek templomépítése, iskolák szervezése, mert protestánsokként különös gondot fordítottak az iskolázatásra. A reformátusok Pápával, az evangélikusok Csepreggel, Németlövővel tartottak fenn intenzív kapcsolatot. Megismerhetjük a gyülekezeteknek egyházaikat támogató, gyarapodásukról gondoskodó felelős, jövőt építő magatartását, adományaik gazdagságát (liturgikus textilek, klenódiумok, harangok), amelyek elkötelezettségük tanúbizonyságai. Kár, hogy ezekről a liturgikus tárgyakról egyetlen fénykép sem szerepel, de hiányzik a leírás mellett egy rajz a társadalmi jellemzőket tükröző templomi ülésrendről is.

Különösen elgondolkodtató a Felső-Őrség magyarságának helyzete 1919-től napjainkig, külön figyelmet szentelve az Anschlussnak, majd az 1950-es éveknek, amely időszakok próbára tették a kis magyar nyelvsziget mindennapi életét. Az igazságtalan békediktátum következményeként elszakítva Magyarországtól, bővülködtek üldöztetésben, megbélyegzésben, szegénységben. Gyermekük anyanyelvi oktatása a felekezeti iskolákban ugyan biztosított volt, ámde az Anschluss-szal a magyarság intézményeit betiltották, iskoláit megszüntették, közösségeiket megfélemlítették. Az 1950-es évek sem hoztak pozitív változást. Az 1955. évi államszerződéstől 1976-ig az osztrák kisebbségi politika akadályozta a magyar közösségek identitásának megélését. Sem államalkotó kisebbségként, sem nemzetiségként nem ismerték el őket, jogfosztottként éltek, követeléseiket a hatalom visszautasította. Csak 1968-ban alakíthatták meg a Burgenlandi Magyar Kultúregyletet, majd 1976-ban az osztrák nemzetiségi törvény elismerte népcsoporti jogaikat, amit a *Népcsoporttörvényben* rögzítettek. A nehéz esztendő, az anyaországgal való kapcsolattartás ellehetetlenítése, a vándormunkásság, a szegyéllt anyanyelv, a vegyes házasságok, a német nyelv előnyben részesítése, a közömbösség, mind hozzá-

járuktak az egyre erőteljesebb asszimilációhoz, amit a lélekszámot feltüntető statisztikai adatok bizonyítanak.

A következő fejezetek a hagyományos kultúra jellemzőivel foglalkoznak. A szerző a Felső-Őrséget mint néprajzi és gazdaságtörténeti kistájat mutatja be, támaszkodva a *Magyar Néprajzi Atlasz* adataira, rámutatva ökológiai adottságaira, amelyek gazdasági életét és társadalmát egyaránt meghatározták. A természeti adottságok tették szükségessé a hiányzó gazdasági és ipari termékek cseréjét, ami kétoldalú társadalmi, családi, kulturális kapcsolatokat eredményezett: részben a Dunántúlra, kiemelten a Balaton-felvidékre, részben Stájerországba. Vagyis a Felső-Őrség magyarsága jelentős közvetítő kereskedelmet bonyolított le: zöldséget, gyümölcsöt, bort, gabonát, húst, élelmiszereket, ipari termékeket (fazekas áru, faáru, kékfestő), munkaeszközöket, nyersanyagot (stájer acél) szállított mindkét irányba. Meghatározó szerepük volt a terményfuvarosoknak, akiknek összetett tevékenységéről aprólékos elemzés olvasható. Nagy érdeme a szerzőnek, hogy ezeknek a személyeknek több irányú kapcsolatrendszerét is feltárta, rámutatva mindezek történeti gyökereire. Külön fejezet foglalkozik a Káli-medence hagyományos borértékesítési rendszerének felbomlásával, mivel ezzel a kistájjal álltak legszorosabb kapcsolatban a Felső-Őrség protestánsai. Érdekes a közösségek egymásról alkotott képe a nyelvjárás, öltözködés, munkaeszközök különbsége alapján.

A gazdálkodás alapját a szántóföldi növénytermesztés (rozs, hajdina, kevés búza, kukorica, kerékrépa, burgundi répa, zab, tök, krumpli, mák, lucerna, len) mellett meghatározta az állattartás (szarvasmarha, sertés, baromfi), ezzel összefüggésben a rét- és legelőgazdálkodás, a rendkívül jelentős tejgazdálkodás, a méhészet, de nem elhanyagolható az erdőművelés, benne az erdei termékek gyűjtése. A gazdaságok munkaeszközeit egyfajta korai modernizáció jellemezte. Összehasonlító elemzést kapunk a gyümölcsstermesztésről, amely nélkülözhetetlen volt a gazdaságokban, így kihagyhatatlan az iskolai oktatásból (szép példája ennek Bötskör Sándor felsőőri diák kéziratos gyümölcsstermesztési jegyzete 1856-ból), hisz a táplálkozásban betöltött szerepén túl a kereskedelemnek egyik legfontosabb árucikkét jelentette. Nagyszerű történelmi tablót vázol fel a szerző a mozgalom élenjáróiról, akik tevékenységükkel meggyökereztek, széles körűvé tették ezt a jövedelmező tevékenységet.

Külön fejezetek foglalkoznak a táplálkozás jellemzőivel, továbbá az építészettel és fontos részterületeivel, a lakóház típusaival, a tüzelőkkel, a lakáskultúrával.

Különös figyelmet fordított a szerző a társadalom jellemzőinek feltárása során a kismemesi múlt emlékeinek számbavételére, ezen belül a családi és ragadványnevek rendszerére. Egyedülálló az azonos családnevek háznévvel való megkülönböztetése, amely rokonsági kört, nemzeti kapcsolatot egyaránt jelentett. A háznév a házzal együtt öröklődött, amit a házastársak külön használtak közös lakóhelyük elfoglalásáig, míg a gyermekek házneve meg-

őrizte felnövekedésük helyét. Jellemző volt negatív következményeivel a belházasság (unokatestvérek házassága).

Több fontos elem ismerhető meg az emberélet fordulóinak szokásvilágát feltáró fejezetrészből, különösen érdekes a bába szerepe, a keresztlőt követő *korozsma* szokása, valamint az elhunytak templomból való búcsúztatása, majd temetőbe vitele. Az ünnepek és köznapok vallásosságának világából figyelmet érdemel az óév gyásza, a pünkösdi másnapi felsőőri *rőke* (református búcsú), de az egyházfegyelem is.

Jelentős szerepet játszottak a közösségekben a zsidó iparosok és kereskedők. Fontos társadalmi kapcsolatot jelentett a cseregyerek-rendszer, ami együtt járt más tájegységek kultúrájának megismerésével és a nyelvtanulással. Szomorú volt viszont a szükségből szolgagyerekként munkára kényszerültek kiszolgáltatottsága. A térségben iparral a takácsok, fazekasok, a donga- és szalmaedény-készítők, valamint a késesek foglalkoztak. Legkidolgozottabb, legalaposabb részfejezete a kötetnek a fémművességgel, az őri késesek személyével, munkájával, munkaeszközeivel, készítményeikkel és ezek értékesítésével foglalkozó, kitérve a tevékenység történeti gyökereire.

Az összefoglalás lényegre törő, kiemelve a legfontosabb jellemzőket.

S. LACKOVITS EMŐKE

Tanulmánykötet a Nagykunság kultúrájáról és kutatásáról

Örsi Julianna (szerk.): *A népi kultúra elkötelezettjei*. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Szolnok–Túrkeve, 2020. 213 p.

Érdekes, szaktudományunk, a néprajz történetében örök kihívás annak tanulmányozása, kit-mit tekint egy-egy közösség önmagával azonosnak, milyen hatások formálják a reprezentatív szerepeket és hogy jelenik meg a közösség e szerepek és szereplők által más közegekben. Ennek megválaszolására tesz kísérletet a 13 szerzőtől 33 tanulmányt közlő kötet a Nagykunság földrajzi keretei között.

A szerkesztő, Örsi Julianna bevezetője után a tanulmányokat két nagy egységbe osztotta. Elsőként, *Művészek, írók, alkotók, népművészek* alcímmel a Nagykunság településein élő vagy azokhoz kötődő, onnan származó alkotók munkájába nyerhet betekintést az olvasó. Az ide válogatott írások mindegyikéről elmondható, hogy így vagy úgy, de az alkotáson kívül a múzeumi világhoz kötődés a közös jellemzőjük. Kiállítás megnyitók,

tanulmányok, interjúk, bemutatók, ajánlások és beszámolók átdolgozott változatait vagy újraközlését találjuk itt. A szép fotókkal kiegészített 24 írás tulajdonképpen egy tabló a Nagykunságról, amely képeinek többségét ünnepek, évfordulók alkalmával kutatók fogalmazták meg. A művészportrék között Ratkai Lajosról, Györfi Sándorról, Gy. Vad Erzsébetről, Papi Lajosról, a népművészetben alkotók között Kántor Sándorról, Luka Lajosról, Nagy Istvánnéról olvashatunk, általuk pedig a nagykunsági festészet, szobrászat, könyvillusztráció, nyelvjáráskutatás, faragás, fazekasság, vesszőfonás, hímzés, bútorfestés, játékkészítés világába pillanthatunk be. Az alkalmakhoz kötött szövegektől Füvessy Anikó, a Nagykunságban és az egész megyében a népművészetrel, tárgy történettel, mesterdinasztiákkal legtöbbit foglalkozó jeles kutató írásai ütnek el, aki itt is tanulmányokat közölt, mégpedig a specialisták jelentőségéről, hatásáról és kapcsolatrendszeréről, az egyéniség szerepéről Kántor Sándor esetében, valamint a tiszafüredi festett bútor stílusáról és készítőiről.

A második egység 9 tanulmánya – *A helyi értékek kutatói – vallomások, interjúk, életrajzok* címmel – azokat a kutatókat mutatja be különböző stílusú és alkalomból született írásokban, akik az előzőek esetében szerzők. Füvessy Anikó, Györgyi Erzsébet, S. Kovács Ilona, Bathó Edit, Bán Andrea, Bellon Tibor, Kovács János, Rideg István, Örsi Julianna vallomásos vagy mások által megfogalmazott portréi arra hívják fel a figyelmünket, hogy a kutatás és annak eredménye nem csupán a vizsgált közösség felől hat a tudomány irányába, hanem visszafelé is. Azáltal, hogy kutatás tárgyává válik például egy népművészeti alkotó munkássága, megváltozik a helyzete saját közösségében, valamennyire szimbolikus szerepet kap, ezzel akaratlanul is átrendezi a belső viszonyokat.

Ugyanezt erről a kötetről is elmondhatjuk: válogatásával kiemeli a Nagykunság kultúrájából és tudományos feltárásából alkotókat, kutatókat. Az, hogy mások hiányoznak, arra enged következtetni, hogy egy következő kötetben olvashatunk róluk.

GECSE ANNABELLA

* * *

IN MEMORIAM

Búcsú Winter Erzsébettől
(1941. március 3.–2020. január 6.)

2020 sokunk számára nehéz esztendő volt. Már az év első napjaiban jött a szomorú hír, január 6-án, életének 79. évében meghalt kedves kollégánk, Winter Erzsi, akihez sok közös emlék, utazás fűz.

1941. március 3-án született Gyulán, jómódú sváb–magyar mezőberényi családból. Mezőberényben nevelkedett, de édesapját gyakorlatilag nem ismerte, mert ő a második világháborúban, Fehéroroszországban meghalt. Erzsi egy életen át hordozta annak fájalmát, hogy a családot 1955-ben kulákká nyilvánították, ezért az általános iskola elvégzése után – bár kitűnő tanuló volt – középiskolába nem vették fel. Mivel nagyon szeretett volna továbbtanulni, fényképészinak állt, a mesterség alapjait Békésben sajátította el, majd portréfotósként több műteremben is dolgozott. A tanulási vágy azonban hajtotta, ezért felnőtt fejjel leérettségizett, majd a későbbiekben felsőfokú tanulmányokat folytatott esztétika, művészettörténet és fotótörténet szakon.

1986-ban a Néprajzi Múzeumban kapott állást, ahol nyugdíjba vonulásáig, 2006-ig dolgozott. Winter Erzsi itt megtalálta a fényképészet igazi szépségeit, a műtárgyak esztétikája, szépsége magával ragadta. A Néprajzi Múzeum egyik legsokoldalúbb fényképésze volt. Ha kellett, tárgyfotókat készített a nyilvántartás részére, ha kellett, a múzeumi munkatársak cikkeit illusztrálta, vagy a múzeumi kiadványokhoz, kiállításokhoz készített számos tárgyfelvételt és reprodukciót. Legszívesebben azonban terepen dolgozott muzeológusok mellett: többek között Szibériában, Kalotaszegen, a Székelyföldön, Moldvá-

ban és Gyimesben. Tehetsége és kedves, közvetlen stílusa mindig nagy segítséget jelentett a muzeológusoknak a terepmunka során.

Én a négy közös, oroszországi utunkról őrzök kellemes emlékeket. Kétszer voltunk Északnyugat-Szibériában a keleti hantiknál és kétszer Udmurtiában a Káma vidékén. Erzsi legfontosabb jellemzői számomra: energikussága, alkalmazkodókészsége, rugalmassága és a néprajzi szempontok maximális figyelembevétele. Bár mindig mindent megbeszéltünk, mi lesz az aznapi program, hova megyünk, mit csinálunk, kivéve a szakmai dolgokat. Abban enyém volt a döntés. Ha olyan szituáció adódott, amit én tudtam jobban megítélni, Erzsi szó nélkül teljesítette a kéréseimet, hiába volt közöttünk nagy a különbség.

Erzsi nem beszélt oroszul, az őslakosokkal mégis pillanatok alatt megértették egymást és kölcsönös bizalom, szeretet alakult ki közöttük. Kézzelelábbal mutogatva beszélgettek, nevetgéltek. Számtalan személyes emlékeim közül csak néhányat idézek fel. Az egyik 1991. március 15-én volt, amikor a tajgában felébredve, a mínusz 30 fokban Erzsi elővette kis hazai pálinkáját és köszöntőt mondott a márciusi ifjak tiszteletére, amit lefordítottam velem a házigazdáinknak is. Megható pillanat volt, jól mutatta Erzsi hazaszeretetét.

Olyannyira megkedvelték az őslakók, hogy egy hanti férfi a következő, nyári utunk alkalmával szabályosan feleségül kérte. Nem zavarta, hogy ő Erzsinek csak a válláig ért, az sem, hogy nem értik egymás nyelvét. Rajtam keresztül beszélgettek. A hanti vadász elmondta, hogy ő kiváló vadász, remek férj lenne belőle és pont egy olyan nő kéne neki, mint Erzsi. Erzsi hatalmas nevetés után elmagyarázta, hogy neki családja van Budapesten, akik hazavárják, de különben sem járna jól vele a jeles vadász, hiszen ő sem prémet nyüzni, sem feldolgozni nem tud. Végül békésen, jó kedvűen zárult a beszélgetés, senki nem bántódott meg.

Egy másik élményem Erzsi elképesztő arcmemóriáját bizonyítja. Az eset 1993-ban, Varklet Bodjában, egy tatársztáni udmurt faluban történt, ahol egy többnapos állatáldozat-szertartást dokumentáltunk. Mint minden utunk során, itt is egy helybéli családnál szálltunk meg, jó messze a szertartás helyétől. Házigazdáink kevés háziállatot tartottak és nagy szegénységben éltek, ezért volt nagy csapás nekik, amikor egyik nap hiába várták, nem jött haza a közös legelőről egyetlen libájuk. El sem tudták képzelni, hol lehet. Rögtön rosszra gondoltak, elveszett, vagy elpusztult a nagy becsben tartott állat. Lefordítottam Erzsinek, miért van elkeseredve a háziasszonyunk, amikor erre ő felkiáltott. Dehogyan veszett el, megvan, ott láttam a falu szélén, csak áll ott és gágog egymagában, nem talál haza. Honnan tudod, hogy az a mi libánk? – kérdeztem. Hát megismertem az arcát! – volt a válasz. Az udmurt asszony hitt Erzsinek, gyorsan el is indult a mutatott irányba, és tényleg, egy óra múlva boldogan terelgette maga előtt egyetlen libáját. Nekem máig hihetetlen, hogy lehet egy libát arcról felismerni.

Az 1991-es expedíció Winter Erzsébet és Kerezsi Ágnes

Általában imádta az állatokat, de különösen a macskákat. Neki is voltak saját macskái, de a hűvös szibériai éjszakákon rendszeresen beengedte közös sátrunkba a nagycsalád dús szőrű macskáját, aki hol kettőnk között, hol Erzsi karjaiban nagyokat aludt és napközben is az ő társaságát kereste.

Erzsi rengeteg fényképet készített az expedícióink során. Azok közé az alkotók közé tartozott, aki képeit folyamatosan értelmezte, rendszerezte, csoportosította, majd feldolgozta. 700 oroszországi felvétele a Néprajzi Múzeum fénykép- és diatárát gazdagítja, amelyeknek dokumentumértéke felbecsülhetetlen a kutatók nemzedékei számára. Szibériai fényképeiből készült kiállítása több európai országba eljutott és 1993-ban *Szibériai rokonaink* címmel kötetben is megjelent. Az utazásaink során készített fényképeiből csaknem évente kiállítást rendeztek valamelyik magyarországi településen. Legutóbb 2019 őszén, Érden, a Földrajzi Múzeumban. A kiállítást én nyitottam meg és közben kérdéseket tettem fel az akkor már beteg művésznek. Kellemes hangulatban telt a bemutató, nem gondoltam, hogy akkor találkozom vele utoljára. Még tele volt tervekkel, szeretett volna elutazni a marik földjére, ahol még sosem járt. Pályázatot akart írni. Terveztük a következő utat.

Mivel nagyon szeretett utazni, folyamatosan szervezett csoportos utakat Erdélybe, a Kárpátaljára, a Felvidékre és határainkon belül is. Közvetlen, kedves lényének köszönhetően rengeteg ismerőse volt, akikkel folyamatosan tartotta a kapcsolatot.

Winter Erzsi 2000-től a debreceni muzeológusok kutatócsoportjának tagjaként részt vett a református egyház emléktárájának tudományos feltárásá-

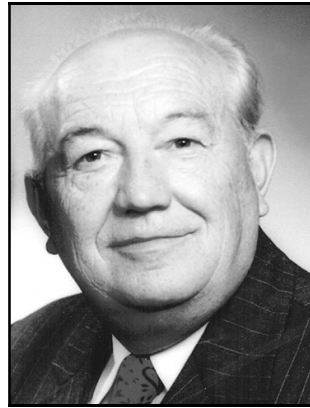
ban. A kutatóutakon az összes felvidéki és vajdasági református gyülekezet templomát, klenódiumait lefényképezte, majd a munka folytatódott a magyarországi egyházkerületekben is. A kutatás eredménye egy 35 kötetes sorozat lett, amelynek teljes fotóanyaga Winter Erzsi munkája. 2001 és 2017 között a fényképekből több válogatást kiállításokon mutattak be.

Erzsi nemcsak kiváló fényképész, de szerető, gondoskodó édesanya, nagymama és háziasszony volt. Többen élvezhettük vendégszeretetét Gyúron, ahova nyugdíjba menetele után vonult vissza.

Mosolyát, derűs, energikus lényének emlékét szeretettel őrizzük. Nyugodjék békében!

KEREZSI ÁGNES

Mándics Mihály
(1928–2020)

93 éves korában, 2020 szeptemberében elhunyt a magyarországi horvátok ismert közéleti személyisége, a bácskai bunyevácok jeles honismereti kutatója, kiváló pedagógusa, a hazai nemzetiségi politikusok érdemes alakja, dr. Mándics Mihály.

Csávolyi bunyevác horvát parasztcsaládba született 1928. szeptember 4-én. A palatáblás elemei iskola hat osztályát követően a bajai tanítóképzőt végezte el. Majd 44 éven keresztül volt aktív pedagógus szülőhelyén – ebből 24 éven át iskolaigazgató. Később a szegedi egyetemen történelemszociológiát szerzett, majd ugyanott doktorált 1987-ben a magyarországi bunyevácok múltjából írott disszertációjával.

Csávolyon 1964-ben létrehozta a honismereti gyűjteményt, amely 1972-től iskolamúzeumként működött. Évtizedeken át feljegyezte települése krónikáját. 1948-ban kezdte a vezetését *Szülőföldem* címmel a Bajai Állami Tanítóképző Intézetben. 1958-ban megalapította a csávolyi honismereti szakkört. A csávolyi magyar, horvát és német nemzetiségű tanulók több generációja nőtt bele a saját múltja megismerésébe és megbecsülésébe. Ezt többek között olyan gyakorlati módszerekkel is erősítette, mint a honismereti gyűjtemény tárgyainak háromnyelvű feliratozása. Tevékeny részt vállalt a bajaszentistváni bunyevác tájház létrehozásában, amelyet 1979-ben nyitottak meg.

Rendszeresen publikált a Magyar Néprajzi Társaság periodikáiban, *A Magyarországi Délszlávok Néprajzában*, majd *A Magyarországi Horvátok Néprajzában*, valamint *A Magyarországi Szerbek Néprajzában*. Számos írását közölte a *Honismeret*, a *Barátság*, a *Pedagógiai Szemle*, a *Honismereti Közlemények*, a *Békési Műhely*, a *Pogledi*, a *Narodni kalendar*, a *Hrvatski kalendar* és más periodika.

Pedagógiai munkásságát *Apáczai Csere János-díjjal* ismerték el. Honismereti munkájáért *Honismeretért Emlékérm*et kapott. A *Magyar Köztársaság érdemrend lovagkeresztje* kitüntetés birtokosa volt. Egyéb elismeréséből kiemeljük még, hogy az Országos Horvát Önkormányzat és a Bács-Kiskun megyei önkormányzat kitüntetésének is a birtokosa.

1974-től 1981-ig a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége főtitkáráként tevékenykedett. Balassa Iván és Eperjessy Ernő partnere volt abban, hogy 1975-től a hazai nemzetiségek néprajzi, történeti kutatása intézményesülhessen, vagyis létrejöttek a nemzetiségi bázismúzeumok – köztük a mohácsi gyűjtemény feladata lett a hazai délszlávok, azaz szlovének, szerbek és horvátok néprajzának gyűjtése, feldolgozása, őrzése és bemutatása. Ehhez társult a Magyar Néprajzi Társaság nemzetiségi etnográfia sorozatainak az elindítása. Ugyancsak ebben az időben indult el a békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia-sorozat. Az első konferenciát 1975. október 28-tól 31-ig rendezte meg a Magyar Néprajzi Társaság a Békés megyei TIT szervezettel karöltve. 1961-től 1981-ig országgyűlési képviselő is volt.

Számos cikk, tanulmány, közlemény mellett 21 önálló kötet szerzője, utolsó munkája 2018-ban látott napvilágot. 1984-ben *Csávoly község 800 éves krónikájából*, 1989-ben *A magyarországi bunyevác-horvátok története – Povijest Bunjevačkih hrvata u Mađarskoj*, 2013-ban a *Csávolyi urbárium 1772* című kötete jelent meg, 1996-ban útjára bocsátotta a *Csávolyi Helytörténeti Füzeteket*. „Az elhunytak tiszteletére, az élőknek emlékezetül, az utódoknak megőrzésre” ajánlotta *A csávolyi katolikusok hitélete* címmel 2020-ban napvilágot látott könyvét. Élete mottójának is tekinthetjük e gondolatrítmust, hiszen mind helytörténeti kutatóként, néprajzi gyűjtőként, mind politikusként, de pedagógusként is ez a szemlélet tükröződött vissza.

Utójára 2020 nyár végén beszéltünk egymással telefonon. Nyugodt, megfontolt volt a hangja, de beszélgetésünk rejtett üzenete a búcsúzás volt.

Bár már a 2013-ban megjelent urbáriumos könyvét is hattyúdálnak nevezte, mégis serényen dolgozott tovább, de arról panaszkodott, hogy ereje lankad és gyakoribb pihenésekkel kell meg-megszakítani éltető tevékenységét, a kutatást, az írást. Az utolsó évtizedekben ebben lánya, Bella volt a jobb keze, állandó segítője.

Aki életében nem ismerhette, az személyiségét a *Priče sa bunjevački' salaša*, azaz a *Történetek a bunyevác tanyákról* című, családi ihletésű kötetéből ismerheti meg.

Írásaiban a Duna–Tisza köze falusi horvátjainak – tanyavilággal tarkított – életét a megélt gyerekkori tapasztalatokkal háttérrelve tudta bemutatni következetes, módszeres gyűjtő- és forrásfeltáró munkával. Tanítói, nevelői habitusa mindvégig kéz a kézben járt a gyűjtő, kutató emberével: mindig az átadás, a továbbadás, az örökítés szándékával hasznosította tudását honismereti előadásában, ismeretterjesztő írásaiban, az iskolások nevelésében, oktatásában. A hagyatékából pedig eddig még közöletlen forrásanyag kerülhet majd elő: elég csak arra gondolni, hogy több mint félszáz kéziratos kötetet tesz ki *Csávoly krónikája*.

HORVÁTH SÁNDOR

**Meghalt Romsics Lászlóné Szarka Vera népi iparművész,
A Népművészet Mestere**

A hagyomány szerint meg van annak a rendje, ahogyan az életút végén az élők búcsút vesznek a halottól. Ennek a búcsúvételnek több állomása van, és valamennyinek az a célja, hogy a közmondásnak megfelelően – megkönnyít-

sék azt, hogy *az élők az élőkkel – holtak a holtakkal* legyenek. A búcsúzókat megannyi szál fűzi az elhunythoz, amelyek hosszú időn át fonódhattak össze. A halál mindig korai, hirtelen bekövetkező és váratlan – akárhány éves vagy beteg az, aki már nem tartja össze többé a hozzáfűzött szálakat. Az életben maradtak szálakat tartó keze hirtelen marad üresen... Lassan tudják felfogni, hogy mi történt. A halál beálltával elkezdődik a gyász időszaka, a hiány, a veszteség tudomásulvétele. Nem a fejünkkel, a szívünkkel reagálunk először, a fájdalom hat át bennünket. A halál tényének tudomásulvétele hosszú, évekig tartó folyamat, amelynek a temetés a legválságosabb, a legsúlyosabb pillanata. Az élet fonalának és a koporsóban fekvő szeretett személyhez fűződő kapcsolatoknak is a vége a valóságos életben.

A hagyomány szerint ilyenkor a halott szószólója az ő nevében vesz búcsút a család tagjaitól: sógortól, komától, valamint a szomszédoktól, az egész falutól, még az állatoktól is. Vera esetében két okból sincs erre szükség. Az egyik az, hogy környezete születése óta ismerte. Tősgyökeres homokmégyként az itt lakók, a nyilvánosság előtt zajlott az élete szinte minden pillanata. Vera és házastársa – számomra Lacika bácsi – családja is több nemzedék óta élt a faluban, a rokoni szálak a falu közösségét is át- meg átszövik. Munkával teli élete a helybeliek számos generációjával is összekötötte őt. Kortársaival a faluban, majd 1959-től a Kalocsai Népművészeti és Házipari Szövetkezetben is együtt dolgozott, az utolsó évtizedekben pedig maga is szervezett, közvetített munka-alkalmakat. A homokmégyi rokonok, ismerősök mellett – ideértve még az óvodásokat is – Vera tágabb környezetének képviselői – a kalocsai Mezei Virágok Népdalkör tagjai, a népi iparművészek, a Mesterségek ünnepének látogatói – és még ki tudja ki mindenki kerülhetne fel a búcsúztatandók, illetve búcsúzóknak listájára.

A személyre szabott búcsúvétel elmaradásának másik oka az, hogy lehetetlen lenne összeállítani távolabbi híveinek a jegyzékét. Ennek oka sikereiben rejlik. Éppen a munkája, a sokoldalú alkotótevékenysége Verát – sokunk Vera nénijét – olyan távlatokba repítették, amelyek megközelítése kevesek számára adatott meg.

Emellett közművelődési, ismeretterjesztő, oktató tevékenységét bárhol a világon olyan természetességgel folytatta – több száz alkalommal –, mintha saját otthonának verandáján a szomszédasszonynak mutatná meg az éppen abbahagyott munkáját. A dániai Viborgtól Washingtonig tucatnál is több külföldi városban ismerhették meg karizmatikus személyiségét és művészi tevékenységének könnyedségét. Olyan életerő, tehetség, jókedv és áradó szeretet sugárzott belőle, hogy ez mindenkire hatott, még akkor is, ha nyelvi különbségek miatt szavakra nem is került sor. Csodálták és csodálják alkotásait. Japánban, Németországban és még tucatnál is több országban, ami egyszerűsmind a magyarok jó hírére is terjeszti.

Szarka Vera népi iparművész, *A Népművészet Mestere* volt. Kitüntetései között szerepel a *Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt* (1998), a *Pécsiné Ács Sarolta-díj* (2000), a *Kalocsa Város Népművészetéért Király Illus-díj* (2016), a *Homokmégy díszpolgára* cím (2000).

Néprajzusként azt tapasztaltam, hogy Vera a kalocsai, homokmégyi népi hagyományokból nemcsak az „illetékességi körébe” tartozó díszítóminták rajzolásában, tervezésében és kivitelezésében, vagy a pingálásban mester, hanem másfajta tudásával is lenyűgözte a szakkutatókat. A paraszti életvitel minden mozzanatát ismerte, a munkafogásoktól kezdve a viseletek színeinek a megválogatásáig. A praktikus tudást, ha szükséges volt, akkor alkalmazta, de könnyedén fogadta be az újításokat is. Annak idején könnyedén tanulta meg az autóvezetést, nemrégiben pedig az internet kezelésére is rávehették az unokái. A hagyományos falu életében, a megfigyelések szerint, mindig volt egy személy, rendszerint asszony, aki mindent tudott, a közösség írott szabályain kívül az íratlanokat is. Válságos helyzetekben, erkölcsi kérdésekben, vitákban, a *mindent tudó asszony* tudására lehetett a közösség tagjainak támaszkodni. Ilyen mindentudó volt Vera.

A világiáró Vera magyar családba született és élt, a homokmégyi táj volt az otthoni környezete. Csak kevesek képesek arra, hogy ezt az odatartozást kifejezzék, voltaképpen megerősítsék. Ő e kevesek közül is kivált: boldog és teljes életet élt a hétköznapokban és az ünnepekben egyaránt. Ahogy a neve – Vera – is mutatja, igaz ember volt. Amit megtett, mindig helytállásnak számított.

Tisztelettel és szeretettel átitatott bánattal búcsúzunk tőle.

VEREBÉLYI KINCŐ

Elhunyt Juhász Antal
(1935. augusztus 8.–2020. december 9.)

Megrendülve tudatjuk, hogy

Prof. Dr. Juhász Antal
néprajzkutató, nyugalmazott egyetemi tanár,
a SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének volt oktatója
és vezetője, a Móra Ferenc Múzeum egykori tudományos igazgatóhelyettese,
30 éven át munkatársa,

2020. december 9-én, életének 86. évében elhunyt.

Hamvait december 23-án 11 órakor helyezik örök nyugalomba
az Alsóvárosi temetőben.

Gyertyagyújtással búcsúzunk tőle.

Részvétnyilvántásukat a család a drjuhasztibor1@gmail.com címen fogadja.

Emlékezés Juhász Antalra

Életének 86. évében, 2020. december 9-én elhunyt Juhász Antal néprajzkutató, nyugalmazott egyetemi tanár, az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének volt oktatója és vezetője, a szegedi Móra Ferenc Múzeum egykori tudományos igazgatóhelyettese, több mint 30 éven át munkatársa, a magyar néprajztudomány elismert és meghatározó tudósa.

Szegeden született 1935. augusztus 8-án. A Radnóti Miklós Gimnáziumban érettségizett, majd a szegedi egyetem magyar és történelem szakán tanult (1953–1957) és szerzett tanári oklevelet. 1957-ben a Móra Ferenc Múzeum néprajzos muzeológus munkatársaként kezdte pályáját. Néprajzi érdeklődését nagyban meghatározta Bálint Sándor. 1991–1998 között a szegedi egyetem Néprajzi Tanszékét vezette.

A csaknem három és fél évtizednyi termékeny, sok eredményt felmutató muzeológusi tevékenység után, 1991-ben Juhász Antal kinevezést kapott a József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékére tanszékvezető docensként. Saját szavait idézve: élete nagy ajándékának tartotta, hogy egyetemi oktatóként dolgozhatott. 1991 és 1998 között vezette azt a tanszékét, amely 1929-ben az első magyarországi néprajzi tanszékként létesült, s amelynek tanára és vezetője volt többek között Bálint Sándor is, akinek munkássága, mint

tudjuk, nagy hatással volt Juhász Antal pályájára, s akinél 1961-ben egyetemi doktori fokozatát is szerezte *Régi vízi élet és kihalt szegedi faiparágak* című dolgozatával. Még 1986-ban a néprajztudomány kandidátusa lett a *Szeged környékének településnéprajza és népi építésze* című és tárgyú disszertációjával, 1995-ben pedig a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen habilitált *Migráció és település a Duna–Tisza közén a XIX–XX. században* című előadásával. 1995-ben egyetemi tanári, azaz professzori címet kapott. 2003-ban védte meg akadémiai doktori dolgozatát, amelyben a Duna–Tisza közí migrációval és annak a népi műveltségre gyakorolt hatásával foglalkozott.

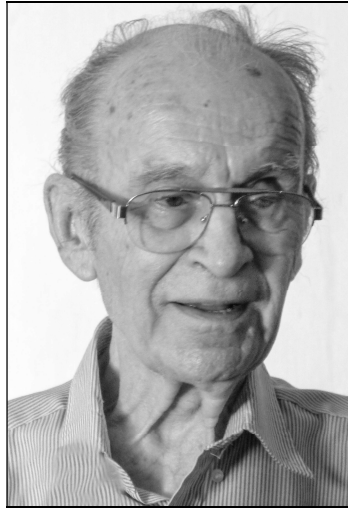
Egyetemi munkálkodásának kezdetén Bellon Tiborral és Barna Gáborral újjászervezték a szegedi néprajzi oktatást, így 1992-ben specializáció formájában, majd mellék-, aztán főszakként megindult a diplomát adó szakos képzés a néprajz szegedi műhelyében.

A logikusan felépített tematikus tantermi órák mellett (anyag kultúra: településnéprajz, építészeti kultúra, társadalomnéprajz) Juhász Antal nagy fontosságot tulajdonított a szakmai tanulmányutaknak, tanulmányi kirándulásoknak, illetve a néprajzi terepmunkának. Hallgatóival főként az általa már jól ismert és folyamatosan vizsgált dél-alföldi és határon túli régiót, valamint a szegedi kirajzások által érintett, Trianon után határon túlra került bánásági magyar falvakat (Majdán, Rábé, Egyházaskér, Szaján, Jázova) járta be, illetve szervezett ide nyári terepgyakorlatokat. Önálló kutatásokra serkentette a tehetséges diákokat, s az eredmények bemutatásának is teret adott: egyrészt a Szegedi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága fiatal kutatóknak szóló konferenciáin, másrészt pedig az általa 1997-ben elindított *Táj és népi kultúra* című tanszéki kiadványsorozat köteteiben. 1998-ig vezette a tanszéket, de professzorként tovább tanított. Nyugdíjba vonulását követően is aktív maradt a tudományos életben, s egy-egy kurzus megtartását is szívesen vállalta.

Egymást követően jelentek meg tanulmányai, könyvei, legutóbb 85. születésnapja alkalmából a Nap Kiadó gondozásában *A szegedi nagytáj és szomszédai* című kötete, mely korábban már megjelent, időben az elmúlt bő három és fél évtizedet felülelő néprajzi tanulmányok és esszék tematikus gyűjteménye: több mint 30 írást, hozzá 60 fotót, térképet foglal magában. E mű Juhász Antal néprajzi munkásságának egyféle keresztmetszete, sajnos életében megjelenő munkáinak utolsó darabja. Pedig voltak még tervei, ezeknek beváltása az őt követő, szellemi hagyatékát folytató, újragondoló generáció kutatóinak a küldetése.

A Dél-Alföld etnográfusa volt, pályatársa, Bárh János köszöntötte őt ezzel a megnevezéssel 65. születésnapján. A tájra vonatkozó saját írásai mellett több helytörténeti-néprajzi tanulmánykötet, monográfia szerkesztője, illetve egyes tematikus fejezetek szerzője volt. Az első, mintaadó, s egyik legnagyobb hatású, országosan is elismert munka az Ilia Mihállyal közösen szerkesztett *Tápé története és néprajza* volt, amelyet számos újabb kötet (Kistelek, Sándorfalva, Mórahalom, Mindszent, Öttömös) követett. Köszönhetően a

sokszínű szerzőgárdának, az alapos adatgyűjtésnek és a gondos szerkesztői munkának, ezek a kiadványok nem veszítették el aktualitásukat, napjainkban is a legfontosabb fogódzót jelentik azok számára, akik az adott település múltjával szeretnének részletesen megismerkedni. A helyi munkák mellett történeti és összehasonlító szemléletű, értelmező és szintetizáló igényű fejezeteket írt tudományunk alapvető kézikönyve, a nyolckötetes *Magyar néprajz Életmód- és Kézművesség-köteteiben*.

(Fotó: Nagy Gábor)

Kutatómunkája mellett fontosnak tartotta azt, hogy aktívan bekapcsolódjon a helyi és országos szakmai szervezetek tevékenységébe. A Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának elnöke volt, évtizedekig vezette a Szegedi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottságát. A Dugonics Társaság nemcsak tagjai közé választotta, hanem a Néprajzi és Néprajzi Szakosztály elnökeként is tevékenykedett. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöki tisztségét is betöltötte.

Munkásságának elismerését jelzik kitüntetései, amelyek közül említést érdemel a Magyar Néprajzi Társaság fiatal kutatókat elismerő díja, a *Jankó János-díj* (1972), a *Bél Mátyás-émlékérem* (1997), *Csongrád Megye Alkotói Díja* (1998), a Magyar Néprajzi Társaság *Györffy István-émlékérme* (2000), vagy legutóbb, 2015-ben az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark által adományozott *Szer üzenete* díj.

Tanítványai alapos szakmai, módszertani ismeretekkel, a néprajzban elengedhetetlen tereptapasztalattal felvértezve ma az ország számos múzeumában, közművelődési, oktatási intézményekben, kutatóhelyeken végzik munkájukat: nemzeti és helyi értékeink, kulturális örökségünk feltárását, védelmét, továbbadását, bemutatását.

Engedtessek meg végül e sorok íróinak néhány személyes emlék felidézése, amelyek Juhász Antal szakmai és emberi karakterét mutatják. Közvetlen, finom humorú, szellemes adomákkal, szójátékokkal jó hangulatot keltő ember volt. Klasszikus irodalmi műveltségét latin szentenciák és a klasszikus magyar költők sorainak idézésével ismerhettük meg, s főleg, ha magyar szakos végzettségű tanítványnak idézett, mindig kíváncsi volt, tudjuk-e kitől való a gondolatok! Törekedett arra, hogy hallgatóival megszerettesse a szegedi és Szeged környéki tanyavilágot, az időszakos vízállásokkal és homokbuckákkal tarkított dél-alföldi tájat, ahol kutatásainak nagy részét ő maga is végezte. Óráiról sohasem hiányozhattak a személyes élmények, tapasztalatok, amelyeket mintegy okulásként diákjaival is szívesen megosztott. Az 1990-es évek közepén egynapos tanszéki kirándulást szervezett a kutyanyaki tanyasorra, ahol megmutatkozott nagyfokú jártassága a néprajzi terepmunkában. Itt ismerkedhettünk meg a dohányyszárító pajtákkal, illetve a fahordóban érlelt homoki kövidinkával, amivel vendéglátóink többször is megkínálták a csapatot. A terepmunka számos módszertani fogását megtanulhattuk tőle, de olyan praktikákra is felhívta a figyelmet, hogy ha egy tanyára érkezik a néprajzos és a kutyák szaladnak felé, hogyan viselkedjen, hogy elkerülje a bajt...

Búcsúzik tőle az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke, az MTA SZAB Nyelv- és Irodalomtudományi Szakbizottsága Néprajzi Munkabizottsága, a Magyar Néprajzi Társaság választmánya és Anyagi Kultúra Szakosztálya, az MTA Néprajztudományi Bizottsága és a társtanszékek (Budapest, Debrecen, Pécs, Miskolc, Kolozsvár) nevében. Szellemi hagyatéka ösztönző példaként velünk marad írásaiban, s azok gondolkodásában, szakmai munkájában, akik tanulhattunk tőle, együtt dolgozhattunk vele.

MÓD LÁSZLÓ
SIMON ANDRÁS

A muzeológus Juhász Antal

Juhász Antal egyetemi tanulmányai befejezése után, 1957 augusztusában vette át a néprajzi gyűjtemény kezelését és 1991-ig, a szegedi egyetem Néprajzi Tanszékének vezetésére történt kinevezéséig volt a múzeum munkatársa. Az 1962-től megyei hálózatként működő múzeumi szervezet Néprajzi Osztályának vezetője lett 1973-ban, majd 1977-től a tudományos igazgatóhelyettesi feladatokat vállalta magára. A múzeumban töltött több mint három, munkás évtized alatt az elődöktől átvett néprajzi gyűjtemény tárgyainak darabszámát megduplázta (1991 végén 14 734 db volt).

Az első években főként az eltűnőben lévő kisiparok (bocskoros-, papucsos-, kékfestő-, szíjgyártó-, hajóács-, zsindelyvágó-, takács- és gombkötő-

mesterség) eszközeit, készítményeit és emlékanyagát gyűjtötte, az 1960-as évek közepétől érdeklődése a Szeged környéki paraszti építkezés és házberendezés hagyományai, valamint a településtörténet felé fordult. Az 1960-as évek elejétől a falusi és tanyai háztartások, valamint a paraszti lakáskultúra tárgyi emlékeit hozta a múzeumba. Gyűjtőútjai során fényképfelvételek ezrein örökítette meg a szegedi tanyák és a megyebeli kisebb települések hétköznapijait, eltűnően lévő archaikus világát. (Néprajzi fotóiból 2016-ban jelent meg igényes válogatás *Tanyák, tanyai emberek Szeged vidékén 1964–2000* címmel az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark kiadásában.) Tapasztalatait, kutatási eredményeit a múzeum 1956-tól megjelenő évkönyvében (amelynek 1968-tól szerkesztőbizottsági tagja, 1986-tól 1991-ig szerkesztője is volt), szakmai folyóiratokban és gyűjteményes kötetekben megjelent tanulmányok sorában összegezte, a felhalmozott tárgyi anyagot pedig időszaki és állandó tárlatokon mutatta be.

Múzeumi pályafutása alatt három állandó kiállítást rendezett, ami keveseknek adatik meg. 1964-ben készítette el első állandó néprajzi tárlatát *Szeged környéki népélet* címmel. A két termet betöltő kiállítás a halászat és vízi élet, a kubikosság, a gazdálkodás és a paprikafeldolgozás jellemző eszközeit és a kézművesműhelyeket (késes, papucsos) mutatta be, valamint egy kamra–pítvar–ház tagolású, festett bútorokkal berendezett enteriört. 1978-ban rendezte meg a második, *Csongrád megyei parasztbútorok és népviseletek* című tárlatát, amely 1988-ig, a múzeumépület belső átalakításáig volt látható. Az egy teremben elhelyezett kiállításon a megyebeli bútorfestő központok (Hódmezővásárhely, Makó, Szeged) legszebb készítményei, apátfalvi, tápéi és szegedi viseletgyűttesek, valamint a megyében élő szerbek és szlovákok hímezett viseleti darabjai (ingek, főkötők) szerepeltek. Látványos része volt a kiállításnak a 20. század elejére jellemző módon berendezett pitvar–ház enteriőr, melynek újdonságként a tetőszerkezetét és élethűen berendezett padlását is láthatta a közönség. A megyei múzeumi szervezet néprajzi gyűjteményeinek legszebb, legértékesebb népművészeti tárgyait 1976-ban Milánóban, 1979-ben Szófiában és Varsóban, 1990-ben Berlinben mutatta be. A *Csongrád megye népművészete* című, reprezentatív állandó kiállítás 1991-ben T. Knotik Mártával közös műveként valósult meg, s a megyebeli múzeumi anyag legértékesebb darabjait bemutató, azonos címet viselő monográfia (*Csongrád megye népművészete*. Budapest, 1990) szerkesztője és – a megyében dolgozó néprajzos muzeológusokkal együtt – szerzője is Juhász Antal volt. Vezetése idején indult jelentős fejlődésnek az 1951-ben alapított Néprajzi Adattár, valamint 1986-tól a Videotár. Jelentős szerepet játszott az 1970-es évek elejétől az ópusztaszeri szabadtéri néprajzi múzeum létrehozásában is. Tervei szerint épült fel a múzeumfalu utcája, közvetlen szakmai közreműködésével a szegedi tanya, az iparos műhelyek sora, a tápéi szatócsbolt és pékműhely, és a szeged-alsóvárosi napsugárdíszes oromzatú parasztház. Nevéhez fűződik a Csongrád megyei igás és féderes parasztkocsik gyűjteményének megalapozása is.

Juhász Antal meghatározó egyénisége volt a szegedi és a Csongrád megyei néprajzi kutatásoknak. Pályája kezdetén a példaképnek tekintett Bálint Sándor nyomában kutatta a város és határa népi kultúráját, majd érdeklődése új szempontú vizsgálódások felé vezette. Elsők között hívta fel a figyelmet a paraszti háztartások teljes tárgyleltárának felvételére (*A parasztság tárgyi ellátottsága*. MFMÉ 1974/75–1., Szeged, 1975), levéltári dokumentumok és családtörténetek segítségével térképezte fel a szegedi táj tanyáinak kialakulását (önálló, monografikus feldolgozása: *A szegedi táj tanyái*. MFMÉ 1982/83–2., Szeged, 1989), évtizedekre programot adó táj kutatást indított el, amely a Dél-Alföld migrációs folyamatait tárta fel (A kutatási program eredményeinek összefoglalása: *A Duna–Tisza közti migráció és hatása a népi műveltségre*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 2005). Társadalomnéprajzi témájú írásaiban az részletekre és összefüggésekre egyaránt érzékeny tudós mutatkozik meg.

Múzeumi évei alatt tevékenyen kivette részét a honismereti mozgalom keretében zajlott földrajzinév-kutatásból, a megyei településmonográfiák (*Átokházától Ásotthalmig* – 1970; *Tápé története és néprajza* – 1971; *Sándorfalva története és népélete* – 1978; *Deszk története és néprajza* – 1984; *Mórahalom. A település népe és földje* – 1992; *Mindszent története és népélete* – 1996), munkálataiból is, szerzőként és szerkesztőként egyaránt. A *Szeged története* négykötetes városmonográfia számára az *Életmód és tárgyi ellátottság (1686–1848)*, a *Mezőgazdaság, a Kézműipar, kisipar (1849–1919)* című fejezeteket készítette el, a *Magyar néprajz* nagy ívű néprajzi kézikönyv 3., *Kézművesség*-kötetében pedig *Malmok, molnárság, sütő- vagy pékmesterség; Fafeldolgozás; A vessző, gyékény, szalma és más növényi nyersanyagok feldolgozása; Sármunka; Kőfejtés, kőbányászat, kőfaragás* témában olvasható összefoglalása (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991). Szakmai és ismeretterjesztő írásainak száma múzeumi évei alatt elérte a 250-et.

A Magyar Néprajzi Társaság 1972-ben a fiatal kutatók számára alapított *Jankó János-díjjal* ismerte el tevékenységét, az 1990-es évek elejétől a néprajzos szakma és a honismereti mozgalom számos kitüntetésben részesítette.

1991-ben történt távozása előtt átadta javaslatait a megkezdett munkák folytatására, s egyben felhívta a figyelmet a megyei néprajzi kutatások fehér foltjaira is. Az egyetemi katedra elfoglalásával nem mondott végleg búcsút korábbi műhelyének. Néhány évig megbízással segítette a múzeumban folyó munkát, és jó kapcsolata egykori munkatársaival haláláig megmaradt.

Tevékenysége alatt a szegedi múzeumi néprajzi műhely a fénykorát élte, mind a személyi ellátottság, mind a szakmai felkészültség és az elkötelezett kutatások eredményeit tekintve. Publikációk, kiállítások sorozata, módszertani és technikai újítások alkalmazása jellemezte ezt az időszakot.

BÁRKÁNYI ILDIKÓ

**In memoriam Géczy Gábor
(1963–2021)**

Géczy Gábor fizikus a Szabolcs-Szatmár megyei Csengeren született, de iskoláit már a fővárosban végezte. Első egyetemi oklevelét a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem matematika–fizika szakán szerezte 1989-ben. Egyetemi tanulmányai alatt és után a debreceni Atommagkutató Intézetben geofizikai radioaktivitás-kutatásokat végzett, melyeknek kapcsán az Országos Tudományos Diákköri Konferencia keretében 1991-ben és 1993-ban első díjban részesült. Kutatási eredményeit hazai és külföldi szaklapokban tette közzé.

1990-ben akadémiai doktori ösztöndíjat nyert az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természetföldrajz Tanszékére. Itt a természetben előforduló önhasonló alakzatokat (fraktálok) vizsgálta. Ez vezetett arra, hogy felfigyeljen bizonyos – a természet minden szintjén felbukkanó – alapformákra. Meglepetésére ezeket az univerzális formákat alapmotívumként megtalálta az ősi kultúrák ábrázoló művészetében és a magyar népművészetben is. Mindenütt azt tapasztalta, hogy a táj és a tájban élő ember harmonikus kapcsolatának megbomlása miatt sivatagosodtak el ezek a területek.

Az ösztöndíj alatt elvégezte az ELTE számítástechnika szakát. Mivel a kutatások során nyert tapasztalatai gyökeresen ellentmondtak a hivatalos tudomány állításainak, és nem látott esélyt arra, hogy a nézeteit belátható időn belül befogadják, 1995-ben eljött az ELTÉ-ről és saját céget alapított. Ezt követően a kutatásait maga finanszírozta. A parajelenségek vizsgálata kapcsán kezdett a természettudomány által nem kutatott energiákkal, majd a gyógyítással foglalkozni. Először keleti gyógy módokat tanult, majd a saját gyógyító hagyományunkat, a magyar népi gyógyászatot. 2002-ben szervezte meg az első gyógyító tábor Gyimesben, s azóta irányította a magyar gyógyító hagyomány gyűjtését és rendszerezését. 2008-ban a Természetes Gyógy módok Egye-

teme keretein belül kezdték el a magyar népi gyógyászat oktatását. Az általa irányított akkreditált képzéseken több száz felnőtt végzett, köztük sok orvos és egészségügyi dolgozó. Laza kapcsolata az ELTE Természetföldrajz Tanszékével haláláig fennmaradt, az utóbbi években óraadó tanárként speciálkollegiumot tartott a hallgatóknak *Szakraális földrajz* címen.

Géczy Gábor úgy érezte, látta és hirdette, hogy az a fajta fogyasztói civilizáció, amelyben élünk, hamarosan össze fog omlani. Elsődleges céljának tekintette, hogy a katasztrófa előtt minél több ember függetleníthesse magát a nagy ellátó rendszerektől (gáz-, víz-, villanyhálózatok, nagyüzemi mezőgazdaság és élelmiszeripar, egészségügy stb.), esélyt adva magának és a családjának a túlélésre. Számos elgondolkodtató előadást tartott a népi gyógyászat, önellátás, közösségszervezés témákban. Nemcsak beszélt a természethez való visszatérés és az önellátás szükségességéről, hanem példát is mutatott azzal, hogy 1997-ben barátaival megalapította a MAG csoportot, aminek jelentése a Mintaként Alkalmazott Gondviselés. 2006 nyarán közösségi együttműködés eredményeként kezdett épülni a pest megyei Gomba és Monor közötti területen Magfalva, ahová Gábor a családjával ki is költözött. Ezzel gyakorlati és követendő példát mutatott mindazoknak, akik érdeklődéssel követték az előadásait.

Géczy Gábor Kárpát-hazában gondolkodott és cselekedett. Gyűjtötte a tudást a történelmi haza minden táján és hintette a magot, bármerre járt a nagyvilágban. Én egy csíkszentmihályi előadását hallottam élőben és ott tapasztaltam meg, hogy mennyire érdeklí az embereket az, amit mond, s mennyien szeretik. Sokan elfogadták, amiket mondott, de kevesen voltak azok, akik hatására meg is tudták változtatni az életmódjukat.

Bennünket 2019-ben keresett fel az úz-völgyi tanyánkon. Kíváncsi volt arra, hogy egy székelyföldi néprajzkutatónak miként sikerült otthagynia a várost és kialakítania egy jórészt önellátó havasi gazdálkodást. Jelenlétével, gondolataival megerősített minket abban, hogy jó az a keskeny út, amelyet választottunk. A kertünkben lévő kápolnában a közös ima után is tanított. Ránk hagyott egy rövid önerősítő imát, amit ő mindig akkor mondott, amikor lelkileg mélyponton volt. Kitárt karokkal az ég felé nézett és a következőket mondta háromszor egymás után: „*Vagyok, aki vagyok, Géczy Gábor vagyok, Teremtő és Boldogasszony áldott fia vagyok...*”

Gábor valóban áldott volt. Vízöntőként arra küldetve, hogy tanítsa, megváltsa nemzetét. Valamiért túl korán visszahívták őt, pedig még lett volna dolga elég. De a magokat elhintette, s amelyik jó talajba hullott, ki is fog csírázni, majd szárba szökken és bő termést hoz. A magok mindig továbbviszik a tudást és ezt a magvető is tudja. Ha majd látja odafentről az általa hátrahagyott fénylánc erősödését, tudni fogja, hogy földi léte nem volt hiábavaló.

Drága Gábor! Nyugodjál békében!

SEPSISZÉKI NAGY BALÁZS

MINDENFÉLE

Négy évtizede alapították a Kínai Kisebbségek Irodalma Intézetet

Az *MTA Kiváló Kutatóhely* címmel rendelkező BTK Néprajztudományi Intézet immár másfél évtizede szoros tudományos kapcsolatokat ápol a Kínai Társadalomtudományi Akadémia (CASS) Etnikus Irodalmak Intézetével (Institute of Ethnic Literature, 民族文学研究所, Minzu Wenxue Yanjiusuo), mely 2020 októberének végén ünnepelte alapításának negyvenedik évfordulóját.

A kétoldalú tudományos programban közreműködő magyar és kínai kutatók eddig több közös kutató- és terepmunkát végeztek Kína, Szibéria és Belső-Ázsia török és mongol nyelvű népei között. Magyar etnológusok jártak Xinjiangban, Qinghaiban, végeztek terepmunkát Gansuban, Shaanxi területén, de Hohhotban és a Belső-Mongol Autonóm Tartomány keleti területein, Ulaan Khadban (Chifeng) élő baarin mongolok között is. Kutatási témáik a folklorisztika, az etnológia, a történeti, a vallás-, és társadalomtörténeti kutatás területeit ölelik fel. A kínai intézet munkatársai a csereprogramoknak köszönhetően számos alkalommal kutattak Magyarországon, ahol munkájuk fókuszában nem csak a tudományos konzultációk, az itteni folklorisztikai, etnológiai kutatások megismerése, de egyúttal az MTA Könyvtár Keleti Gyűjteményének páratlan mongol, tibeti nyelvű kéziratái álltak. A magyar és a kínai kutatók egyaránt tartottak előadásokat a partner intézetekben, illetve hazai és nemzetközi tudományos fórumokon, valamint magyar, kínai és más külföldi egyetemeken is elhangzottak a kutatás eredményeit bemutató előadások.

A belső- és közép-ázsiai térség, illetve Kína egyes területei nem csak az etnológia számára jelentenek kutatási területet, de a magyar néprajz és nyelvtudomány, a nemzetközi szintű magyar turkológia és mongolisztika kutatásainak is fontos terepei. Ma, amikor a politikai és kulturális környezet minden korábbinál több lehetőséget biztosít a térségben játszódó folyamatok vizsgálatára, jó lehetőségünk van ismereteink további bővítésére. Ugyanakkor a Kínában élő kisebbségek kultúrájának vizsgálata évről évre jelentősebb figyelmet kap a kínai tudományos életben is. A kínai kutatók ugyanakkor egyre nagyobb érdeklődéssel követik a külföldi tudományos intézmények munkáját is, így a közös projektek lehetővé teszik, hogy a magyar tudományosság eredményeivel, az itt kialakult kutatási módszertannal is megismertessük a kollégákat. Egyúttal lehetőségünk van arra, hogy mi is tájékozódjunk arról, kínai kollégáink milyen kutatási módszereket követve végzik munkájukat.

A kelet-ázsiai térség, illetve Kína ma a nemzetközi gazdasági, politikai folyamatok meghatározó tényezője, ezért az ott zajló gazdasági, társadalmi folyamatok új kontextusba helyezik a kisebbségek kultúráinak vizsgálatát is.

Ugyanakkor a jelenlegi kormányzat 2013-ban bejelentett Új Selyemút programjában eddig elsősorban a kulturális kapcsolatok fejlesztésére törekedett, így kiemelt figyelmet fordít a Selyemút mentén élő népek hagyományos kultúrájának vizsgálatára is, ami a kínai–magyar tudományos együttműködésnek nyithat új távlatokat.

Ennek jó példája, hogy jelenleg is folyó kutatási program eredményeként, többéves előkészület után 2019-ben megjelent a két partnerintézet által alapított *Studies on Cultures along the Silk Road* című tudományos folyóirat, melyhez évi rendszerességgel szervezett konferenciák is kapcsolódnak. A 2018-ban és 2019-ben Pekingben megrendezett tudományos találkozót újabbak követik, amint a 2020-ban kialakult világjárvány utáni helyzet ezt lehetővé teszi. Mind a magyar, mind a kínai intézmény kiemelt célja, hogy ezt a gyümölcsöző kapcsolatot a következő években is eredményesen működtesse, kiszélesítse. A folyóirat következő száma immár az előkészítés legvégső stádiumában van, és hamarosan ki is kerül a nyomdából. A vizsgált téma sokszínűségére, és a ráirányuló nemzetközi figyelemre jellemző, hogy a kínai és a magyar kutatók mellett ezúttal is számos más ország, így Dél-Korea, Oroszország, Finnország, Mongólia és Örményország jeles kutatói is publikálnak a második számban. A cikkek a Selyemút mentén az ókorban Róma és a Távol-Kelet között lezajlott kapcsolatok régészeti emlékeinek bemutatásától, a térség epikus irodalmának vizsgálatán keresztül egészen a jelenkorig, az UNESCO *Routes of Dialog* című interkulturális programjának bemutatásáig vezetnek.

A 2020-ban lezajlott programokra a COVID-19 okozta pandémia negatív hatással volt ugyan, de szerencsére azért pozitív eseményekről is be tudunk számolni, hiszen a kétoldalú együttműködés kínai központja, a Kínai Társadalomtudományi Akadémia (Chinsese Academy of Social Sciences 中国社会科学院, Zhongguo Shehui Kexueyuan) Etnikus Irodalmak Intézete (Institute of Ethnic Literature, 民族文学研究所, Minzu Wenxue Yanjiusuo) a közelmúltban, 2020 októberében ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját. Az intézetet 1980-ban hozták létre, és rövid időn belül a Kínában folyó folklór- és etnológiai kutatások egyik központja lett. Az intézmény neve a nemzet, nemzeti kisebbség fogalmak Kelet- és Belső-Ázsiában használatos értelmezésének tekintetében változott az évek során. Az alapításkor a Nemzeti Kisebbségek Irodalma Intézet (Shaoshu Minzu Wenxue Yanjiusuo, 少数民族文学研究所) nevet kapta az intézmény, melyet 2002-ben változtattak mai formájára. A kutatási területe általában a Kínában élő nemzeti kisebbségek, illetve a han kínai közösség irodalmának kutatását egyaránt magában foglalja. Az intézeten belül hét osztály dolgozik, melyek részben földrajzi (pl. déli, illetve északi területeken élő kisebbségek), részben egyes kisebbségekre fókuszálva – mongol irodalom, tibeti irodalom –, részben a szóbeli, vagy írott irodalmak tekintetében határozza meg kutatása fő tárgyát. Az osztályok a következők: Mongol Irodalom Osztály, Tibeti Irodalom Osztály, Északi Etnikus Irodalmak Osztálya,

Déli Etnikus Irodalmak Osztály, Irodalomelmélet és Kortárs Etnikus Irodalmak Osztálya, Információs Központ.

Az intézetben folyó kutatási programok igen széles spektrumot ölelnek fel: 1. A Kínában élő nemzeti kisebbségek egykori és mai folklórja, írásos és szóbeli irodalma; 2. az irodalmi evolúció kérdéseivel kapcsolatos elméleti kutatások; 3. irodalmi kapcsolatok a különféle etnikai csoportok között, különös tekintettel az összehasonlító megközelítésekre; 4. a különböző művészeti ágak kapcsolata a szóbeli hagyományokkal és a verbális művészettel kombinálva; 5. irodalomelmélet és kortárs kritika; 6. a még élő szóbeli hagyomány, folklórszövegek és írott művek gyűjtése, rögzítése, átírása, fordítása, digitalizálása és közzététele.

Az intézetben jelenleg 44 tudományos munkatárs, kutató és számos, különböző etnikai háttérrel rendelkező, adminisztratív feladatokat ellátó munkatárs dolgozik. Az intézet vezetője jelenleg prof. dr. Chogjin (Chao Gejin) akadémikus, aki maga is a kínai mongol kisebbség egy képviselője csakúgy, mint az idén kinevezett helyettese, Sechinbat, aki egyúttal Szilágyi Zsolt mellett a közös magyar–kínai kutatási együttműködés vezetője kínai részről. Az intézet kutatói gárdájára is jellemző, hogy az 55 elismert kínai kisebbség különböző csoportjaihoz tartoznak, így rendelkeznek azokkal az anyanyelvi alapokkal, amelyek elengedhetetlenek az intézet kutatási programjában kitűzött célok megvalósításához. Ez egyáltalán nem elhanyagolható tulajdonság a soknemzetiségű, számos kisebbségi kultúra mozaikszerű összeolvadásából létrejött kínai környezetben, melyben a kínai nyelv nyelvjárásai is gyakran olyan távol állnak egymástól, ami a megértést is akadályozza akár a kínai népességen belül is.

A fenti hét osztály mellett további 6 kisebb kutatói közösség végzi munkáját. Ezek közül az egyik legfontosabb az intézet negyedévente megjelenő folyóiratát, a *Studies of Ethnic Literature* című kiadványt gondozza, de vannak kiemelt kutatási feladatokkal megbízott csoportok is. Ilyen például a *Dzsangar*-, illetve *Geszzer*-eposzok vizsgálatával foglalkozó kutatócsoport.

Az intézet a hasonló magyar kutatóműhelyekkel szemben nem csak tudományos, de oktatói munkát is végez. MA és PhD szintű programokat is visz, kínai és külföldi hallgatókat egyaránt fogadnak. Az oktatás fő területei az intézet kutatási profiljához kapcsolódóan elsősorban az orális hagyomány gyűjtése, kutatása és feldolgozása, etnográfiai terepmunka, a kínai kisebbségek irodalmának történeti vizsgálata, de a kutatás nem csak az 55 elismert kínai kisebbség, de a han közösség egykori és mai folklórára, írásos és szóbeli hagyományára is fókuszál. Az elmúlt években összesen 120 MA- és PhD-hallgató végzett az intézet által irányított oktatási programokon.

Az intézet munkatársainak többsége minősített kutató, PhD-fokozattal rendelkezik, és öten közülük az akadémiai tagságot is elnyerték. Nyolc kutató tudományos munkájáért több külföldi országban, így Mongóliában, Kazahsztánban, Kirgizisztánban, az Oroszországhoz tartozó Jakutföldön, de az Egyesült

Államokban is kitüntetéssel ismertek el, és rajtuk kívül minegy 38 egykori és jelenlegi munkatárs kapott valamilyen kínai állami kitüntetést.

Az IEL az elmúlt évtizedekben számos nagy lélegzetű kutatási programot is elindított, amelyek epikus és más népi narratív szövegek gyűjtésével, feldolgozásával és fordításával foglalkoznak. A programok gyakran nem csak a CASS intézményi szintű programjai voltak, de nem egy esetben állami szintű kutatási munkák is. Ezekből csupán a felsorolás szintjén az alábbiakat emeljük ki: kínai etnikai epikák tanulmányozása (folyamatban); a Gesar király-eposz gyűjtése, összevetése és fordításai (befejezve); a Gesar-eposz válogatott gyűjteménye (folyamatban); a Gesar-eposz szóbeli szövegeinek átírt gyűjteménye (folyamatban); a kínai etnikai csoportok irodalomtörténetének összeállítás (befejezve); kutatások az epikus típusok alapvető elméleteiről Kínában (befejezve); határkutatás a kínai folklorisztikáról (2009–2012); a kínai etnikai irodalomtanulmányok adatbázisa (2003–); a kínai etnikai kisebbségi szóbeli hagyományok terepi tanulmányi alapjai (2004–).

A kutatási programok különböző szintjeinek meghatározása elsősorban attól függ, hogy a rendelkezésre álló forrásokat a CASS, vagy az állami szintű szervek folyósítják-e. Ez utóbbiból az intézet csaknem 42 kutatási programot zárt le, vagy végez most is. A fenti felsorolás néhányat tartalmaz ezek közül. A CASS-forrásból finanszírozott kutatási programok száma a 110-et is meghaladja.

A 40 éves évfordulóra elkészült a korábbi időszak tudományos kiadványainak összefoglalása is. Az intézmény kutatói az elmúlt évtizedekben 175 monográfiában, majd két és félezer tudományos cikkben, közel 200, idegen nyelven megjelent, vagy külföldön kiadott tudományos publikációban foglalták össze kutatásaik eredményeit. 27 idegen nyelvből lefordított kiadványt jelentettek meg. A még élő orális hagyományt, meséket, epikus műveket, népdalokat közreadó kiadványaik, könyvek, CD-k száma meghaladja a 200-at. 14 enciklopédiát is kiadtak. Csaknem 100 hazai és nemzetközi konferenciát szerveztek és szerteágazó nemzetközi kapcsolataikra jellemző, hogy mintegy 564 alkalommal valósult meg kutatócsere a partnerintézményekkel. Ezeket az impozáns számokat látva elmondható, hogy nagy megtiszteltetés ezekkel a kiváló kutatókkal együtt dolgozni, és az is, hogy a kínai intézet a BTK Néprajztudományi Intézetével folyó kutatásainak sikerén felbuzdulva épp a magyar intézettel közösen indította útjára a fentebb már említett folyóiratot. A 2020-as év sikere az is, hogy e magyar–kínai folyóirat immár a CASS hét legmagasabb szakmai színvonalon értékelt kiadványa közé is bekerült. Ez a hír nagy büszkeséggel tölti el a szerkesztőket és újabb közös munkák végrehajtására sarkall bennünket.

SZILÁGYI ZSOLT

Rövid hírek, tudósítások

„**DURVA PROVOKÁCIÓ HOLLÓKÖN**”. *„Hollókő fellázadt a világ rendeje ellen, Hollókő egy elmaradott, a haladást még hírből sem ismerő transzfőb, homofőb és kirekesztő falu – így írt a világszerte ismert magyar faluról az utóbbi három napban a teljes haladó sajtó. A felháborodott híradások szerint a következő, a legsötétebb vészorszakot idéző, elképesztő eset történt a Nógrád megyei faluban. Eszter, bár a Mindenható egy férfi testének börtönébe kényszerítette, évek óta nőként él, nemét és nevét hivatalosan is megváltoztatta. Egy fotózáshoz akart hollókői népviseletbe öltözni, ezért megkereste a Hollókői Világörökség-kezelő Nonprofit Kft-t, ahonnan egy ruhakölcsönzéssel foglalkozó helyi vállalkozóhoz irányították. A vállalkozó először nyitott volt a ruhák bérbeadására, és tudta, hogy Eszter transznemű, de később megtagadta a ruhakölcsönzést, mivel »a fotózásnak híre ment a faluban, és nagyon sokan fejezték ki nemtetszésüket. [...] Hollókő [...] egy zárt keresztény közösség«*” – így kezdődik Apáti Bencének a magyar népi kultúra ikonikus emlékhelyéről szóló, fenti című cikke (*Magyar Nemzet*, 2019. júl. 13. 12. old.). Lásd még Hetzmann Róbert: A normalitás nem lehet illegalitásban. A hollókői eset azért kirívó, mert az ártatlanság helyett a bűnösség vélelme érvényesült. *Uo.*, 2019. júl. 20. 10. old.

TISZANÁNA MAI ÉLETE. Gulyás Imre könyve egy Heves megyei falu: Tiszanána mai életét mutatja be. Olyan emberekről szól, akik méltóak szeretnének lenni azokhoz az elődökhöz, akiknek fizikai és lelki erejét a megpróbáltatásokkal teljes évszázadok sem tudták felemészteni. A hajdani halászfaluból kinőtt, majd a Tisza áradásai miatt a medertől távolabbra telepített helységet nagy gazdasági, néprajzi és kulturális tájházak veszik körül. Tiszanána se nem kun, se nem jáász, se nem matyó közössége mégis ezektől külön utakon járva gyarapította örökségét. Ennek az erőnek állított emlékjelet Makai János már 2011-ben, az általa szerkesztett, *Tiszanána évszázadai* című tudományos ismeretterjesztő falutörténettel. Műve adott újszerű ösztönzést Gulyás Imre régóta tervezett faluportréjának megalkotásához is. A könyvben családi gazdálkodók, értelmiségiek, közmunkások és más lakosok tesznek tanúságot a falujuk iránt érzett szeretetükről, s adnak hangot a nyomasztó demográfiai hanyatlás, az elvándorlás, a munkanélküliség miatti aggodalmuknak. A műben feltárul a cigányság sorsa is, s láthatóvá válnak a társadalmi felemelkedés megragadható lehetőségei. Az itt élők vagy innen elszármazottak számos múltbeli és mai élményének felelevenítése mellett a tiszánánaiak szép beszédének már ismert vonásait a szerzőnek a zárt *ë* hanggal kapcsolatos megfigyelései teszik gazdagabbá. (Gulyás Imre: *Egy alföldi falu arcai. Tiszanána ma.* Magyar Napló Kiadó–FOKUSZ Egyesület, 2019. 308 old.)

AZ ÁLLAMFŐ ALÁÍRTA AZ MTA-TÖRVÉNYT. Áder János köztársasági elnök 2019. július 12-én aláírta a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) kutatóintézeteinek átalakításáról szóló, július 2-án elfogadott jogszabályt. A törvény fő rendelkezése az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat létrehozása, amely összevonja az idáig az MTA irányítása alá tartozó kutatóintézeteket és -központokat. Az ellenzék jelezte, hogy a döntés miatt az Alkotmánybírósághoz fordulnak. (*Magyar Nemzet*, 2019. júl. 13. 5. old.)

FONÓS LEMEZEK A NEMZETKÖZI VILÁGZENEI TOPLISTA ÉLÉN. Egyedülálló sikert ért el a Fonó Kiadó: augusztusban két lemeze vezeti a rangos nemzetközi világzenei listát, a World Music Charts Europe-ot (WMCE). Az első helyen a Boban Marković Orkestar *Mrak* című albuma, a másodikon Lajkó Félix és a Volosi lemeze szerepel. A Fonó Budai Zeneház tegnapi közleménye szerint nemzetközi viszonylatban egy kiadónak sem sikerült eddig a világzenei toplistára két vezető helyét megszereznie. A WMCE listáját 27 ország ötven rádiós világzenei szakemberének szavazatai alapján állítják össze, és teszik közzé minden hónap elsején. Boban Marković és zenekara második hónapja szerepel az első helyen, ezt korábban csak egy hazai kiadványnak sikerült elérnie: 2013-ban Lajkó Félix *Mező* című albumának. A közlemény kitér arra, hogy a világzenei piac vezető szaklapja, a londoni székhelyű *Songlines* az elmúlt évben a Fonó több lemezéről közölt kritikát, illetve két anyagot beválogatott a Top of the World kiemelt CD-mellékletébe: a Cimbalom Brothers *Brotherhood* és a Boban Marković Orkestar *Mrak* című albumát. (MTI, 2019. aug. 2.)

BRIGHT MAGYARORSZÁGI UTAZÁSA, 1814. Richard Bright a napóleoni háborúk vége felé, 1814-ben európai körutazásra indult: járt Hollandiában, az egykori Német-Római Birodalom több államában, majd az év vége felé elérkezett a Habsburg Birodalomba, ahol még tanúja lehetett a napóleoni háborúkat lezáró, a hatalmi viszonyokat rendezni kívánó bécsi kongresszusnak. A császári udvar fényűző, pompás ünnepeinek megtekintése és kiélvezése után folytatta útját a Felvidékre, a híres bányavárosok meglátogatása után Pestre, majd onnan vissza Bécsbe, ahonnan aztán ismét visszafordult, hogy Horvátországtól a Dunáig, és vissza Stájerországig bejárja az egész Dunántúlt. Magyarországi utazásairól született meg az Edinburgh-ben, 1818-ban kiadott *Travels from Vienna through Lower Hungary – With Some Remarks on the State of Vienna during the Congress, in the year 1814* című munkája, mely most kétszáz év után immár magyarul is hozzáférhetővé vált. (Bright, Richard: *Utazás Bécsből Alsó-Magyarországon keresztül*. I–II. Fordította: Kiss Sándor. Attraktor Könyvkiadó Kft., Gödöllő, 2019. 279, 304. old.)

MAGYAR MÚZEUMOKAT DÍJAZTAK SANGHAJBAN. Nagydíjat és egy aranyfokozatú elismerést kapott a Magyar Nemzeti Múzeum a Sanghaj-

ban megrendezett online multimédia fesztiválon, amelyen díjakat nyert a Petőfi Irodalmi Múzeum, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Néprajzi Múzeum is. Az interaktív multimédia kategóriában indított, *Magic Wall for Travelling Exhibition Sissy and Hungary* című filmben látható interaktív videófalat a Múzeumi Új Audiovizuális, Kép- és Hangtechnológiák Nemzetközi Bizottsága (AVICOM) nagydíjával jutalmazták, a rövidfilmes kategóriában a *Hungarian National Museum Malenkij Robot Memorial Place* című film pedig aranyérmet nyert a Sanghajban megrendezett F@IMP 2.0 online multimédia fesztiválon – derül ki a múzeum MTI-hez eljuttatott közleményéből. A Magyar Nemzeti Múzeum 2017-ben nagyszabású kiállítást nyitott a Sanghaj Múzeumban *Sissy és Magyarország – A magyar arisztokrácia fényűző élete a 17–19. században* címmel, amelyet csaknem hétszáz ezren tekintettek meg. A tárlat fő attrakciója az az ötméteres Magic Wall volt, amelyen a látogatók interaktív módon kerülhettek közel a bemutatott tárgyakhoz. Bár magyar innovációról van szó, a fejlesztés jelentős része Sanghajban történt. A szentendrei Skanzen két díjban is részesült a nemzetközi seregszemlén: az egyéb kategória ezüstérmét nyerte el a múzeum *I'm from Hungary* című kisfilmje, dokumentumfilm kategóriában szintén ezüstérmes lett a *Hand/Craft/Art* című film, amelyet a Skanzen Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságának megbízásából készített a Konkam Stúdió. A fővárosi Petőfi Irodalmi Múzeum a *CSÁTH* A varázsló kertje* című tárlattal vett részt a mustrán, amelyen a kreatív kiállítási installációk kategóriájában bronz elismerésben részesült. A Néprajzi Múzeum két mozgóképes alkotása szintén bronzérmeket nyert: a *Fragile* című kisfilm a múzeum Tojásgyűjteményének költözés előkészítési munkálatait örökítette meg, a dokumentumfilmek között versenyző *Ribbons and Branches* Maglód pünkösdi templomdíszítési szokásaival foglalkozik. (*Magyar Hírlap*, 2019. aug. 31. 12. old.)

KINCSET ÉR A KUVASZ. A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal a magyar kutyafajták DNS-alapú származási ellenőrzéséhez szükséges laboratóriumi háttér fejlesztésére 65 millió forintos forrást csoportosított át – mondta Nagy István agrárminiszter a Nemzetközi Kuvasztenyésztési Konferencián. A miniszter hozzátette, ötvenmillió forinttal támogatják a Magyar Ebtenyésztők Országos Egyesületén keresztül a tenyésztő szervezeteket és a magyar fajták népszerűsítését. Az Agrárminisztérium által két évvel ezelőtt készített génmegőrzési stratégia részét képezi a kuvasz és további nyolc magyar ebfajta támogatása. Nagy István mindezt azzal indokolta, hogy a kuvasz igazi kincs, örökség. (MTI, 2019. szept. 16.)

SZŰZ MÁRIA ALAKJA A NÉPKÖLTÉSZETBEN. A kötet a magyar nyelvű népi Mária-költészet forrásait tárja az olvasók elé 526 tételben; népénekek, legendaballadák, parasztbibliai történetek és a jellegzetesen népi liturgia (*Mária menyegzője, Mária temetése*) sokversszakos „istóriáinak” formájában. A

közölt szövegek Erdélyi Zsuzsanna (1921–2015) néprajztudós 1959 és 1985 között zajlott, országos és határon túl kiterjedő gyűjtő- és lejegyzőmunkájának 2016 után Medgyesy S. Norbert által megszerkesztett és bevezető tanulmány-nyal ellátott eredményei. A Mária-énekek, Németh István szerkesztésében, a 209 tételes CD-ROM-ról az előénekesek autentikus hangján hallgathatók. (*Mária Anya – Mária Anyánk. Szűz Mária alakja a magyar népi Mária-költészetben Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése szerint.* Szent István Társulat, Budapest, 2019. 1032 old.)

BŐVÜLT A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NEMZETI JEGYZÉKE. A csárdás, a verbunktánc, a magyar népi vonós zenekari formáció, a tojásírás hagyománya, a nagykunsági gyapjúhímzés élő gyakorlata került be idén a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékébe, a jó megőrzési gyakorlatok regisztere pedig a Népművészeti Egyesületek Szövetsége tevékenységében megvalósuló népi kézműves szakmai tudás átörökítésének modelljével bővült – jelentette be a művészeti, közművelődési és közgyűjteményi ügyekért felelős helyettes államtitkár 2019. szeptember 20-án Kaposváron. Fülöp Péter A Kulturális Örökség Napjai programsorozat országos megnyitóján kiemelte, hogy az UNESCO jegyzékében négy magyar vonatkozású örökség: a mohácsi busójárás, a matyó népművészet, a magyar solymászat és a kékfestés, a nemzeti örökség jegyzékében pedig az öt újabbal együtt immár negyven elem szerepel. (MTI)

FÜR LAJOS ÉLETMŰVÉRE EMLÉKEZTEK A SZÜLŐHELYÉN. Für Lajosról nevezték el a csaknem százmillió forintból kívül-belül felújított egyházasrádóci művelődési házat, amelyben emlékszobát rendeztek be az itt született néhai politikusnak. Múlt, család, szülők, a tanár, a történész, az MDF egyik alapítója, a határokon túli magyarok szószólója, ez mind tablóra került – sorolta az emlékkiállítást méltatva dr. Bíró Friderika, Für Lajos özvegye a 2019. szeptember 21-én tartott avatón. Megköszönte Móricz Péter történész és Bebes Árpád muzeológus munkáját, és ajándékot hozott a helyieknek: ki-nyomtatták Für Lajos 1991-es beszédét, amelyet az egyházasrádóci címer- és zászlóavatón mondott. (*Magyar Nemzet*, 2019. szept. 23. 3. old.)

PINTÉR BEÁTA: ZOBOR-VIDÉK TÖRTÉNETE – DEJINY POD-ZOBORIA. Zoborvidék a Nyitrához közeli Zobor-hegy és környékén elterülő községek tömörülését képezi. Az egyik legészakibb magyarlakta vidék. A könyv e falvak történelmére, kultúrájára, művelődésére és hitéletére fordítja a figyelmet. Az őskortól lakott területként tartjuk számon. A középkor és az újkor folyamán a községek földesura néhány előkelő család volt, vagy néhány előkelő intézményes előjáró. Egy ideig török fennhatóság alatt volt. 1918 után mindegyik község az újonnan létrejött Csehszlovák Köztársaság része lett, majd az első bécsi döntés után 1938-ban nagyrészt továbbra is ennek az

államalakulatnak részei maradtak. A 20. század első fele nem volt kíméletes a kisebbségek iránt – bezárták a magyar tannyelvű iskolákat, a nagyrészt magyar és zsidó birtokosok vagyonát elkobozták, a következő lépés a Beneš-dekrétumok kiadása volt, amelynek következtében a magyaroknak fel kellett venni a szlovák nemzetiséget (úgy. „reszlovakizálni”), egyébként el kellett volna hagyniuk az országot. A vidék néprajzi hagyatékának jelentőségét több gyűjtő felfedezte – Kodály Zoltán, Manga János, Ág Tibor és Jókai Mária is. Ezekről, de egyéb eseményekről is található információkat az olvasó e könyvben. (Fordította: Angyal László–Pintér Beáta–Pintér Sándor. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019. 452 old.)

BAKONYI HÁZ – AZ ÉV TÁJHÁZA, 2019. A háromosztatú, boltíves tornácú, a kismemesi falvak népi építészeti jellegzetességeit magán viselő veszprémi Bakonyi Ház érdemelte ki 2019-ben *Az Év Tájháza* címet. A Dunántúl népi építészetének egyik legnagyobb múgonddal őrzött és legkedveltebb kulturális-turisztikai épülete – amelyet évenként több tízezren keresnek fel bakonyi vagy balatoni kirándulásuk során – a környék növényeinek etnobotanikai oktatókertjeként a Balaton-felvidék és a Bakony flórájából is ízelítőt ad. *Az Év Tájháza* címet 2019 szeptemberében a Magyar Tájházsövetség XVII. országos konferenciáján adták át.

ÁPOLJÁK A BUKOVINAI MAGYAR HAGYOMÁNYOKAT. „*Harminc év után a bukovinai székelyek kultúrája erősebb, mint valaha*” – jelentette ki a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkára 2019. október 5-én a Tolna megyei Kismányokon, a Magyarok Nagyasszonya-templom jubileumi ünnepségén. Potápi Árpád János hozzátette: „*míndez annak köszönhető, hogy az idén harmincéves Bukovinai Székelyek Országos Szövetségének tagegyesületei áldozatos munkával ápolják a hagyományokat*”. Emlékeztetett arra, hogy október 8-án, a Magyarok Nagyasszonyának ünnepén lesz harminc éve, hogy felszentelték a kismányoki székely templomot, amely mára a bukovinai székelyek Csíksomlyója, jelentős búcsújáró helye lett. (MTI)

FRAZER: AZ ARANYÁG – HARMADSZOR MAGYARUL. *Az aranyág középpontjában – írja Frazer – a meggyilkolt isten („slain god”) fogalma áll, amit „úgy hiszem, közvetlenül a barátomtól (ti. Robertson Smithtől) vettem”.* A mű narratív kiindulópontjául a Rómától délre fekvő Nemi (Aricia) ligetének és szentélyének rejtélye szolgál. Miért nyerhető el itt a papi méltóság kizárólag úgy, hogy a tisztség betöltője, az „Erdő Királya” megöli az elődjét? És miért kell ezt megelőzően letörnie egy meghatározott fának az ágát, amelyet – írja Frazer – „*az ókori közvélemény*” Vergilius aranyágával azonosított? A válasz Frazer szerint az, hogy a papkirály, akinek a funkciója a termékenység biztosítása, a liget istenét, Virbiust reprezentálja. Az a fa, amelyen az aranyág nő, tölgyfa, az aranyág maga pedig nem más, mint a tölgyfa parazitájaként

növekvő fagyöngy. Az előző papkirály legyilkolása és az aranyág-fagyöngy (az embereket fölládozó druidák tölgyfa- és fagyöngykultuszával, valamint a nyárközépi tűzben elégetett Balder, északi isten mítoszával való hasonlósága révén) olyan állat- és emberáldozatokkal állt kapcsolatban, amelyek elterjedtek voltak, és úgy gondolták, összefüggésben vannak a termékenységgel és a természet megújulásával. (Fordította: Bodrogi Tibor–Bónis György. Harmadik, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2019. 600 old.)

ERDÉLYI HAGYOMÁNYOK HÁZA. Kolozsváron tartotta 2019. október 18-án alakuló ülését az Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, amely a magyarországi Hagyományok Háza és a Kárpát-medencei Hagyományok Háza Hálózat stratégiai partnere kíván lenni, de tőlük függetlenül fog működni. Kelen László, a budapesti Hagyományok Háza igazgatója elmondta: az elmúlt években rá kellett jönniük, hogy Erdély külön intézményt érdemel a mérete és a magyar népesség nagysága miatt, de amiatt is, hogy Erdély a hagyományos népi kultúra területén nagyhatalomnak számít, és fontos, hogy a hagyományátadás itt folytatódjon. A létrejövő intézmény kolozsvári, marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi és csíkszeredai területi irodákkal fog működni, központja Marosvásárhelyen lesz. Az új intézmény feladatai között a három éve létrejött Hagyományok Háza Hálózat munkájának a koordinációját, a néptáncoktatók képzésének a romániai akkreditációját, *A Népművészet Mestere* kitüntetésben részesített 34 erdélyi személyiség tudásának az átadását, a magyarországi néptáncegyüttesek erdélyi és az erdélyiek magyarországi turnéinak a megszervezését, valamint az erdélyi gyűjteményekben megtalálható hangfelvételek, fényképek és filmek digitalizálását és archiválását nevezte. Kató Béla erdélyi református püspök, a Sapientia Alapítvány elnöke elmondta, hogy az új intézmény „szimbiózisban” fog élni a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel. Utóbbi kolozsvári karán ugyanis már el is indították a néptáncoktatói képzés akkreditációját. A püspök arról is beszélt, hogy pénteken tartotta a századik ülését a Sapientia Alapítvány. Megjegyezte: e száz ülés során az erdélyi magyar felsőoktatás ügyével foglalkoztak, és elégtételnek érzik, hogy az elmúlt húsz évben 15 ezer erdélyi magyar diák tanult a Sapientia Tudományegyetemen, akik többsége a szülőföldjén próbálja kamatoztatni tudását. A püspök megemlítette: a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem ez idő alatt a huszadik helyre küzdötte fel magát a több mint száz romániai egyetem rangsorában. (*Brassói Lapok*, 2019. okt. 24. 2. old.)

A 80 ÉVES HALÁSZ PÉTER KÖSZÖNTÉSE. 2019. október 28-án Csíkszeredában, a Székelyföldi Oktatási és Módszertani Központ dísztermében, a *Honismeret határok nélkül* című rendezvényen köszöntötték tisztelői és barátai a 80 éves Halász Pétert (lásd erről Harangozó Imre beszámolóját a *Honismeret* 2019. 6. számának 104–107. oldalain). Az ünnepség keretében adták át neki a *Honismeret* 2019. évi (októberi), köszöntéseket, interjúkat, tanulmá-

nyokat, könyvismertetések, valamint az őt ábrázoló és csángókról készített fotókat tartalmazó különszámát, amelynek borítólapján az alábbi, a tartalomra utaló címszavak olvashatók: „*Halász Péter köszöntése – Bukovina, Gyimes, Moldva – Honismeret, néprajz, történelem*”.

RÉGI TAMÁS: HOGYAN GONDOLKODNAK A „BENNSZÜLÖTTEK”... PÉLDÁUL A TURISTÁKRÓL. A kötet a Dél-Etiópiában élő mursziki világgal való kapcsolatáról szól. A mursziki egy félnomád közösség, akiket az utóbbi két évtizedben egyre több külföldi turista látogat meg, főleg azzal a céllal, hogy ajaktányéros mursziki asszonyokat fényképezzenek. A turisták megjelenése teljesen új helyzet elé állította ezt az addig aránylag hagyományos életmódot folytató közösséget. Hirtelen olyan tárgyak és eszmék jelentek meg közöttük, amik addig csak nagyon csekély mértékben voltak jelen a mursziki mindennapokban. A készpénz, az alkohol, a bérmunka, a fotográfia, az idegen nyelv különböző módokon hatottak az emberek gondolkodására. A kötet ezekre a folyamatokra, mindenekelőtt a mursziki társadalomra koncentrál, a turizmus csak belépőpontul szolgál gondolkodásuk megértéséhez. Olyan tágabb kérdések megválaszolására szolgál, mint a globalizáció, vagy éppen az afrikai kontinensen végbemenő modernizáció. A szerző közel húsz éve kezdte meg kutatásait a mursziki között, és hazai viszonylatban az egyetlen afrikánista, aki ilyen hosszú terepmunka révén kísérte végig egy afrikai nép történetét és társadalmi változásait. A kötet hasznos tanulságokkal szolgál az antropológusok, néprajzkutatók, a turizmussal, a globalizációval és a fotográfiával foglalkozók számára egyaránt. Régi Tamás (sz. 1975) kulturális antropológus, a Kodolányi János Egyetem főiskolai docense. Fő kutatási területe a kelet-afrikai nomadizmus és az általános turizmuselméletek. (MTA BTK Néprajztudományi Intézet–PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék–L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2019. 172 old.)

A JÁSZ MÚZEUM JUBILEUMA. A jászberényi Jász Múzeum életében kiemelt jelentőséggel bírt a 2019. esztendő, hiszen az intézmény megalakulásának 145. évfordulóját ünnepelte ez évben. Október 4-én jubileumi rendezvény keretében adóztak a meghívottak a tudomány és a közművelődés szolgálatában álló közösség értékrendező munkája előtt. Az ünnepségről a *Redemptio* (2019. 5. sz. 15.; ill. 16–17. old.) Kazsimér Nóra tollából beszámolót és Bugyi Gábor fotóiból összeállított képes riportot közölt.

TOVÁBB ÉPÜL AZ ÚJ NÉPRAJZI MÚZEUM. Nem kapott az új Néprajzi Múzeum építésének leállításával kapcsolatos megkeresést az intézmény, a beruházás az önkormányzati választás óta is zavartalanul folytatódik – mondta el a 2019. november 15-én megrendezett sajtótájékoztatón Kemecsi Lajos főigazgató. Hangsúlyozta: nem hangzott el olyan felvetés, hogy le kellene állítani a múzeum leendő otthonának építését az Ötvenhatosok terén. Ez arra utal,

hogy mindegyik politikai oldal érzi: 150 éves adósságot törleszt, ha története során először a múzeum végre saját célra épült otthont kap – jegyezte meg. (MTI)

MONUMENTÁLIS MŰ LAJOSMIZSÉRŐL. „Ha nagyon röviden, néhány szóval akarnám jellemezni a több mint ezer oldalas művet, azt írnám: Nem mindennapi hely nem mindennapi históriája. A szerző kereste, és meg is találta a »lajosmizsei út« történetírói megjelenítésének eredményes módját. Lajosmizse a tanyavilágban és a tanyavilágból lassan született, sőt időközben akár várossá is cseperedhetett települések sorába tartozik. Méltán tekinthetünk rá úgy, mint a hajdani magyar tanyaközségek iskolapéldájára. Nem mindennapi tehát a históriája, következésképp nem mindennapi feladat elé állítja historikusát. Szerencsére, Kürti László felismerte, hogy lakóhelye és kutatási térsége nem tartozik a szokványos magyar falvak és agrárvárosok táborába, ezért kutatómunkája különleges módszerek alkalmazását kívánja. A feldolgozás során ötvözte az új- és legújabb kori írott források történeti elemzését, a néprajzi interjúk és általában a szóbeli közlések felhasználását, valamint a kulturális antropológia szempontrendszerének érvényesítését. Különleges, nagy értékű mű, amely hasznára válik majd Lajosmizse népének és a magyar történeti tudományoknak egyaránt.” (Bárth János) (Kürti László: *Lajosmizse. Falu, puszta, község, város.* I–II. Mizsetáp Mezőgazdasági Kft., Lajosmizse, 2019).

A 70 ÉVES HÁLA JÓZSEF KÖSZÖNTÉSE. A Honismereti Szövetség, a Magyarhoni Földtani Társulat és a Magyar Néprajzi Társaság közreműködésével 2019. december 4-én a Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében köszöntötte a 70 éves Hála Józsefet. A felszólalók méltatták az ünnepeltnek a honismeretben–helytörténetben (Debreczeni-Droppán Béla), a földtanban (Brezsnyánszky Károly), a néprajzban (Paládi-Kovács Attila, Bali János, Balogh Balázs, Kemecsi Lajos) és a bányászattörténetben (Huszár László) kifejtett kutatói és oktatói munkásságát és jókívánásaikat tolmácsolták azon tájaknak a képviselői is, amelyeken az ünnepelt eredményes kutatásokat végzett (Börzsöny: Batizi Zoltán; Hont megye, Ipoly mente: Pálinkás Tibor; Székelyföld, Kalotaszeg: Pozsony Ferenc levélben). Népzenevel, énekszóval Juhász Katalin, G. Szabó Zoltán, Kuháné Tóth Edit és Istvánfi Balázs emelték a rendezvény ünnepélyességét, az unoka, Hála Noémi és néptáncos társai, Elek Boglárka és Tóth Panna (Vasas Művészegyüttes) kalotaszegi népdalok előadásával kedveskedett az ünnepeltnek. Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke, az ünnep fő szervezője és moderátora átadta a tiszteletére készült, *hála-kötet – Dr. Hála József 70. születésnapjára* című tanulmánygyűjtemény egy példányát.

A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA ÚJ TAGJAI. A Magyar Művészeti Akadémia közgyűlésén 17 rendes és 17 új levelező taggal bővült a szervezet tagsága. Legutóbb 2017-ben választott új tagokat a köztestület. Az MMA rendes tagjává választották Szörényi László író és Makkai Ádám költőt, Salamin Ferenc és Radványi György építész, Olasz Ferenc fotóművész, Baráth Ferenc grafikusművész, Lajta Gábor festőművész, Gaál József képzőművész, Tóth Klára filmkritikust és Sturcz János művészettörténészt. Rendes tag lett Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató, Kóka Rozália népművész, Pártay Lilla táncművész, Lukács Sándor és Cseke Péter színművész, valamint Dobozy Borbála csembalóművész is. (MTI, 2019. dec. 4.)

CSÁRDÁK – A PUSZTA BÁSTYÁINAK EMLÉKEZETE. *„Csárdák csárdája, a hortobágyi nagycsárda. Az egykori pest-budai országút mentén 1699-ben épült hajlékot többször újjáépítették, mai formája a klasszicista népi építészet hagyományait követi. Valójában mellékfoglalkozásból lett csárda: Debrecen szabad királyi város a Hortobágy folyócska átkelőjénél vámszedő helyet létesített. S a vámszedő mellesleg itallal, később étellel vendégelte meg a betérőket. A török kiűzését követő nyugalmasabb időkben élénkült meg a forgalom a pusztákon, ami életre hívta a vendégfogadókat. Az úton járók itató- és pihenőhelyekre vágytak, ezért épültek a csárdák hajtó-, sóutak mentén, egymástól 12–15 kilométerenként, azaz félnapi járásra. Legtöbb a Hortobágyon, a ma 33-asnak nevezett országút mellett”* – így kezdi ismertetését Egri Sándor (*Magyar Nemzet*, 2019. aug. 24. 15. old.) Gencsi Zoltán *Csárdakönyv* (Balmazújváros Önkormányzata, 2019. 115 old.) című kötetéről.

„FÖLSZÁLLOTT A PÁVA” GYEREKEKNEK, 2019. A Duna Televízióban 2019. december 20-án sugárzott döntőben a gyerekek ezúttal is négy kategóriában – a táncos szólolisták és táncospárok, táncegyüttesek, énekes szólolisták és énekegyüttesek, hangszeres szólolisták és zenekarok – mérték össze tudásukat. A zsűri értékelése alapján a táncos szólolisták és táncospárok között Busai Bori és Makula Zoltán, a táncegyüttesek között a Szinvavölgyi Néptáncműhely Prücskők csoportja, az énekes szólolisták és énekegyüttesek között a Szejke Barka Testvérpár, a hangszeres szólolisták és zenekarok között pedig Csapodi Tádé lett a kategória győztese. A nézők szavazatai alapján pedig 2019-ben a Vasi Kislegénycég lett a közönség kedvence. A döntő valamennyi résztvevőjének egymillió forintot ajánlott fel az OTP Bank. Emellett számos különdíjat is kiosztottak a műsor végén.

ANDRÁSFALVY BERTALAN: Jövők gyökerei – Írások a népművészetről. A *Jövők gyökerei* Andrásfalvy Bertalan népművészeti tárgyú cikkeket gyűjti egybe. A szerző a táncban, dalban, hímzésben megnyilvánuló önkifejezés módjait az emberi kapcsolatokon keresztül igyekszik leírni és bemutatni. (MMA Kiadó, Bp., 2019. 512 old.) • **Andrásfalvy-program.** Négy ormánsá-

gi falu – Kémes, Szaporca, Tésenfa és Drávacsehi – Andrásfalvy Bertalanról elnevezett országos kulturális, közművelődési, turisztikai mintaprogramot kezdeményezett a Bőköz-fesztiválra alapozva. Olyan programokat szerveznének a településekre, amelyek térségi és országos érdeklődést is kiváltanának, és ha sikeresek lesznek, akkor az egész országra kiterjesztenék. A mintaprogramot Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató, korábban művelődési és közoktatási miniszter után Andrásfalvy-mintaprogramnak nevezték el, ezzel is tisztelegve a szakember munkássága előtt.

BATA, TÍMEA–JAKAB, ALBERT ZSOLT (EDS.): DEPARTURE AND ARRIVAL. MIGRATORY PROCESSES AND LOCAL RESPONSES FROM ETHNOGRAPHIC AND ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE. PAPERS OF THE 2ND FINNISH–HUNGARIAN–ESTONIAN ETHNOLOGICAL SYMPOSIUM, CLUJ-NAPOCA, MAY 9–13, 2017. (KRIZA BOOKS, 46.) L’HARMATTAN–HUNGARIAN ETHNOGRAPHICAL SOCIETY–KRIZA JÁNOS ETHNOGRAPHIC SOCIETY-MUSEUM OF ETHNOGRAPHY, BUDAPEST–CLUJ-NAPOCA, 2019. A kötet a 2017-ben, Kolozsvárott, a Magyar Néprajzi Társaság, a Kriza János Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum által rendezett 2. finn–magyar–észt etnológiai szimpóziumon elhangzott előadások tanulmányváltozatait tartalmazza. *„Az elmúlt másfél évszázadban számos politikai, társadalmi és gazdasági esemény, egyéni életútbeli változás milliókat készített arra, hogy hosszabb-rövidebb időre vagy végleg elhagyja szülőföldjét. A migráció földrajzát tekintve külön figyelmet érdemel az országon belüli és az országhatárok átlépésével történő elvándorlás. Az önkéntes és a kikényszerített elvándorlás közti különbségtételt is szem előtt tartva az (el)indulás, az utazás közbeni lét és a megérkezés olyan jelenségek megragadására is lehetőséget kínál, mint az értékek továbbadása és őrzése, integrációs és izolációs folyamatok és gyakorlatok megértése. Emellett a kibocsájtó és befogadó lokális csoportok olvasatát, az új helyzetre adott válaszát is magában hordozza. A sokrétű jelenség megértéséhez interdiszciplináris megközelítés szükséges, ehhez a néprajztudomány és az antropológia eredményei is segítséget nyújthatnak.”*

KALEVALA – PARK ÉS EMLÉKMŰ A FINN–MAGYAR BARÁTSÁG JEGYÉBEN. A Fővárosi Közgyűlés 2019. március végi ülésén egyhangú döntéssel megszavazta, hogy az I. kerület eddig névtelen, Attila út, Krisztina körút és Szarvas tér határolta területe a Kalevala park nevet viselje. A Budavári Önkormányzat, a döntést megelőzve, pályázatot írt ki az új parkban emelendő köztéri szobor tervére. A Kalevala szoborpályázatra beérkezett 15 pályamunka közül a képviselő-testület, a kerületi polgárok véleményét figyelembe véve, Kéry Bálint Bence és Csobán András: *Karélia* című kompozícióját választotta.

ELISMERÉS A SKANZENNEK 2019-BEN. A közép-európai szellemiség ápolásáért és a visegrádi országok együttműködésében elért eredményekért *Nemzetközi Visegrád Díj*ban részesült a Skanzen. A *Magyar Örökség Díjat* a magyar népi kultúra területén folytatott értékmentő és átörökítő tevékenységéért kapta a múzeum.

ÚJ FOLYÓIRAT – KULTÚRATUDOMÁNYI SZEMLE. *Kultúratudományi Szemle* néven tudományos folyóiratot indított 2019. júliustól a Pécsi Tudományegyetem (PTE). A Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar gondozásában kiadott periodika évi négy alkalommal jelenik meg, az évszám a tervek szerint mindig angol nyelven lesz olvasható. Szécsi Gábor, a folyóirat főszerkesztője elmondta: megpróbálják közelíteni egymáshoz a kultúrával foglalkozó különböző tudományos területeket, elősegíteni a tudományközi együttműködést, és igyekeznek az olyan – egyre égetőbbé váló – kulturális problémákra reflektálni, mint a digitális média hatására bekövetkező társadalmi változások, az olvasási készségek romlása és más pedagógiai kérdések. A tanulmányokban a különböző témák gyakorlati vetületeire is szeretnének rávilágítani, és átjárást akarnak biztosítani az alkalmazott kutatás irányába is.

LANCZENDORFER ZSUZSANNA KITÜNTETÉSE. Győr Megyei Jogú Város *Ezüst Emlékérem* elismerésében részesült 2019-ben Lanczendorfer Zsuzsanna, a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar egyetemi docense, a magyar népdal és a népballadák igazi ismerője és előadója, folklórkutató, aki a győri és a térségi népi kultúra jegyeit hírül viszi hazánkban és külföldön egyaránt ismeretterjesztő előadások, néprajzi kiállítások és népdal-estek formájában.

BARTÓK BÉLA. Török népzene. Az immár magyarul is olvasható munka Bartók Béla török népzene gyűjtéséből tartalmazza a lejegyzett énekek török szövegét és magyar fordításukat, kottaképeket a változatokkal, Bartók tanulmányát a dallamok szerkezetéről, az előadásukról, dallam és szöveg kapcsolatairól. (Bartók Béla: *Török népzene Kis-Ázsiából. Magyar fordítás és kották*. Közreadja: Sipos János. L'Harmattan–TIT Kossuth Klub Egyesület–MTA BTK Zenetudományi Intézet–Gül Baba Türebje Örökségvédő Alapítvány, Budapest, 2019. 276 old.) • **Kérelem Petreanu úrhoz.** E címmel és *Nagyszentmiklós – A hetvenöt éve elhunyt Bartók Bélának sokáig csak emléktábla járt* alcímmel közölt cikket a *Magyar Nemzet* (2020. szept. 26. Lugas c. melléklet 1–2.) Gurzó K. Enikő tollából. Részlet az írásból: „[...] Újabb változást hozhat 2021. Ekkor lesz Bartók Béla születésének 120. évfordulója, amihez több lehetőséget ad, hogy Temesvár is készül az *Európa Kulturális Fővárosa* cím viselésére. A Pro Bartók Társaság leginkább új koncertzongorát szeretne beszerezni az ünnepségre. A társaság elnöke, a Bartók-kultusz

ápolója, Tamás Sándor úgy véli, az lenne a legjobb, ha a világhírű zeneszerző szülővárosában mindent felújítanának, ami Bartók Bélával kapcsolatos, legfőképpen az állandó kiállítást. A budapesti Bartók Archívum és a magyar kormány támogatásával ennek helyére korszerű Bartók-emlékszobát terveznek, ahol audiovizuális megoldások tennék elérhetővé a világhírű magyar zeneszerző muzsikáját. Arra számítanak, hogy a Temesvárra látogatók Nagyszentmiklós iránt is érdeklődést mutatnak majd. Miután mindezzel elkészülnek, a város bejárataihoz több nyelven is kiírnák, de elsősorban magyarul: Isten hozta Bartók Béla szülővárosában!”

KEGYHELYEK, ZARÁNDOKLATOK. Új Mária-kegyhely Lovászipan. Mária-kegyhelyet alakítottak ki a közelmúltban Lovászipan. A történet a második világháborúig vezethető vissza, amikor a helyi lakosok a hegyekbe, a pincékhez menekültek, bízva abban, hogy ott biztonságban átvészelik az eseményeket. A mai kegyhelynél a faluba tartó két asszony aknazáporba került, de Szűz Máriához imádkozva sértetlenül túléltek a belövéseket. ● **Mátraverebély–Szentkút – nemzeti emlékhely.** A Nógrád megyei zarándokhely, Mátraverebély–Szentkút is bekerült Magyarország nemzeti emlékhelyeinek előkelő csoportjába, többek között az egri vár, a Pannonhalmi Bencés Főapátság, a nagyeceni Széchenyi-kastély és a Debreceni Református Nagytemplom mellé. A népszerű búcsújárárhely, ahol évente kétszáz ezer látogató is megfordul, az elmúlt hónapok alatt is fejlődött: félig elkészült a Csend Háza, mely egy télen is fűtött, elcsendesedésre alkalmas helyként működik majd ez év végétől. Szintén épül a szállások előtti fedett foglalkoztató, mely esős időben is helyet adhat csoportfoglalkozásoknak; a nagy parkolót lezáró kerítés, valamint a templom új, festett ablakainak egy része is elkészült. (*Magyar Nemzet*, 2020. jún. 6.) ● **Elkészül a Magyar Szent Család zarándokút.** Új látogatóközpont, turisztikai fejlesztések, zarándokház építése is szerepel a Magyar Szent Család tematikus zarándokút projektben. A székesfehérvári önkormányzat 2019. június 21-i közleménye idézte Spányi Antal megyés püspököt, aki szerint a 2017-ben elnyert másfélmilliárd forintos támogatásból megvalósuló fejlesztések révén Székesfehérvár és Bodajk a Magyar Szent Család tisztelőinek zarándokhelyévé válhat. Hozzátette: a tematikus út innovatív eszközökkel járul hozzá a keresztény magyar zarándoklatok bölcsőjének megismeréséhez. (MTI, 2019. jún. 22.)

GRÓF BENYOVSZKY MÓRIC. Regény Benyovszkyról. Már magyar nyelven is elérhető a neves francia kortárs író, Jean-Christophe Rufin *Vad tengereken – Benyovszky gróf kalandos élete* című regénye, amely a Libri Kiadó gondozásában jelent meg 2019-ben. A nagy magyar utazóról szóló kötetet a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon mutatták be és egy exkluzív bemutatóra is sor került 2019. április 27-én Józsefvárosban, a Benyovszky Társaság szervezésében. ● **2021: Benyovszky-emlékév.** Benyovszky Móric-évet tarta-

nak 2021-ben a felfedező, katona, író születése 280. és halála 235. évfordulója alkalmából – mondta Szöcs Géza, a rendezvények fővédnöke, a kormányfő kulturális főtanácsadója. *„Életműve, karaktere, kalandjai, a szabadságeszmény szolgálata, önfeláldozása, megalkuvást nem ismerő vakmerősége rendkívül jelentős, szimbolikus alakká avatja Benyovszky Móricot a magyar panteonban”* – mondta Szöcs Géza 2020. szeptember 13-án a Benyovszky Ház történelmi szalonjában a Benyovszky születésének 279. évfordulóján tartott rendezvényen.

„RUSZIN VOLTAM, VAGYOK, LESZEK”. (SZERK.: FEDINEC CSILLA–CSERNICKÓ ISTVÁN. CHARTA XXI. EGYESÜLET–GONDOLAT KIADÓ, BUDAPEST, 2019. 315 OLD.). *„Ez a népismereti olvasókönyvnek nevezett kötet a középkortól máig követi a szomszédos, mégis alig ismert nép történetét. A tanulmányok körüljárják, hogy egyáltalán kik a ruszinok, és miben különböznek az ukránoktól, mióta és miért létezik ez a megkülönböztetés, és miért nem ismerik el a ruszin népet és nyelvet a mai független Ukrajnában. Végigkísérhetjük sorsukat a Kijevi Rusztól a Lengyel-Litván Rzeczpospolitán és az Orosz Birodalmon át a két világháború közti és a mai Lengyelorszáig, továbbá a Magyar Királyság évszázadaiban. Külön írás szól az egyházi unióról, a görögkatolikus egyház nemzetformáló szerepéről, ami az ukránság ortodoxiában megmaradt részéhez képest mindmáig fontos elválasztó tényező. [...]”* (Domány András. *Élet és Irodalom*, 2020. febr. 14. 19. old.)

A 60 ÉVES HORVÁTH SÁNDOR KÖSZÖNTÉSE. Tisztelői, kollégái és barátai 2020. február 19-én a budapesti Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) rendezvénytermében köszöntötték 60. születésnapja alkalmából Horváth Sándort, Társaságunk Nemzetiségi Szakosztályának elnökét. Papp Anna Mária, az OIK főigazgatója és Kemecsi Lajos, a Magyar Néprajzi Társaság főtítkára megnyitja után Kozár Mária és Székely András Bertalan mutatta be az ünnepelt tiszteletére készült kötetet (*Válogatás a magyarországi nemzeti-ségekre néprajzi közléseiből* 9. Szerk.: Székely András Bertalan. Magyar Néprajzi Társaság, Bp., 2019. 213 old.), majd Hála József szerkesztő nyújtotta át számára a *Néprajzi Hírek* 2019. 4. számát, amelyben Mukicsné Kozár Mária a Társaság nevében köszöntötte a kiváló néprajzkutatót. Az ünnepségen a Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium tanulói énekeltek, a moderátor Kothencz Kelemen, Társaságunk Nemzetiségi Szakosztályának titkára volt.

KEMECSI LAJOS A NEMZETI KULTURÁLIS TANÁCS TAGJA. Orbán Viktor miniszterelnök meghívására 2020. február 20-án megtartotta alakuló ülését a Nemzeti Kulturális Tanács Budapesten, a Karmelita kolostorban. A testületet, amelynek tagja a Magyar Művészeti Akadémia elnöke, valamint

17 úgynevezett kultúrstratégiai intézmény vezetője (köztük a Néprajzi Múzeum főigazgatója, Kemecsi Lajos) az Országgyűlés által 2019 decemberében kihirdetett törvény (2019. évi CXXIV. törvény) hívta életre. A szervezet feladata: a kulturális ágazatok egységes kormányzati stratégiai irányítása, szakmai alapjainak biztosítása.

CSÁNGÓ BÁL. Az ünnepváró advent hangulatát idézte meg 2020. február 22-én a XXIV. Csángó Bál színpadi műsora a budapesti Millenáris Parkban. A Kisebbségért – Pro Minoritate Alapítvány és a Válaszút Népművészeti Egyesület szervezésében megrendezett esemény nyitóbeszédét Kocsis Máté országgyűlési képviselő, a Fidesz frakcióvezetője tartotta, aki felhívta a figyelmet arra, hogy amit a moldvai magyarok közösségéért teszünk, azt a külföldi magyarok minden közösségéért tesszük, és tennünk kell, hiszen összetartozunk. A csángó magyarok hagyományos budapesti fesztiválja egész estés, tizenkét órán keresztül tartó, párhuzamosan futó programokból állt, a színpadi műsort több helyszínen zajló táncház, koncertek, énektanítás és más programok követték.

A VILÁG EGYIK LEGNAGYOBB ETIÓP GYŰJTEMÉNYE A ZENETUDOMÁNYI INTÉZETBEN. *„Negyvenórányi helyszíni hangfelvétel, 3200 méter némafilm, 1100 állókép. Mindezt Martin György és Sárosi Bálint készítette 1965-ben Etiópiában, abban az országban, ahol kereszténynek lenni ma jó ajánlólevél. A gyűjteményt a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Zenetudományi Intézetben restaurálták, korszerűsítették, digitalizálták. Ugyanitt hozták létre a világ legjelentősebb, kutatói szemlélettel készült etióp adatbázisát, amely bárki számára elérhető”* – így kezdődik Gurzó K. Enikő cikke, amely a *Magyar Nemzetben* (2020. febr. 8. 11. old.) olvasható.

SZÉKELY TÖRTÉNELMI EPOSZ HANGOSKÖNYV FORMÁJÁBAN. Deák-Sárosi László az 1603-as brassói csatát és annak körülményeit dolgozta fel verses formában. A mű felvázolja az egyetlen székely származású erdélyi fejedelem portréját, és átélhetően idézi meg a kor bonyolult katonai-politikai viszonyait. A sorsdöntő csata ugyan elveszett, de utána az erdélyi egység megerősödött, a pozitív és negatív tapasztalatok révén pedig megújult a székely önrendelkezés tudata és ügye is. A kiséposzt neves színészek szóltatják meg Dóczy Péter rendezésében, illetve Fábri Géza zenei szerkesztésében és énekmondói közreműködésével. A *Nyolcágú csillag – Székely Mózes és a brassói csata* című CD bemutatója a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumban volt 2020. március 10-én, A Székely Szabadság Napján. A harmadik ének meghallgatható a Káfé Főnixben: <https://ujkafe.website/?p=87053>

ELFELEDETT TÁRGYAT TALÁLT A NÉPRAJZI MÚZEUM. *Életünk napjai* címmel új kisfilmmel jelentkezett a Néprajzi Múzeum, ahol a korábbi

kiállítások tereiben a Kossuth téren – mint azt többször hírül adták – nem nyilvános költözés-előkészítési háttértevékenység zajlik. A nagy volumenű munkának a „mellékterméke”, hogy időnként előkerülnek régen látott, talán elveszettek hitt dolgok, valamint olyan tárgyak, dokumentumok, amikről korábban esetleg nem is tudtak. Ilyen módon bukkant fel az egyik gyűjtemény nehezen megközelíthető zugából egy vászonra festett, kirgiz jurta ábrázoló installációs festmény. Egy szintén a költözés segítségével kisebb nyomozás után derült fény arra, hogy ez a festmény a Néprajzi Múzeum egykori, századelős állandó tárlatán kiállított kirgiz jurta háttéréként szolgált. A több százezer műtárgy csomagolásának nyilvántartási és digitalizálási feladatait közvetlenül nem ismerheti meg az érdeklődő nagyközönség, azonban a múzeum *Etnotube* nevű YouTube csatornáján futó kisfilmek a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé teszik a költözés fázisait, az egyes gyűjteményeket, aktuális kihívásokat, izgalmas felfedezéseket. (*Mai Belváros*, 2020. febr. 14. 17. old.)

ÁLLAMI KITÜNTETÉSEK 2020. MÁRCIUS 15., AUGUSZTUS 20. A vírusjárvány miatt 2020. augusztus 19-én egy időben adták át a március 15. és augusztus 20. alkalmából megítélt állami kitüntetéseket és miniszteri kulturális díjakat. Magas kitüntetésben részesült (mások mellett): Berlász Melinda zenetörténész (*Széchenyi-díj*); Erdélyi Tibor táncművész, koreográfus, a Magyar Állami Népi Együttes örökös tagja; a Kaláka Együttes tagjai (megosztva) (*Kossuth-díj*); Lovász Zsolt hagyományörző, a Palóc Néprajzi Magángyűjtemény és Babakiállítás társtulajdonosa; Kovácsné Juhász Rita népi hímző, viseletkészítő, az előbbi gyűjtemény társtulajdonosa (*Magyar Arany Érdemkereszt*); Gulyás Norbert táncművész, a Magyar Állami Népi Együttes tagja; Sztolnai Erika, a Magyar Nemzeti Táncgyűttes jelmeztervezője (*Magyar Bronz Érdemkereszt*); Istvánfi Balázs népzeneész, népzene-tanár, Tötszegi András néptáncgyűjtő és -oktató, Virágvölgyi Márta népzeneész, hegedűtanár (*Martin György-díj*); Lovász Irén néprajzkutató, népdalénekes, Zsuráfszky Vincze Zsuzsa néprajzkutató, táncművész, dramaturg, jelmeztervező (*Érdemes Művész*); Mihályi Gábor táncművész, koreográfus, a Magyar Állami Népi Együttes vezetője (*Kiváló Művész*); Bocsi Éva baba- és viseletkészítő népi iparművész, Gulyás Magdolna hímző népi iparművész, Györgyicze András népzeneész, Józsa János fazekasmester, Kovács Alajos fafaragó népi iparművész, Sasvári János József fafaragó, bútorfestő népi iparművész, Tankó Anna „Csukuj” hagyományörző táncos, Türi István népzeneész, Újvári Sámuel hagyományörző táncos, Zsoldos István hagyományörző táncos (*A Népművészet Mestere*); Juhász Dénes zenész, Kovács József és Kovács-Jelinek Emese néptáncosok (megosztva), Mundrusz Anett viseletkészítő, Slíz Róbert harangöntő, Tóth Gyula zenész (*A Népművészet Ifjú Mestere*).

A MAGYAR KULTÚRA ÚJ LOVAGJAI. 2020. január 18-án A Magyar Kultúra Napja alkalmából az immár 24. alkalommal a budapesti Honvéd Kulturális Központban megrendezett ünnepi gálán nyolc országból érkezett 36 új lovagot avattak. *A Magyar Kultúra Lovagjai* lettek mások mellett: prof. dr. Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár (Budapest) „*A határon túli magyar közösségek megmaradását elősegítő életművéért*”; dr. Kováts Dániel főiskolai tanár (Budapest) „*A helytörténeti kutatások területén kifejtett életművéért*”; dr. Silling István egyetemi tanár (Bácskertes, Szerbia) „*A határon túli néprajzi örökség érdekében kifejtett életművéért*”; Szanyi Mária néprajzkutató, pedagógus (Galánta, Szlovákia) „*A határon túli magyar kulturális örökség ápolása érdekében kifejtett életművéért*”.

EMLÉKÉREM BARSÍ ERNŐ TISZTELETÉRE. *Barsi Ernő- emlékérem* kitüntetést alapított a Néphagyományörző Óvodapedagógusok Egyesülete, a néphagyományörzés iránt elkötelezett óvodapedagógusok és a Néphagyományörző Óvodai Programot választó testületek összefogására alakult országos társaság (2000, Gödöllő), amely a 2016-ban hozott határozata alapján azokat az óvodapedagógusokat kívánja elismerni, akik a hagyományok átörökítése iránti elkötelezettségükkel, hagyományéltető nevelőmunkájukkal mintha szolgálnak. (Részletesebben lásd Faust Dezsőné írását a *Honismeret* 2020. 4. számának 135–137. oldalain.)

ELHUNYT ERDÉLYI ISTVÁN RÉGÉSZ. Nyolcvannyolc éves korában elhunyt Erdélyi István régész, történész, az avar kori régészet, művészet és a honfoglalás kori régészet avatott kutatója. Erdélyi István a partiumi Nagyváradon született 1931-ben, 1944 őszén családjával együtt Szentendrére menekült a szovjet hadsereg elől. Tanulmányait az ELTE Középkori Régészeti Tanszékén végezte László Gyula régészprofesszor tanítványaként. Pályáját a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztályán kezdte gyakornokként, majd az MTA Régészeti Kutatócsoportjában tevékenykedett tudományos főmunkatársként, osztályvezetőként és tudományos tanácsadóként is. 1994-től 1998-ig a Károli Gáspár Református Egyetem (amelynek alapításában is részt vett 1993 decemberében) Történelmi Tanszékének vezetője, dékánhelyettese. 1999-től 2000-ig a Pécsi Egyetem Földrajzi Intézete Ázsia-központjának vendégtanára. 2002-től 2014-ig az *Eleink – Magyar őstörténet* című tudományos lap főszerkesztője volt. (*Magyar Nemzet*, 2020. ápr. 9. 18. old.)

MEGHALT FEKETE GYÖRGY. 2020. április 15-én elhunyt Fekete György *Kossuth-díjas* belsőépítész, iparművész, *A Nemzet Művésze*, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja és tiszteletbeli elnöke, a Nyugat-magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetének professor emeritusa. A magyar népművészet nagy tisztelője és barátja, a néprajzi szakemberekkel egész mun-

kassága során gyümölcsöző szakmai kapcsolatokat ápoló Fekete Györgyöt április 23-án a budapesti Fiumei úti sírkertben helyezték örök nyugalomra.

BŐVÜLT A HUNGARIKUMOK GYŰJTEMÉNYE ÉS A MAGYAR ÉRTÉKTÁR. A Hungarikum Bizottság idei első, május 21-én megrendezett ülésének döntése értelmében a jövőben a gyűjteményt gazdagítja a *csíksomlyói pünkösdi búcsú és kegyhely*, amely az összmagyarság egyik legjelentősebb vallási ünnepe, a nemzeti összetartozás jelképe. A bizottság döntésével a *klasszikus magyar szablyavívás hagyományát*, a magyar kardiskola alapját mint kiemelkedő jelentőséggel bíró nemzeti értéket is a hungarikumok közé emelte. A hungarikumok közé frissen bekerült, látványos rajzása révén közismert kérészünk, a *tiszavirág* védett természeti és tájérték, nem csak hazánkban, de világviszonylatban is egyedülálló. A *szőregi rózsatő* fagyűrő képessége, hosszan tartó virágzási periódusa és szíromlevelei színjátékának intenzitása miatt is egyedülálló minőséget képvisel, méltán ismert és elismert exportcikkünk. A bizottság a Magyar Értéktárba vette a *hajdúnánási szalmafeldolgozást* mint tradicionális háziipari tevékenységet, az 1568-as *vallásszabadság törvényt*, a *Tavaszi Emlékhadjáratot*, az *újfahértói fürtös meggyet*, a *beregi kereszteszemes hímzést*, az *aracsi templomromot* és az *aracsi követ*, a *kocsi kocsit*, illetve a *balatonfüredi Anna-bált*.

LUKÁCS LÁSZLÓ A MAGYARSÁGKUTATÓ INTÉZET TANÁCSADÓJA. Vizi László, a Magyarságkutató Intézet tudományos főigazgató-helyettes munkáját egy, a tudomány „nagy öregjei”-ből álló Tudományos Tanácsadó Testület segíti, amelynek tagja lett Lukács László kollégánk is.

MEGHALT DIÓSZEGI ISTVÁN. Szomorúan tudatjuk, hogy dr. Diószegi István történész, a magyar diplomáciatörténet nemzetközileg ismert kutatója, az ELTE BTK Történeti Intézet professor emeritusa, a kar korábbi dékánja 2020. május 26-án 90 éves korában váratlanul elhunyt. Választott témája a 19. század második harmadától az első világháborúig tartó, meghatározó jelentőségű magyar történelem, jelesen a magyar külpolitika bölcs és szakmailag példátlanul igényes és korrekt bemutatása volt. Munkásságának egyik központi eleme Andrassy Gyulának, a szabadságharcosnak, az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere pályafutásának nagy ívű és máig tanulságos elemzése és értékelése. Temetése szeptember 17-én volt a budapesti Óbudai temetőben.

ALFÖLDY FLÓRA DÉLVIDÉKI FÉNYKÉPEI. „*A Néprajzi Múzeum saját honlapján és a Mai Manó Ház blogoldalán tette elérhetővé Alföldy Flóra 1900-as években, Délvidéken készült fotográfiáit. A nagyközönség és a fotográfusszakma döntő többsége előtt teljesen ismeretlen a műkedvelő fényképész fiatalasszony, akinek életét Gebauer Hanga muzeológus, fotográfus kezd-*

te kutatni öt esztendeje.” Részletesebben lásd Ditzendy Attila: A Délvidék Trianon előtt. *Magyar Nemzet*, 2020. júl. 14. 17. old.)

HALMOS-HAGYATÉK. Halmos Béla, a magyarországi táncházmozgalom egyik elindítója és első prímása 2013 júliusában hunyt el. Több mint négy évtizedes aktív tevékenysége során zenészként, folklórgyűjtőként, oktatóként és szervezőként fáradhatatlanul a magyar népi kultúra és a táncházmozgalom ügyéért dolgozott, jelentős életművet hagyva maga után. A hagyaték egyik fő egysége a fotógyűjtemény. Az összesen ötezer képből álló fotóanyagból a digitalizálását követően a Hagyományok Háza folklórdokumentációs archívuma az interneten már korábban hozzáférhetővé tett egy szűk reprezentatív válogatást, ez bővült most közel háromszáz adatolt fényképpel, amely a népzene kedvelőknek és a táncházasoknak is izgalmas böngészést kínál. Belepillanthatnak a Sebő vagy a Kalamajka együttes életébe, a folklórgyűjtések vagy a nyári népzenei táborok eseményeibe, de például az *Utolsó óra* programban részt vett falusi zenészek is sorra visszaköszönnek. (*Magyar Nemzet*, 2020. aug. 15. 17. old.)

A NÉPHAGYOMÁNY VONZÁSÁBAN. E címmel és *Mozaikkockák a magyar néprajztudomány múltjából és jelenéből* alcímmel a budapesti Néprajzi Múzeum Series Historia Ethnographia címet viselő sorozata 17. köteteként 2020-ban, 329 oldal terjedelemben, Granasztói Péter szerkesztésében és Kemecsi Lajos előszavával jelent meg Hála József könyve, amely 27 tanulmányt és cikket tartalmaz az alábbi fejezetekbe rendezve: *Néprajztörténet; Nagy elődök; Jelenes kortársak; Élő hagyomány.*

NÉPI ÉPÍTÉSZETI PROGRAM. A 2017. évi próbaév után a magyar kormány 2018-ban megerősítette a *Népi építészeti programot*. A népi építészeti értékeink megmentésére azóta évi 1,5 milliárd forintból működő program keretében országos vagy helyi védettségű épületek tulajdonosa – magánszemélyek, önkormányzatok, szervezetek, egyházak – nyújthatnak be igényt támogatási kérelemre a részlegestől a teljes felújításig és szakmai előkészítésre. A múlt év óta 137 tulajdonos felújítási kérelmét bírálták el pozitívan, szakmai előkészítésre 114-en kaptak támogatást. Idén várhatóan hetven épület újulhat meg szerte az országban, amelyek közül 14 teljes körű helyreállításon megy keresztül. Részlet egy interjúból: „*A hagyományos építőmesterségekhez fűződő építőtevékenységek kerülnek előtérbe a Népi építészeti programban. Örömteli, hogy egyre több kisvállalkozás tér vissza ilyen tevékenységekhez, a hagyományos építőanyagok előállításához és használatához – mondta a lapunknak adott interjúban Vukosávlyev Zorán, a Teleki László Alapítvány gondozta program szakmai vezetője. Szerinte bár a városiasodással sokan eltávolodtunk a népi építészettől, ezeknek az épületeknek a jó részét ma is lakóépületként használják. [...] – Mi a program jelentősége? – A hagyományos építő-*

mesterségekhez fűződő építőtevékenységek kerülnek előtérbe. Nemcsak arról van szó, hogy például egy ház tetőszerkezetéhez jó ácsok kellenek, hanem arról is, hogy adott esetben ez a tetőszerkezet olyan tetőhéj alatt valósul meg, mint a nádfedés vagy a zsúpfedés. Ezeket a mesterségeket már kevesen űzik szakmaszerűen és jól. Örömteli, hogy egyre több kisvállalkozás tér vissza a hagyományos építőanyagok előállításához és használatához, vagyis a néhány évvel ezelőtti építőanyag-hiány, amikor külföldről kellett behozni szalmát, már nem jellemző. A természetes anyagok, a nád, a zsúp sérülékenyebb, a faszervezetek a légszennyezés és az egyre több száraz időszak miatt pusztulnak. Reményeink szerint a kis helyi beavatkozások, egy helyreállított tető, szépen felújított ablakok, pajták és kukoricagórék a környezetükre hatással lesznek. Ha sikerül valamit megmentenünk, és ez példaként ott áll a faluban, az a szomszédos településekre is hat. Faluról falura szállhat a híre egy felújításnak, hírét az épületen dolgozók is tovább viszik.” (Pintér Balázs: A hagyományos mesterségek és az épített örökség mentése. Magyar Nemzet, 2020. aug. 19. 16. old.)

FEJŐS ZOLTÁN NAGYDOKTORI VÉDÉSE. *Fejős Zoltán Új helyek, új metaforák – Közelítések a jelenkor múzeumi etnográfijához* című doktori értekezésének nyilvános vitája 2020. szeptember 4-én volt az MTA Székházának Felolvasótermében.

DR. D. MÁTAI MÁRIA HALÁLA. Dr. D. Mátai Mária nyelvtörténész, nyugalmazott egyetemi tanár, a Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék egykori oktatója, nyugalmazott egyetemi docens hosszú betegség után, 2020. szeptember 4-én elhunyt. Kutatóként széles körű munkásságán belül elsősorban a szófajttörténet terén megjelent munkáival alkotott maradandót. Elhivatott pedagógusként nagy hatással volt tanítványaira, akiknek szakmai életútját évek múltán is figyelemmel kísérte. Pályája során tagja volt az Egyetemi és a Bölcsészettudományi Kar Kari Tanácsának, és ezenkívül több szakmai intézmény keretében is tevékenykedett. 1998-ban *Széchenyi Professzori Ösztöndíjban*, 2002-ben *Széchenyi István Ösztöndíjban* részesült, 2009-ben *Apáczai Csere János-díjjal* tüntették ki. 70 évesen a *Kerekasztal körül* című kötetben több tanszéki kollégájával közösen köszöntötték, kedves témáiról írott néhány tanulmánya és szakmai munkásságának válogatott bibliográfiája közreadásával együtt. Temetése szeptember 22-én volt a budapesti Farkasréti temetőben.

SÜMEGI GYÖRGY: LECHNER ÖDÖN ÍRÁSAI (CORVINA KIADÓ, BUDAPEST, 2020. 232 OLD.). *„Bartók és Kodály szellemi előfutáraként a népművészetben kereste a frissítő erőt, az internacionális építészetet fűszerező magyaros zamatot. [...] Lechner Ödönt – bajor felmenői dacára – okkal tekinthetjük az egyik legmagyarabb építésznek, aki úttörő volt abban a nemzeti*

szellemű törekvésben, amelyet kortársa, Komor Marcell, Jánszky Béla, majd később Kós Károly vagy az utóbb organikus építészeti programot hirdető Makovecz Imre, Csete György, Nagy Ervin, Vadász György, Basa Péter képviselnek. Lechner munkásságáról és legismertebb épületeiről (Iparművészeti Múzeum, Földtani Intézet, Államkincstár) sok értekezés született. Sümei György ezúttal igen alapos forrásmunkát tett közzé, amely tartalmazza az életmű valamennyi fellelhető írásos emlékét Lechner családi levelezéseitől kezdve a cikkein, előadásain, közéleti állásfoglalásain át egészen nemzedéke nagyjainak róla lejegyzett gondolataiig. Az ismert művészettörténész-muzeológus szerző könyvét színvonalas utószóval, illetve az életmű legfontosabb elemeit illusztráló képanyaggal zárja.” (Bertók T. László: Géniusz a kőben. A német, aki az egyik legmagyarabb építész lett. *Magyar Nemzet*, 2020. szept. 19. 14. old.)

HETVENEDIK SZÜLETÉSNAPJA ALKALMÁBÓL KÖSZÖNTÖTTÉK SILLING ISTVÁNT. 2020. szeptember 5-én hetvenedik születésnapja alkalmából köszöntötték Silling István nyelvészt, néprajzkutatót, művelődéstörténészt. A Kiss Lajos Néprajzi Társaság szervezésében, a kishegyesi Kátai Vendégházban tartott ünnepségen dr. Szőke Anna, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöke mondott köszöntőt, méltatva az ünnepelt érdemeit. Bemutatásra került egy ünnepi kiadvány, amely a *Silling István 70 éves – Kulturális értékeink a Kárpát-medencében VII.* címet viseli. A kötetben fontos tanulmányok kaptak helyet Barna Gábor, Bárh János, Csorba Béla, Hallgató Imre, Keszeg Vilmos, Klamár Zoltán, Kónya Sándor, Korenchy László, Kovács Mária, Limbacher Gábor, Lukács László, Nagy Abonyi Ágnes, Németh Ferenc, Raffai Judit, Boja Patyi Sarolta, Csuvárdity Tamara, Szalai Lilla, Silling Léda, Szőke Anna, Tóth Glemba Klára tollából. Az ünnepeltet köszöntötték a kötet szerzői, kollégái, tisztelői, ezek soraiban mgr. Hajnal Jenő, a Magyar Nemzeti Tanács elnöke, Kishegyes község képviselői, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, a Vajdasági Magyar Szövetség jelenlevő képviselője.

ELHUNYT SZŐCS ISTVÁN. 93 éves korában meghalt Szőcs István író, szerkesztő, művelődéstörténész, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja Kolozsváron. A szerzőt az akadémia saját halottjának tekinti. Munkásságának meghatározó műfaja a lendületes irodalmi publicisztika és a tudományos igényű, de olvasható, szubjektív hangvételű esszé. Több százra, talán több ezerre tehető irodalommal is foglalkozó cikkeinek, kritikáinak száma, művelődéstörténeti írásaiban a történelem és nyelvtörténet, őstörténet, nyelvpszichológia és etimológia szétszálazhatatlanul összefonódott. 2012 novemberében kiderült, hogy a kommunizmus alatt a Securitate beszervezte. (MTI, 2020. szept. 12.)

BÁNYÁSZAT, KOHÁSZAT, ERDÉSZET – VIRTUÁLIS KÖNYVTÁR. Az alábbi webcímen elérhető egy 15 000 könyvet, folyóiratcikket és egyéb

kiadványt tartalmazó ingyenes és szabadon használható virtuális könyvtár, amelyben a bányászat, kohászat és erdészet magyarországi történetére vonatkozó dokumentumok találhatóak. Ezek egy katalógusként (is) szolgáló letölthető adatbázis segítségével érhetők el. Bővebb leírás az alábbi honlapon olvasható: <https://www.montanisticus.hu/>

PRO CULTURA MINORITATUM HUNGARIAE DÍJASOK, 2020.

2020. szeptember 24-én átadták az idei *Pro Cultura Minoritatum Hungariae* díjakat. A magyarországi nemzetiségek kultúrájáért folytatott tevékenységek szakmai elismerésében 13 személy, illetve szervezet részesült. Az eseményen díjat kapott Bajnokné Képes Gyöngyi a sámsonházi szlovák nemzetiség közösségi és kulturális életében betöltött kiemelkedő szerepéért, továbbá a Balkán Táncegyüttes és Kulturális Egyesület a bolgár nemzetiségi néptánc-hagyományok bemutatása és népszerűsítése révén a kulturális identitás megőrzésében végzett három évtizedes munkájáért. Elismerésben részesült Bródy András festőművész, a ruszin nemzetiségi kultúra hazai és nemzetközi hírnevének öregbítéséért, valamint a Drenka Polska Hagyományőrző Együttes a lengyel népzene és népdalkincs bemutatásával a nemzetiségi hagyományok fennmaradásában betöltött szerepéért. A Furmicska Néptánc Egyesület a csömöri szlovák folklórhagyományok átörökítésében, valamint a gazdag helyi népviselet és anyagi kultúra megőrzésében vállalt szerepéért nyerte el a díjat. Jónás Gézának cimbalmosként a roma zenei hagyományok népszerűsítéséért és a zeneművészet különböző irányzataiban elért sikereiért, Komáromy-Hiller Juliannának a szerb néptánc-hagyományok átörökítéséért, valamint a táncpedagógiában és koreográfiaként elért kiemelkedő eredményeiért ítelték oda az elismerést. Lakatos Mónika a világzenében elért hazai és nemzetközi sikereivel a tradicionális romazene megismertetésében és népszerűsítésében elért teljesítményéért, a Magyarországi Szlovének Szövetsége felsőszozlónoki népdalköre a szlovén népdalkincs megőrzésében és népszerűsítésében betöltött két évtizedes szerepéért kapta meg a díjat. A Marica Kulturális Egyesület a horvát nemzetiség kultúrájának megőrzésében és vallási életében betöltött több mint két évtizedes szerepéért nyerte el az elismerést. Sikk Józsefné a váci ukrán nemzetiség kulturális identitásának megőrzéséért és az anyaországhoz fűződő kapcsolatok kialakításában vállalt szerepéért, Szenes Andrea hegedűművész-zenepedagógusként a román és magyar népzene és folklórkincs megismertetésében és átadásában végzett kiemelkedő munkájáért, Wágner Lászlóné a budakalászi német közösség megszervezéséért és kulturális hagyományaik megőrzésében vállalt munkájáért vehette át a díjat.

KIHIRDETTÉK AZ ÉV MÚZEUMA VERSENY DÍJAZOTTJAIT.

Intézmények és tárlatok kaptak elismerést a Múzeumi ReStart rendezvényen 2020. október 9-én Budapesten. Az *Év Múzeuma* versenyét a nagy múzeumok kategóriában a budapesti Ludwig Múzeum, a kis múzeumok versenyében pe-

dig a budaörsi Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjtemény nyerte. *Az Év Kiállítása* címet a kétmillió forint feletti bekerülési költségű kiállítás kategóriában az esztergomi Duna Múzeum *Vizeum* című új állandó kiállítása, a kétmillió forint alatti kategóriában a vajdasági Topolya Község Múzeuma *Volt egyszer egy színház* című időszakos tárlata nyerte. A *Közösségi Múzeum* elismeréseket idén tizennégy muzeális intézmény vehette át. Varga Benedek, az MNM főigazgatója az eseményen elmondta: a koronavírus-járvány első hulláma megakadályozta, hogy májusban megrendezzék a Múzeumok Majálisát, a második hullám pedig azt, hogy a múzeumi restart rendezvény programjain a múzeumi szakma újra találkozhasson. Az eredetileg a Múzeumkertbe tervezett program egy részét a Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében rendezték meg. (*Magyar Hírlap*, 2020. okt. 10. 13. old.)

EÖSZE LÁSZLÓ HALÁLA. Eösz László *Széchenyi-díjas* zenetörténész, zongoraművész, jeles Kodály-kutató (25 könyvet és 75 tanulmányt írt a világhírű zeneszerzőről és zenetudósról), a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja 2020. augusztus 17-én visszaadta lelkét Teremtőjének. Hamvasztás utáni búcsúztatását 2020. szeptember 30-án a Farkasréti temető Hóvirág utcai ravatalozójában tartották az evangélikus szertartás szerint.

LAKATOS MÓNIKA KAPTA A WOMEX-DÍJAT. A világzene legnagyobb elismerését, a *Womex Artist Awardot* első cigány származású énekesként Lakatos Mónika kapta meg. Ez a tehetségének olyan szintű elismerése, mintha *Oscar-díjat* kapott volna – ezt ráadásul minden évben egyetlen ember kapja meg. Lakatos Mónika olyan zenészek körébe lépett be, mint a Buena Vista Social Clubból Juan de Marcos González vagy Calypso Rose. A hír hallatán több nemzetközi fesztivál is meghívta az énekesnőt. A Womex, a világzene legnagyobb eseménye idén a járvány miatt javarészt online zajlott, de Budapesten a magyar közönség élőben élvezhette a koncerteket. Lakatos Mónika 2020. október 24-én este vette át az elismerést a Bartók Béla Nemzeti Hangversenyteremben. A Muzsikás Együttessel, az eddigi egyetlen magyar Womex-életműdíjas zenekarral együtt lépett a Müpa nagytermének színpadára az énekesnő, akinek a Womex-életműdíjat Hamar Dániel és Weyer Balázs adta át. (*Magyar Nemzet*, 2020. okt. 26. 17.)

BALOGH BALÁZST NEVEZTÉK KI AZ ELKH BTK FŐIGAZGATÓJÁVÁ. Az Eötvös Loránd Kutatóhálózat Irányító Testülete 2021. március 1-i hatállyal 5 évre (2026. március 31-ig), ellenszavazat nélkül az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának főigazgatójává nevezte ki Balogh Balázst, a BTK Néprajztudományi Intézete igazgatóját, a Magyar Néprajzi Társaság választmányának tagját. A döntés különösen nagy megtiszteltetés a néprajztudománynak, lévén, hogy egy kis szakma (az új akadémiai nomenklatúrával élve: speciális szakterület) egyik képviselője vezeti a következő öt évben a

magyarországi bölcsészettudományi kutatások zászlóshajóját. A kutatóközpont összesen 9 (nagy részt diszciplináris) intézetet tömörít, s ezáltal tagintézményei számát tekintve messze a legnagyobb az összes ELKH-kutatóközpont közül (az átlaglétszám 3–4). Azon ritka tudományos intézmények közé tartozik, amelyben az utóbbi időben még szaporodott is a tagintézetek száma, az eredeti hét intézethez (Filozófiai, Irodalomtudományi, Művészettörténeti, Néprajztudományi, Régészeti, Történettudományi és Zenetudományi) 2021. január elsejétől csatlakozott a Régészeti Intézetből kivált Archeogenomikai Intézet, illetve a Magyarságtudományi Intézetből „kimentett” Klasszika-filológiai Központ Moravcsik Gyula Intézet néven. A Magyar Néprajzi Társaság választmánya és vezetősége nevében nagy szeretettel gratulálunk Balogh Balázsnak a kinevezéshez, sok erőt, kitartást és türelmet kívánunk e poszt minél sikeresebb betöltéséhez!

FRISNYÁK ZSUZSA (1960–2021). 2021. június 19-én, életének 62. évében elhunyt a magyar közlekedéstörténet kiemelkedő kutatója, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, Frisnyák Zsuzsa. Egyetemi doktori címet 1985-ben kapott *Az Erdély-üzlet működése Magyarországon* című témájával. 2007-ben PhD-zett *Áruforgalom, áruszállítás és a magyarországi vasutak (1895) – Vasút-ember-tér kapcsolat* című értekezésével. Munkáival hozzájárult a népi közlekedés tematikájának bővebb ismeretéhez.

UJVÁRY ZOLTÁN MELLSZOBRA LÉVÁRTON. Az egykori Gömör-Kishont vármegyéhez tartozó, alig 100 lélekszámú Lévárt közössége nagy tiszteletben tartja a település egykori díszpolgárának, Ujváry Zoltánnak az emlékét. Ezt méltóképpen kifejezték azzal, hogy 2021. július 11-én egy szép ünnepség keretében felavatták a tudóst ábrázoló szobrot. A travertin mészkő-talapzaton álló bronz mellszobor – amelynek elkészítését a Magyar Kormány támogatta – a szépsi Lukács János szobrász alkotása. Az ünnepségen – többek között – beszédet mondott Czibalmosné Molnár Éva, a Nemzetpolitikai Államtitkárság Felvidéki Főosztályának vezetője, aki a néprajzkutató tevékenységét méltatta.

ELHUNYT BODÓ SÁNDOR. Életének 78. évében, 2021. július 15-én tragikus hirtelenséggel elhunyt Bodó Sándor etnográfus, muzeológus, címzetes egyetemi tanár, a Budapesti Történeti Múzeum nyugalmazott főigazgatója. Bodó Sándor muzeológusi pályája Miskolcon, a Herman Ottó Múzeumban bontakozott ki, ahol 1973-tól megyei múzeumigazgató-helyettesként dolgozott. 1979-től igazgatóként irányította Egerben a Heves Megyei Múzeumi Szervezetet 1989-ig, amikor a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közgűjteményi Főosztályának vezetőjévé nevezték ki. 1996-tól volt a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója nyugdíjba vonulásáig. Elismert tudományos

kutató volt, doktori címét 2018-ban védte meg a Magyar Tudományos Akadémián. Pályája során oktatott az Egri Tanárképző Főiskolán, a Miskolci Egyetemen, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen. Számos tudományos és szakmai szervezetben töltött be vezető pozíciót az évtizedek során. Elnöke volt a Magyar Néprajzi Társaságnak, az MTA Néprajztudományi Bizottságának, a Györffy István Néprajzi Egyesületnek, alelnöke a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesületnek. Kiemelkedő munkájáért számos kitüntetésben részesült. Bodó Sándort a Magyar Néprajzi Társaság saját halottjának tekinti. Temetéséről később intézkednek.

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

* * *